

IVSTI LIPSI.  
DE CONSTAN-  
TIA LIBRI

DVO,

*Qui alloquium præcipuè con-  
tinent in Publicis malis.*

*Iterata editio, melior & Notis auctior*

2



LONDINI  
Impensis Geor. Bishop.  
1586.

THE  
LIBRARY  
OF THE  
CONSTITUTION

OF THE  
UNITED STATES

1501



LIBRARY  
OF THE  
UNITED STATES



# AD LECTOREM PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.



VOD in iteratâ hæc editione, iterum te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etsi non præter opinionem. Iudicia enim ista prævidi antè, imò prædixi. Negant satis piè hoc argumentum à me tractatû: negant locis aliquot satis verè. Parum piè ideo: quia, Philosophum egisse tantum videor, inquit-

unt, nec inspersisse quæ potui & debui è libris sacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis simplex meum & sine fuco responsum. Nam quod apertam pietatè ante omnia requirunt, amo: hoc tantum moneo, vt oculos prius serio intendant in finem meum inque scopum. Si mihi Theologum agere propositum, aberravi: si Philosophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquit, quæ liceat è purissimo diuinarum litterarum fonte. Hucne me vocant? At ego ex animo testor & respondeo, non aliam me viam salutis nosse, quàm hanc quæ per vnum illum & directum litem ducat: ad quem tamen percutrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre censeam, imò adiumenti. Augustini cõsiliu esse scio, quæ à Philosophis scripta sunt colligere, *et in vsum nostrum vindicare possessoribus illis iniussis erepta.* Hoc sequi volui: & peccaui? Peccassem, fateor, si purum hunc & mysticum religionis nostræ liquorem corrupissem veteri aliqua & olenti fæce. At contrà institi: & sordentem per se parumque mundam doctrinam, depurgare atq; illustrare aggressus sum nouo isto Sole. Cui bono id non bonum? In pugna, equitum aut statarij militis præcipuam operam esse scimus: spernis ideo sagittarios & fundi-

tores? In domo extruendâ architecti maximam laudem  
& vsum : tolléne operas igitur & ministros? Idem hîc  
cense, diuinæ illæ litteræ veri roboris, veræ virtutis & con-  
stantiæ solidæ effectrices : nec tamen humanam prorsus  
Sapientiam sperne; eam dico quæ non se effert, sed seruit  
placidè, & ancillatur. Lapidés cæmenta, calcem, ex veteri  
& diu lapso edificio illo Philosophiæ comportamus: ne in-  
uide lucellum hoc architecto, & patiare materiam hanc  
substernat saltem in fundamentis. At enim sacra illa me-  
liora, nec verbis ijs abstinendum fuit. Meliora fateor: sed  
adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus  
artefque libro : cur onus mihi imponi fatear, cui non sim  
ferendo? Theologis, id est magnis altisque viris (& eximios  
multos hæc ætas tulit) magna ista & alta relinquo : mea  
cymba legat litus. Philosophum ego agâ: sed christianum.  
Nam de verbis, quid turbant? Non quo stilo ea scripta sint,  
sed quo sensu videât: nec an vñtate sed an veré. Si enim re-  
cti sensus: quid refert in re tã arduâ, quo velo aut veste (mo-  
dò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nem-  
pe hoc ipsum volumus, aiunt: & quædam à te scripta non  
ex fide. De recta Ratione erras, quam cum priscis illis ex-  
aggeras nimis & attollis. Egone? verbis fortasse illorû: sen-  
su numquam meo. Nam ne ipse erres, vno verbo hoc testor:  
nullam me rectam puramque Rationem intelligere, nisi à  
Deo directam, nisi à fide illustratam. Sed quæ, malum, ille-  
gittima ista captio est, cum genere tota sententia bona sit,  
querere in verbi vñius aut alterius latebrâ calumniæ an-  
sam? Ratio ipsa, & suis viribus, non ducit nos ad deum, nò  
ad verum: sed tamen vt in Aquâ aut pelui defectum solis  
intuemur, idque per solis ipsius radios, obliquè & quodam  
flexu: sic in istâ, res diuinas: sed caue censeas aliter,  
quàm per deum ipsum. Iam de fato aut fatalibus, de impijs  
ob bonum punitis: si quid nimis exacui, aut ab alijs acutû  
arripui (quo in genere forte an, (a) Boëthiana illa sententiâ  
sit) velim ab æquo lectore æquiter legi & intelligi: quam ad  
rem præiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem  
mens vbiq; bona: & si alibi humana hæc lingua aut cala-  
mus titubauit, ne asperè quæso nimis luam. Sum enim ex ijs  
quibus pietas in corde magis, q̃ in ore: quidq; factis exerceri

Lib. II.  
Cap. IO.

gan

eam acriter malim, quàm verbis. Nec sæculum hoc satis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vñquam feracius religionum fuit, sterilius pietatis. Quæ contentiones ubiq; quæ rixæ? & cum omnia fecerint, cum cælum & terrā subtilis ingenij alā peruolarint; quid aliud, quàm, cum Aristophanæo Socrate, ἀποβάτῃσιν? Habes, mi Lector, breuem præscriptionem nostram: quæ tamen æquo tibi nimia, satis vel iniquo. Te cum curâ moneo hortorq̃ue, ne auocent & auertant animum à germano Philosophiæ studio noui Domitiani isti: qui non eam solùm (facultas modò & vires sint) sed in exilium pellant omnes bonas artes. Priscos illos potius patres vide, Græcos Latinosq̃ue: denso agmine à nobis omnes stant, & modestum Philosophiæ studium non ferunt in Christiano solùm, sed inculcant & suadent. Quorū auctoritatis scuto, satis me putem sine alia vlla ratione cōtrā gigantes istos tectum. Nam Philosophiam cur vberius verbis laudem? Frustrā, quia vt montium altitudo procul non appāret, sed cum accesseris: non item huius splendor, nisi cum pernōris. Pernosci autem sine Christiana veraq̃ue religione non potest: quam prælucentem si tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa, vanitas, delirium. Benè Tertullianus: *Cui veritas cognita, sine Deo? cui Deus, sine Christo?* In qua sententia finio, & seridè conquiesco. Velim tu mecum!



NOBILIBVS ET  
MAGNIFICIS CON-  
SVLIBVS ET SENATV  
Populôque Antuerpiensi,  
*Iustus Lipsius dedico*  
*consecroq.*



IBROS istos, quos de Constanriâ in me-  
dij patriâ meâ turbis constanset scripsi &  
perscripsi: eos vobis dare dedicare mihi vi-  
sum, vrbis magne magni Senatores. Splen-  
dor vester me impulsit, prudentia, virtus, hu-  
manitas etiam illa, quam coram sum ex-  
perius, propria vobis in bonos & eruditos.  
Nec, arbitror, pro ingrato erit munus, quod  
per se haud magnum pondus ab animo meo  
accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum, maximum-  
que in omni meo literario censu. Denique novitas etiam forsân a-  
liqua illud commendaueris: quoniam, nisi fallor, interclusam diu &  
spinis obsitam hanc. Sapientiæ viam, sternere & munire aggredi-  
mur primi: quæ illa profectò est, quæ cum diuinis litteris coniuncta,  
possit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi cerè ani-  
mus gratificandi vobis, iuvandi alios, non defuit. Si vires: iam  
æquum est, equos vos aduersum me esse, quàm ego aduersus mag-  
num illum deum sum: quem scio non vni omnia dedisse.  
Valet.

AD LEC.

AD LECTOREM, DE CONSILIO  
MEO Scriptionis ET  
FINE.



**N**IL me fugit, Lector, in nouo hoc scribendi genere, noua mihi iudicia parata & censuras, siue illorum, quos percutit inopinata hæc Sapientiæ professio, ab eo, quem amœnioribus tantum litteris cenlebant operatur: siue aliorum, quibus vilescet & pro leui erit, quidquid in hoc studio aut studio sudabitur post antiquos. Quibus utrisq; vt breuiter respondeam, meâ interest, imò etiam tuâ. Ac primi quidẽ illi duabus diuersissimis rebus peccare mihi videntur: Incuriâ & Curâ. Hæc, quòd in aliena studia actionesque vterò inquirendum sibi censcant: Illâ, quod inquirent tamen parum inrentẽ aut diligenter. Vt enim ipse ijs me indicem; numquã ira colles illi fontesque Musarum totum me ceperunt, vt nõ oculos idemtidem mentemque reflexerim ad seueriorem istam Diuam. Philosophiam dico: cuius studia iam tam a puero ita mihi placuere, ut peccare iuuenili quodam ardore viderer, & freno atque inhibitione fuerim coercendus. Scilicet præceptores mei, qui in Vbijs: excussos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & scripta etiam Commentariosque ereptos, quos laboriose confeceram ex omni interpretum fece. Nec mutui sanè postea, & in omni hoc studiorum cursu, si non recto rigore & linea, tamen flexu tetendisse me scio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philosophantium vulgus, qui in spinis argutarum aut laqueis quæstionum malè dedit, non aliud quàm subtili quodam disceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philosophiæ versantur, adyta eius numquàm vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & instrumentũ vitæ maximè serium, vertunt in ludum quemdam nugarũ. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis ad affectus temperat? quis timori, quis spei metam ponit aut modũ? Quin



## AD LECTOREM.

Ad Sapientiam spectare hæc non arbitrantur. vt aliud aut nihil agere eos ceſſeant. qui id agunt. Itaque vitant eorum. ſiue iudicia. ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo reperiſſas. quod ad illam attinet. ſpurcius. ſtultius. quod ad iſta. Scilicet vt vinum quo nil ſalubrius. quibuſdam in venenū eſt. ſic iſtis Philoſophia. qua abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens. ab illis argutiarum ſalebris velificati-  
onem omnem direxi ad vniuerſum tranquille mentis portum. Cuius ſtudij mei primum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim. inquiunt alteri. melius & vberius iſta veteres. Quædam ex iſtis. fateor abnego. quod vniuerſa. Si de moribus aliquid adfectibusue carptim poſſet Senecam & diuinum illum Epictetum ſcribam. me quoque iudice. parum cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi. aut quiſquam (ſidenter enim id adfirmem) ex antiquis. quid ſaſtidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quaſiui. quis ante me? Rem ſine ordinem videant. mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipſis (ſas dicere) non ea nobis inopia. vt cuiquam ſupplicemus. Denique hoc ſciant. alia plura alijs mihi ſcripta. hunc librum præcipue mihi. illa fama. at hæc (a) ſaluti. Quod olim altè & acutè quiſpiam. id hæc verà voce proclamo. *Satis mihi pauci lectores. ſatis eſt vni. ſatis eſt nullus.* Id tantum peto. vt quicumque hæc tangent. cognoscendi animum adferant & ſimul ignoscendi. Vt ſicubi fortè lapſus ſim. præſertim cū locos illos altiores conatus ſcādere de Prouidentia. Iuſtitia. Fato. condonent. quia nuſquam certè malicia aut pertinacia eſt. ſed humana ſaltem imbecillitas & caligo. Denique ab ijs docear. faxo. vt nemo tam promptus ad monendum ſit. quam ego ad mutandum. Cætera vitia naturæ meæ non demo aut minuo. pertinaciam & contentionum ſtudium ſerio deprecor ab eâ & deteſtor. Salue mi Lector. quod vtiſſimam per hunc librum in parte tibi ſit.

*a Non quia  
in his ſolis  
ſalutis (haud  
ira ſentio)  
ſed quia ad  
eam inuuant  
& condu-  
cunt.*

IANI

# IANI DOVZAE

## NORDOVICIS AD IVSTVM

Lipsium suum Melos ex iambis Meris, potiore in

*Lipsiani argumenti partem, summamque totius operis carpiam & quasi saltuatim complectens.*

VI nouum istud imputabimus Melos?

Cui hoc Poëma musteum?

Tibine LIPSII? Ita hercle verò seridè:

Tibi (inquit) tibi, ô decus

Meū, omniumq; MENTEM habere, queis BONAM

Et esse (a) CORCVLIS datum est,

Sinistra ritè queis mamilla subslit,

DEI ferens IMAGINEM.

Cape istud ergò Iambicum Melos tibi,

Cape hoc Poëma musteum:

Poëma ductu & alite vnus tuo

Satumque & editum simul:

Silentij esse quando longius reum

Pudet pigetque me tibi.

Neque vnquam id æquus ille Iuppiter finat,

Vt his amoris ignibus

Ità anteuortat vlla segnitas mihi,

Fidem ore LIPSIO vt datam

Reapse frustrer: absit à fide mea

Modi istiusce vanitas.

Abesto, verba tertiata cui placent,

Referta falsimonij.

Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet,

Pares cui haud Leporibus

Scientijsque; sed fide esse mutuâ

Fauentiaque nos decet.

Et ampla Laus sat ista: plura qui appetit,

Neque ille cor, neque os habet.

*a Hoc cognomeno honestatos Romæ, qui ceteros mortales sapientia præstarent, testis Plin. Lib. 7. cap. 31.*

Tua

Tua introire Tempia posse fac mihi,  
 BONAEQVE MENTIS Abdita  
 Nouè reperta noscitare, te Duce:  
 Tuique cote roboris  
 Cor asperare, nec periculi vllius  
 Pauere magnitudinem.  
 O approbanda MENTIS OBSTINATIO!  
 O expetenda DOGMATA!  
 Vt hic suaue, LANGIANO IN ATRIO  
 Inambulare† vt,ò, simul  
 Tuo assidere ab ore pendulum iuuat;  
 Tuo illiusque quem facis  
 Loquentem! & hinc in HORTVLVM sequi! ordines  
 Vtè virente PERGVLA  
 Notare florum: & omne Stirpium genus  
 Hiante obire lumine.  
 NOVOQVE rariora ab ORBE Semina  
 Sagace nare persequi!  
 Odor beate, quicquid est Aromatum  
 Lepore prouocans tuo.  
 Licetne in hisce flosculis & herbulis,  
 Remissionis indigo,  
 (Vti exsoluta mens aberraret à malis  
 Parumper) acquiescere?  
 Licet: neque istud (annuente hero) modò,  
 Sed & replere fructibus  
 Sinum, manusque vtrasque, & vngue carpere,  
 Et admouere naribus.  
 Quid? an lubido ferta texere est tibi,  
 Corollulamque pastilem?  
 Rei huius optio ecce plena sit tibi,  
 Tuo arbitratu vt eligas,  
 Thyma, an rosas, amaracumne mauelis.  
 Age, ecce, quantus hinc nitor?  
 Quis ordo? quàm omnia aptè in areas suas  
 Locata, tessere in modum?  
 Herine cultum, an elegantiam prius  
 Loci ipse mirer, ambigo.  
 Stupere certè vtrunque cogor intuens;  
 Herilem at indolem magis,

Cui scutere tot facetijs datum,  
 Cui hanc præire SYMBOLAM,  
 Et ægra corda sospitare ius fuit,  
 Medentibusque pharmacis  
 Beare. Quæ modò ecce promus imputat  
 Noua arte Lipsius tibi.  
 Ahena vt vnde FIRMITUDO PECTORIS  
 Paranda: & vnde Inertia  
 Sit ista, & ægra Sensuum imbecillitas,  
 Habere cognitum queas.  
 Duplex boni omnis ergo, seu Mali Caput;  
 OPINIO, atque MENS BONA,  
 POLI illa GERMINIGNEVM, atq; SPIRITVM  
 Origine trahens suam.  
 Quid? ipse non HOMVLLIO an insitus DEVS  
 Per istam IMAGINEM sui?  
 CVPIDINVM, hanc quisquis audit, omnium  
 Necesse VICTOR audiat.  
 At altera illa pars, OPINIO puta  
 Imaginosa, CORPORI  
 (Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,  
 Grauique fixa perpetim  
 Luto: cui vsque POENITENTIA it comes;  
 Vaga, ebriosa, futilis.  
 HOMO miselle, puluis, vmbra, somnium.  
 Quousque fluctuabere,  
 OPINIONIS alligate vinculis?  
 Quousque GAVDIVM, DOLOR,  
 METVS, CVPIDO pectus impetent tibi?  
 Iaces? & eregi cupis,  
 Supraque vulgus eleuare verticem?  
 Idonea ecce FEBRUA,  
 Quibus piatus ipsa nubila ac Notos  
 Superuolare possies:  
 Auesque, quæ cor intus exedunt tibi,  
 Necare & ire perditum,  
 Quiæne cordi, & otium domi tibi,  
 Procul tumultu ab hostico,  
 Vbi Actuosus ipso in otio cluas?  
 (O vnica occupatio!)

**Ad Hortvlvm** huncce **LANGII**, anne **LIPSI**,  
 Gradum capeſſe ſi ſapis .  
**Opuſne** vallo & **Arce**, vel **Cetra** tibi,  
 Cauere queis **SPEI** ac **METVS**,  
**Cupidinum** que ſuſtinere vim queas?  
 Statu in gradu que fac tuo  
**Morere**, **MENS** que vortat ad **DEVM** tua,  
 Originem inquo ſui.  
 Quouſque **CARNIS** & **IMBECILLITAS** tibi  
 Moleſta, & vmbra inanium  
 Trahere, prima que imperita **Plebs** putat?  
 Ducem ecce **LIPSIVM** tibi:  
 Eum ſequaris. At cui, inquires, bono?  
 Mane: in tumultu vt otium .  
**Agas**, & vnus, inter arma **Publica**,  
 Metu ſolutus ambules.  
 Quid eſt, quod hic querare? **FATA** te trahunt,  
**DEI** que **PROVIDENTIA**?  
 Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem  
**HERO** rebellis, ac tibi?  
 Quid abnuis, miſelle? cede **Tempori**  
**DEO** que **REBUS** **OMNIBVS**  
**VICISSITUDO** **DEBITA**. Hæc mori vides  
 Repentè, at illa oritur.  
**NECESSITATI** . vt obſequare te monent  
 Tot **VRBIVM** **Cadauera**,  
 Ferire viſa vertice antè quæ ſuo  
 Poli vtriuſque cardinem.  
 Vbi illa iam, Imperare ſueta **REGIBVS**,  
 Superba **SEPTIMONTIVM**?  
 Vbi **MYCENE**? vbi inclyta **VRBS** **Agenoris**,  
**CORINTHVS**, **ARGOS**, **ILIVM**  
 Minuta, magna, ſumma, & ima reſpice,  
**PERENNE SVB POLO NIHIL**.

Eig. 7



Εἰς τὸ Γρωτάτῃ καὶ λογιωτάτῃ  
ΙΟΥΖΤΟΥ ΤΟΥ ΔΙΠΖΙΟΥ,  
περὶ εὐσαθείας ἥτοι καρτερίας  
βιβλίον.

Διψιάδῃ σελίδας σχολιασθῶντος ὀμματὶ πηξας  
Οὐκ ἄγαμαι λογίσσῃ, ἔπεν, ἄτερ σοφίης.  
Ἀλλὰ τὸ δ' ὀπτεῦν γλαφυρόν τε σερφόν τε πόνημα,  
Καρτερίκῃς κατέχον τέδμια σωφροσύνης:  
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τὸ δὲ τεῦχος ὁδόνων  
Λήξει ἐπεσβολίης τηκόμενος κραδίῳ.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ελμογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων  
Εἰσὶν πανθοδαπὴ κρείσσονες ἰδμοσιυῇ.  
Ζῆο πόντος φιλέω Κυϊάκιε, εἰμὶ δὲ λίαν  
Καὶ φιλοσκαλιγερός, καὶ φιλολιψιάδης.  
Ἀλλὰ σοφαῖς πρᾶπίδεςσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον  
Λίψιε, οὐκ ἄσῃρ, ἀλλὰ μοι ἄστρον εἴς.

*B. Vulcanij.*



4

1

I. LIPSI  
DE CONSTANTIA  
LIBER PRIMVS.

CAPVT. I.

*Præfatio & introductio: querela item  
aliqua de Belgarum turbis.*

† Leodium  
intelligo.

C. Langij  
vera laus.  
Humanitas  
eius.  
Sapientia.



ANTE annos aliquot cum Viennam  
Austriæ iter haberem, fugiens patriæ  
meæ turbas: deflexi, non sine deo duce,  
ad † Eburonum urbem: quæ nec longè à  
via; & in qua amici, quos salutare more  
suadebar & amore. Inter eos Carolus  
Langius, vir (sine fraude aut ambitione  
dicam) optimus doctissimûq; Belgarû. Qui cum me hos-  
pitio excepisset, non omni solam comitate & benivolentia  
id temperauit, sed eo genere sermonum qui vtilis imò  
salutares mihi in omne æuam. Ille enim fuit ille vir, qui o-  
culos mihi aperiret deterfa vulgariû, aliquot opinionum  
nube: ille, qui viam ostenderet, quâ sine ambage perueni-  
rem, ut cum Lucretio loquar, ad illa

*Edita doctrinâ sapientum templa serena,*

Mala ciuili-  
um bellorû.

Nam cum post meridiem feruido solè (præceps enim iam  
mêsis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæ-  
siuit, vt sit, blandius de itinere meo & eius causis. Cui cum  
ego de turbis Belgarum, de insolentia Præfectorum & mi-  
litum, liberè & verè multa dixissem: addidi postremò, præ-  
rexi à me aliam, sed hanc intimam esse discessus mei causam.  
Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tã ferreo pec-  
tore, qui diutius ferendis ijs malis sit? Iactamur iam tot an-  
nos, vt vides, bellorum ciuiliû æstu: & vt in vndoso mari,  
non vno vento agitamur turbarum seditionûque. Otium  
mihi cordi & quies? tubæ interpellant & strepitus armorû.  
Horri & rura? miles & sicarius cõpellit in urbem. Itaq; certû  
mihi Langi, relictâ hâc infestâ & infaustâ Belgicâ (igno-  
scat

cat mihi Genius patriæ) † γῆν παρὸ γῆς, vt ille ait; & quous terrarum fugere — *vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itanē tu Lipsi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certē ab hac vitā. Quod enim malorū istorum effugium, nisi in fuga? Nam vt videam ista cottidie & feram, non possum Langi: nec Chalybs aliquis mihi circa pectus. Suspirauit ad hunc sermonem Langius, & infirmē adolescens, inquit, quæ hæc mollities est? aut quæ tua mens salutem quærentis in fuga? Turbat & æstuat patria tua, fateor: sed quæ non hodie pars Europæ? Vt verē illud Aristophaneum possis augurari: —

— ὅ τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα δῶσα

Ζεύς ὑψιβρεμέτης.

Itaque non patria fugienda, Lipsi: sed Adfectus sunt: & firmandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis sit & pax inter media arma. Ego satis iuueniliter, Imò deferenda illa Langi, inquam: Certē enim audita mala leuius ad animum accident, quàm visa: & simul ponemur ipsi extra tela, quod dicitur & puluerem huius agonis. Hominem non audis callidē monentem,

† Εἴ βελίων. μηποῦ τις ἐφ' ἔλκει ἔλκος ἄρηται?

## CAPVT. II.

*Peregrinationem non facere ad internos morbos, indicinam eam esse, non medicinam, nisi si forstē in leui quodam & primo adfectum motu.*

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: malem tu Sapientię vocem & rationis. Nam hæ, Lipsi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ sunt à fumo Opinioni. Itaq; vt cum Diogine dicam, † λόγῳ tibi hīc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui Caliginem tui capitis illustret. Patriam ecce disertum is: sed dic seriò, illam cum fugies te quoque effugies? Vide ne contrā sit: & tecum nobis esse. atque in pectore isto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant se inquietē & versant, & excuti eas lectum motu.

† Terram terrā commutare.

Adagium frequens Græcis. Turbæ per Europam: quæ euersionem minatur aut conuersionem.

Id est: super infera reddet Iupiter alisonans.

Commune turbarū medium, in fugā.

† Extra tela, nequis vulneri vulnera addas.

Indicari  
tantum.  
a Seneca.

lectum subinde mutant vanâ spe leuamenti: in eâdem cau-  
sâ nos, qui terram & terrâ frustra mutamus, ægri scilicet  
mentis. Aperire .n. hoc est morbum, non tollere: fateri in-  
ternum hunc calorem, & non mederi. Elegâter (a) Roma-  
nus sapiens: *Proprium est ægri nihil diu pati, & mutationibus  
ut remedijs vii. Inde peregrinationes suscipiuntur vagæ, & litto-  
ra pererrantur, & modo mari se modo terra experitur præsentibus  
semper infesta leuitas. Itaque fugitis semper turbas non vi-  
tatis. Ut cerua illa apud Virgilium,*

*Quam procul incaniam nemora inter Cressia fixis  
Pastor agens telis:*

*— illa fuga siluas saltusque peragras*

*Dictæos.*

Morbum c-  
nim cum a-  
nimi esse.

frustra quia ut idem poëta addit *— heret lateri le-  
talis arundo:* ita vos, qui telo hoc adfectuû penitus percussî,  
non id excutitis, sed migratione transfertis. Qui erus sibi  
aut brachium fregit, non currum aut equum poscit, ut opi-  
nor, sed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc  
plagam motu sanare te postules & discursu? Animus enim  
certe est qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas,  
desperatio, languor, orta ab vno fonte, quod iacet ille & lâ-  
guet. Sceptrum abiecit princeps diuinâq; pars: & eo vili-  
tatis lapsa est, ut sponte seruiat suis seruis. Dic, locus hîc  
quid faciet aut motus? Nisi fortè regio aliqua est, quæ me-  
tus temperet, quæ spes refrænet, quæ malam hanc sanie-  
m educat, quam altè imbibimus vitiorum. Atqui nulla ea est,  
nec in insulis ipsis beatorum: aut si est: ostêde, & omnes il-  
luc agmine facto imus. Sed motio ipsa & mutatio, inquis,  
habet eam vim: & recreat attollitque iacentem animum  
cotidianâ illa conspecta nouitas morum, hominum, loco-  
rum. Lipsi erras. Nam ut quod res est serio dicam, peregrî-  
nationem non vsque ad deprimam, ut nihil ei in hominem &  
in adfectus dem iuris. Imò habeat: sed hætenus, ut leuia  
tædia quædam animorum & velut nauseas tollat: non tol-  
lat morbos, qui altius penetrarunt, quàm ut externa vlla  
medicina huc perringat. Cantus, vinum, somnus, (a) com-  
motiunculas illas primas non rarò sanarunt iræ, doloris, a-  
moris: at nunquàm ægritudinem, quæ radices egit & fixit  
pedê. Idem hic est: & peregrinatio fortasse leues quosdam  
languores

Quæ locus  
nullus suâ  
vi sanat.

Non ite mu-  
ratio ipsa.  
Etsi fastidia  
quedâ miti-  
gat aut tol-  
lit.

a Stoici hæc  
ita. distingu-  
unt, ut pri-  
mos contra aut  
preter rati-

languiore sanabit, non sanabit veros. Hærent enim primi illi morus orti, à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certe in summâ, vt sic dicam, animorum cute: idioque non mirum si quamuis leui spongiâ abstergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus sedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cum diu multumque erraueris, cum terram omnem & mare circulator fueris: nullo eos mari elues, obrues nulla terra. Sequentur te: & post peditem equitemque: sedebit, vt cum poëta loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita peregrinatio sibi non profuisset? scitè respondit, Non enim te deseruisti: simile hîc dixerim, & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animi tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam commitem! sed vereor vt ducem: quia non sequentur te adfectus tui, sed trahent.

## CAPVT. III.

*At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis egrotet: eique remedium à sapientiâ & constantiâ petendum.*

**N**ON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conspecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui sensum? Auocant fortasse interdum & ponunt, sed nec in longum, nec in bonum. Vt picturâ quamuis egregiâ oculi non diu delectantur: sic omnis ista hominum locorumque varietas nouitate nos capiat, sed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis est, non fuga: nec soluit peregrinatio doloris hanc cathenam, sed laxat. Quid autem istud me iuuat, si lucem paulisper video in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profecto est. insidiantur animo externæ hæc omnes voluptates, & specie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minus valida non extrahunt humorem noxium, sed mouent: sic vana hæc delectatio irritat in nobis fluctû illû cupidinû & adauget. Non diu enim à se aberrat animus: sed vel inuitus domum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipsa opida conspecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquod

*onem morus, Adfectus appellens: eos de crebros & inueteratos, Morbos. At veri & veteres adfectus externis illis non leniuntur.*

*Obiectioni occursum. Et videri aliquid in mutatione solatiû, non autem esse, Aggratiari enim per cam mala.*



Verum autē remediū in animi mutatione.

Curiosa cura peregrinantū circa externa. Quam ad interna trāsferri melius: & grauius potius quā suauia queri.

Turbas aliquin ubiq; comites esse.

Resistendū igitur: & pugnandū cum dolore constantiā armis.

aliquid siue audies, quod sensum refricet tui doloris. Aut si paulisper quiesces: breuis ille velut somnus erit, & mox expectrecto tibi eadē aut maior febris, Crescunt. n. interpellata quādā cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipsi, vana hæc, imō noxia: nec remedia, sed venena: vera illa potius admittē & seuerā. Solem solumq; mutas: imō animū, quem malē adfectibus mancipasti, subtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc desperatio est, ab illo viriato hic languor. Illū mures oportet, nō locum: & efficere non vt alibi sis, sed vt alius. Tu fertilē illam pānoniam videre nunc ardes, & fidā fortemq; viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua quæ suspensā aure bibant audientes: sed quanto melius, si idē hic tibi ad sapiētiam impetus & cupido? si penetres in feraces illius campos? si fontes humanarum perturbationum inquiras? si valla & arces extruas, quibus arceas & defendas cupidinum insultus? Hæc. n. vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio ista iuuabit: nihil

*euasisse tot vrbes*

*Argolicas, medrosque fugam tenuisse per hostes:*

hostem reperies apud te, & in isto (pectus mihi cōcutiebat) penetrālī. Quid refert ad quā pacatā loca veneris? bellum trahis tecum, ad quā quietā? turbæ circū te, imō in te sunt. Pugnat. n. pugnabitq; secum semper discors hic animus, appetēdo, fugiēdo, sperādo, desperādo. Atq; vt ij qui per timorē terga vertūt, magis exponunt se periculo intactos & auctos: sic erronei & tirones isti, quibus cum adfectibus nunquā pugna fuit, sed tantū fuga. At tu, adolescens, si me audies, stabis: & gradū firmabis contrā hunc doloris hostem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euasit, nemo fugiendo,

### CAPVT. IIII.

*Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinioniis. Item Perniciaciæ quid à constantiā differat & abeat: & à Patientiā, Abiectio.*

**S**ERMONIBVS ijs Langij erectior aliquā parte ego, Alta & preclara hæc tua monita, inquam: & iam stare conor

conor & adfurgere, sed, vt ij ferè qui in somnis laborant, vano nifu. Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, idem tunc ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, si potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla solitudinum deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluam hunc prometheum. Attende tantum & intende. Ad Conſtantiam te vocauit, *Ad explicationem Conſtantia deſcenſum.* ſi, & in eâ ſpem & præſidium poſui tuæ ſalutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoscenda eſt. CONSTANTIAM hic appello, RECTVM ET IMMOVTM ANIMI ROBVR NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPREſſI. Robur dixi: & intelligo firmitudinem inſitâ animo, non ab opinione, ſed à iudicio & recta Ratione. *Quid propriè ea ſit.* Excluſam enim ante omnia volo Peruicaciam (ſive ea (a) a Nam Antiquius ſapud Nonium illa in uirtute ponit, hanc in uicio. Seneca tamè & alij aliter. melius Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi robur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vna parte. Deprimi enim haud facile tumidi iſti & peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm cullcus, qui vento inflatus ægre mergitur, ſupereminet autè & exiliſcit ſua ſponte. Talis enim iſtorum ventroſa hæc durities eſt: cui origo à ſuperbiâ, & nimio pretio ſui. igitur ab Opinione. At conſtantia vera mater, Patientia & demiffio animi eſt, quam deſinitio RERVM QVÆſCVMQVE HOMINI ngo à patiali vnde ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOENTIA. LYNTARIAM ET SINE QVERELA PERPEſſIONEM. Ea quoque Quæ rectâ ratione ſuſcepta, vna illa radix eſt, quâ deſinita. altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hic Diſcreta à Opinione tibi imponat: quæ patientiæ loco Abiectionem ſæpe & torporem quemdam animi marcentis ſuggerit: verè Conſtantia vitium, & cui origo à vilitate ſui. Virtus autem mediâ viâ mediū inter ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus ſuis deſiat Elationem aut excedat. Dirigit enim ſe ad vnius rationis trutinam: & abiectionem tenet: illam habet examinis ſui velut normam & obruſſam. Eſt autem recta ratio nō aliud, quàm DE REBVS HVMANIS Idq; ratio DIVINISQVE (quatenus tamèn eæ ad nos ſpectant) ne duee. VERVM IVDICIVM AC ſENſVS. Opinio huic conſtantia, De Iſdem FVILE IVDICIVM AC FAL- Ratio igitur lax. Quid item Quid item

CAPVT. Opinio

## DE CONSTANTIA

### CAPVT. V.

*Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriusque vires & effectus. Alteram ad constantiam ducere, aliter ad Leuitatem.*

**De vtraque accuratius & vberius dictum.**

**Homo duplex.**

**Anima in eo sublimis & ignea: corpus humile & ab humo.**

**Pugna inter eas partes. Anima Ratio propugnat: Opinio corpus.**

**Quod rigide haud verum: sed tamen imago quedam reliqua Dei.**

**Quid recta Ratio.**

**Que aliquo modo sepe in homine viuunt.**

**S**ED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis sentio & rationis) non robur solum aut infirmitas animi oritur, sed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtiliq; facturus mihi videor, si de vtriusq; origine & natura vberius paullo dicam. Vt enim lana priusquam vltimum illum & optimum colorem combibat, succis quibusdam alijs præparanda & imbuenda est: sic prædictionibus istis tuus, Lapsi, animus, priusquam eum hac Constantiæ purpurâ seriò tingam. Quod igitur te nō fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. Illa nobilior, quæ spiritum ignemq; refert: hæc villior, quæ terram. Iuncta ista inter se, sed concordia quadam discordi: nec facile inter eas conuenit, utiq; cum de imperio agitur aut seruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere se supra ignem suum conatur, & cænum hoc supra cælum. Hinc in homine dissidia, turbæ, & velut assidua quædam velitantium inter se partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro anima, & in anima: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à Deo est: & magnificè eam Seneca celebravit, *(a) Pariem in homine diuinis spiritus mensam.* Est enim hæc eximia illa intelligendi iudicandiq; vis: quæ, vt anima perfectio hominis: sic ipsa animæ est. Græci eam Νῦν dixere, Latini mentem, aut etiam iunctum Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta ratio est: sed quod in ea vniforme, simplex, immixtum, secretum ab omni fæce & lentore: quodq; vt verbo dicam, siderium in ea & cæleste. Nam ipsa anima, quanquā labe corporis & cõtage sensuum grauitè corrupta & infecta sit: tamen vestigia quædam ortus sui altè retinet, & clarè in eâ scintillâtes reliquæ primi illius purique ignis. Hinc isti etiam in malis proiectisque hominibus conscientia stimuli: hinc flagella interna & morsus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis.

Premi

Premi scilicet sanior illa sanctiorq; pars potest, nō potest opprimi: & tēgi vrens illa flamma, non extingui. Emicant .n. semper subiliuntq; illi igniculi, qui in his tenebris illustrant, in his sordibus depurgant, in his ambagibus dirigūt, & ad constantiam ducunt & virtutem. Atq; vt heliotropium & flores quidam ingenio suo semper ad solem: sic Ratio ad Deum obuersa & originem sui. Firma in bono & immota: vnum idemq; sentiens: vnum idemq; appetens aut fugiens: recti consilij, recti iudicij fons & scaturigo. Cui parere, imperare est: & subijci, præesse rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exsultantes animi mōtus, quisquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc sequitur vt Thesciū filium. Deus ipse per hanc sui imaginem ad nos venit, imō quod propius est, in nos: & rectē ille quicumq; dixit, *Bona mens sine Deo nulla est.* At sequens illa & non sana pars (opinionem dico) originē suā corpori, id est terræ debet: eoq; nil nisi eam sapit. Corpus enim etsi per se immobile & exlensum, tamen vitā motumq; ab animā sumit: & vicissim animæ imagines rerum subijcit, per sensuum fenestras. Ita velut cōmunio quædam & societas coīta inter animam & corpus: sed communio, si exitum attendis, animæ non bona. Abducitur .n. paulatim per eam ē suo fastigio: addicitur misceturq; sensibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis nascitur, quæ non aliud quām Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera sedes, Sensus: origo, Terra: idioq; abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereū spectat. Vana eadem, incerta, fallax, malē consulens, malē iudicans. Constantia imprimis animum spoliāt & Veritate. Hoc cupit hodie, cras spernit. hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, sed corpori sensibusq; gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inspicit, res metitur falso modo: sic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, si consideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confusa & perturbata vitæ. Quod curā nos exercent, ab hac est: quod adfectus distrahant, ab hac: quod vitia nobis imperent, ab ista. Itaq; vt ij qui Tyrannidem sublata ē ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntq; arcem: sic nobis si seriō ad bonā mentem pergimus, deiicienda

Recta ratio  
constans, &  
ad constantiam  
limes.

Laus eius,  
& dignitas.

Opinionis  
origo à terra  
& corpore.

Quomodo  
ex ijs nascitur?

Opinio infirma & ad  
inconstantiam  
limes. Eius  
virtutis periculum.



## DE CONSTANTIA

dum castellum hoc Opinionū. Fluctuabimur enim cum ijs  
semper: suspensi, queruli, turbidi, non Deo non hominibus  
satis æqui. Vt naui vacua & inanis circum agitur in mari  
omni vento: sic in nobis vaga illa mens, quam pondus &  
tamquam saburra rationis non stabiluit.

### CAPVT. VI.

*Constantie laus, & seria ad eam adhortatio.*

Ad constā-  
tiam moni-  
tio.

Eius vis &  
fructus.

Contrā do-  
lorem præ-  
sertim &  
turbas.

**O**PINIONIS igitur comes, Lipsi, leuitas est, vt vides:  
propriumq; eius, mutare semper & pænitere. at Rati-  
onis, Constantia: ad quam induendam animo, serio  
te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc est sola illa  
Helena, quæ verum illud legitimūq; Nepethes propinet,  
in quo obliuio curarum & dolorum. Quod si semel demisi-  
sti & imbibisti, altus contra omnem casum & erectus, vno  
tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut depen-  
dens, magnum illud Deoq; proximum tibi vindicabis. Non  
moueri. Vidisti in scitis & scutis quorundam hodie  
regum sublimē & inuidendum illud, *Nec spe, nec metu*? in te  
conueniet: qui verē rex, verē liber, soli Deo subijtere, im-  
munis à iugo Adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per  
media maria transire dicuntur, & seruare suam vndā: sic tu  
per tumultus circumfusus, vt salsedinem nullam trahas  
ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Constantia te attollet.  
Vacillabis? sustinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueū?  
solabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantum & e-  
rige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi securitas, vbi  
pax habitat: in quo perfugium asylumq; à turbis & à curis.  
Quem si bona fide semel tenueris: non turbet solum patria  
tua, sed ruat, stabis ipse inconcussus. Nimbij circum te ca-  
dant & fulmina & tēpestas: clamabis vera magnaq; voce,  
*medij tranquillis in vndis.*

### CAPVT. VII

*Quid sit & quoruplex quod constantiam turbet. Bona & Mala  
externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Privata. ex  
ijs graviora & periculosa maximē videri publica.*

**H**ÆC cum dixisset Langius voce & vultu acrior  
quam solebat, me quoq; scintilla corripuit boni ig-  
nis,



nis. & Mi pater, inquam, (verè non blandè sic te appellem)  
 duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum  
 paratum ad omnem medicinam, siue tu ferrum cogitas si-  
 ue ignè. Imò vtrumq; pariter, ait Langius, quia & alibi sti-  
 pula exurédæ inanum opinionum sunt, & alibi stirpes ad-  
 fectuū excidendæ ab radice. Sed ambulamûsne etiam? an  
 potior commodiorque nunc sessio? Sessio, inquam ego. æ-  
 stuare enim iam incipio non ab vnâ causâ. Cumq; sellas  
 Langius ferri & poni in eodem atrio iussisset, & iuxtim eū  
 assedissem: ille paullum ad me obuersus, iterum sic cepit.  
 Ieci hæctenus velut fundamenta, Lipsi, quibus commodè  
 & tutò inædificaretur futurus sermo: nunc, si placet, accedā  
 propius & causas doloris tui inquiram, & manu, quod ai-  
 unt, tangam tuum vlcus. Duo sunt, quæ arcem hanc in no-  
 bis Constantiæ oppugnant, Falsa bona, Falsa mala. Vtraq;  
 sic appello, QVÆ NON IN NOBIS SED CIRCA  
 NOS, QVÆQVE INTERIOREM HVNC HOMI-  
 NEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT  
 AVT LÆDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratio-  
 ne non dicam: fatebor opinione esse, & communi quo-  
 dam vulgi sensu. In priori classe numerant, Opes, Hono-  
 res, Potentiam, Sanitatem, Longævitatē. in posteriore,  
 inopiam, infamiam, impotentiam, morbes, mortes: & ut ver-  
 bo vno complectar, quicquid aliud fortuitum aut externū.  
 Ab duplici isto stirpe quatuor illi capitales in nobis Adfe-  
 ctus orti, qui continent & conterunt vitam omnē humanā,  
 cupiditas, & gaudium: metus, & Dolor. E quibus, priores  
 duo bonum aliquod opinabile respiciunt, exq; eo nati: po-  
 steriores, malum. Lædunt omnes turbantq; animum, & nisi  
 prouides, deiiciunt de suo statu, sed non vno tamē modo.  
 Nam cum quies eius & constantia tanquā in equabili qua-  
 dam trutina sit: depellunt eum ab hoc libramento, illi at-  
 tollendo, hi deprimendo. Sed falsa bona & elationem nunc  
 omitto (non enim is tuus morbus) ad Falsa Mala venio, gaudio: Ma-  
 quorum agmen iterum duplex. Sunt enim publica, sunt  
 Priuata. Publica designo & definio, QVORVM SENSVS  
 VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PER-  
 TINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. In-  
 ter illas censeo, Bellum, pestem, Famem, Tyrannidem, publica, &  
 B 4 Cædem: priuata,

Hostes Cō-  
 stātiæ duo.

Falsa bona.  
 Falsa mala.  
 Adfectus  
 præcipui,  
 quatuor,  
 oppositi in-  
 ter se: ad  
 quos reliqui  
 referuntur.  
 Quomodo  
 ij Constan-  
 tiā turbent.  
 Falsa bona  
 cupidine &  
 la, metu &  
 dolore.  
 Sed Mala,  
 duplicia:  
 Cædem: priuata,

Firmata ea  
distinctio,  
& aprata  
rei.

Dolor ex  
malis publi-  
cis grauissi-  
mus, & cre-  
berrimus.  
Quia cum  
impetu ve-  
nit.

Quia hone-  
sti specie ir-  
repat & im-  
ponit.

Quia item  
varius &  
multiplex.

Idq; exem-  
plis osten-  
sum.

Cædem: & quæ alia foras & in commune spectant. Inter ista, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & siquid velut domo clausum, in vno singuloque homine consideramus. Causa mihi ita distinguendi non vana: quia reuera aliter is luget & alio quodam sensu, qui cladem patriæ, qui exsilium exitiumq; multorum: quàm qui vnus suum. Adde quod ex vtrisque; alij atq; alij morbi. sed nisi fallor, grauior ex primis: certè pertinacior. Publicis. n. malis obnoxij pleriq; nostrum: siue quia impetu & turba ingruunt, ac conferta velut acie obruunt resistentem: siue magis, quod ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex ijs innasci animis non agnoscimus sæpe, non sentimus. Ecce priuato dolori quisquis succubuit, fateatur vitium & imbecillitatem necessarium est, etiam si non emendet (quæ enim defensio?) at qui huic adeo de labe aut lapsu sæpe non fatetur, ut sit qui iactet etiam & censeat pro laude. Pietas enim & miseratio dicitur: & quantulum abest, ut inter virtutes imò numina consecratur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores passim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec profus exulco ego, sed temperandum eum moderandumq; esse censeo & scisco. Reuera enim vitium est, intemperies est, & animi à gradu deiectio ac lapsus. Sed & grauis morbus parte alia. quia non vnus in eo dolor, sed confusè Tuus & Alienus. Atq; Alienus item duplex, causa Hominum, causa Patriæ. Ut id quod subtilius dici & diuidi à me videtur, capias sub exemplo. ecce Belgica tua nunc premitur non vna clade, & circumplexa eam vndiq; civilis huius belli flamma. vides passim agros vastari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ alia comitari amant bello. Nónne hic tibi dolor? dolor, sed varius & diuisus, si inspicias: quia simul & te luges, & ciues, & patriam ipsam. In te, damna: in ciuibus varium casum & occasum: in patria, conuersionem euersionemq; status. Alibi habes quod clames, *Me miserum!* a-  
libi,

— tot ciues mei

*Mandaram hostili pestem appetijstis manu.*

alibi deniq; *ô pater, ô patria!* Ut qui his non moueatur, & in quæ cuneus ac cumulus nihil possit ingruentiu tot malorū: aut valdè siccū & sapientē eū esse oporteat, aut valdè durū.

CAPVT.

## CAPVT VIII.

*Mala publica oppugnata: sed ante omnia res adfectus coerciti. ex-  
que in hoc Capite ambiciosa quedam Simulatio: quâ ho-  
mines Mala propria, vt Publica lugent.*

**Q**uid est Lipsi? satin' vt prauaricari Constantiæ meæ videor, & causam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animosi & fidentes Imperatores: eliciui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus strenuè nunc configam. sed velitatione quadam prius, deindè aperto Marte & velut collatis signis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primò pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi sunt, Constantiæ nostræ valdè aduersi: Simulatio, Pietas, Misericordia. Atque ille quidem prius. Negas te ferre mala publica, ea dolori tibi esse, imò morti. Satin' seriò adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior. Imò seriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irritas? Ego seriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario vestro imponunt medicis, & dolorem publicum simulant qui reuera est priuatus. Quæro igitur, satisne acceptum habeas, curam istam,

*Quæ te nunc coquit & versat sub pectore fixa,*

patriæ ipsius causâ susceptam esse, an tuâ? Etiâne ambigis? inquam ego. patriæ vnus causâ mihi hic luctus Langi, patriæ. Ille capite cecidit, Adolescens vide etiam atque etiam, inquit. Nam in te si eximia hæc & sincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines sæpè de malis publicis, fateor: nec alius tam cõmunis dolor, & vt sic dixerim, magis in frontem incurrens, sed si propius examinas, reperies plerumque discidium aliquod linguæ & cordis. Ambiciosa illa verba sunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo histrione nobili traditum est, cum Athenis fabulam actitaret in quâ dolor repræsentandus, cum filij sui defuncti ossa & urnam clam intulisse, & theatrum totum vero gemitu luctuque complexisse: idem hîc dixerim de plerisque vestris. Comœdiam ò boni luditis, & velati personâ patriæ, priuata vestra damna veris & spirantibus lacrymis lugetis. *Mundus vniuersus*

*exercet*

Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico. Contrà Simulatione, primò. Quâ mala ambitione sæpè induit

Priuata enim plerique lugent, non publica.

Itaq; causa  
sa intima  
querenda  
doloris.

exercet histrioniam, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquit, & fusus innocentû cruor, & interitio libertatis & legum. Itane? dolorem sanè vestrû video: quæro & cunctor de causâ. Quian', publica malè habent: histrio pone personam, imò quia tua. Vidimus agrestes sæpè trepidare & concurrere & vota facere, cùm calamitas subita ingruit aut tempestas: sed tu, cùm desæuijst, eisdem seuoca & examina, reperijs vnumquemque timuisse duntaxat segeti & agellulo suo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pænè dicam & cæci concurrent ad restinguendum, quid censes? vtrum amore patriæ? imò pete ab ipsis: quia dānum illud ad singulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc est: & mouent vulgò turbantq; homines mala publica, non quia plurium id damnum, sed quia inter plures eos ipsi.

## CAPVT IX.

*Simulatio ea clarius reiecta, & ab exemplis. obiter de vera Patria dictum, item malitia hominum gaudentium malis alienis, cùm ipsi extra ea.*

Dolemus  
lugemusq;  
publica nō  
vt publica.  
Sed quia  
aut damnū  
ijs priuatū  
adiunctum,  
aut eius  
metus.

Occursum  
obicctioni  
de patria.

Quæ latius  
patet,  
quàm cēset  
vulgus: &

Itaque coram te iudice hæc causa agatur, & in tuo tribunali: sed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times, cur? quia pestis & pernicies coniuncta bello. Pestis illa ad quos? nunc ad alios quidem, sed pertingere etiam ad te potest. En caput tui doloris (si verum fateri sine eculeo vllō vis) en fontem! Vt enim cum fulmen in vnum aliquē cecidit, etiam ij qui in proximo stabant, tremuerunt: sic in magnis istis communibusque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem si tollis, tollis vnam hunc dolorem. Ecce bellum si apud Aethiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra discrimen enim tu sis) si apud Belgas; plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipsa si luges, quid interest? Non enim illa patria nihi, inquires. Stulte. an non & illi homines eādē stirpe tecum & fati? sub eodem cæli fornice? in eadem terræ pilâ? Exiguū hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam esse censes? Erras. vniuersus orbis est, quacumque homines sunt cælesti illo semine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem se ferret?

rer? Mundanum, respondit. Magnus enim erectusque animus non includit se istis ab opinione terminis: sed cogitatione & sensu totum hoc Vniuersum complectitur, vt suum. Vidimus stultos & risimus, quos custos aut magister alligabat straminis vel exigui fili nodo. atque illi stabant quasi ferro aut verâ compede deuincti. similis nostra hæc amentia, qui futili opinionis vincolo astringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam, (vereor enim vt possis concoquere:) addo amplius. si quis deus sponsor tibi per hoc ipsum bellum sit, angellos tuos intactos fore, domum pecuniamque saluam, te ipsum in monte aliquo constituat velatum Homericâ nube: etiâ mne dolebis? de te quidem hoc non ausim dicere, sed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos suos auidè pascet in confusâ illâ morientium strage. Quid abnuis, aut miraris? Ita insita nescio quæ malitia humani ingenij fert, *Latans*, vt poëta vetus loquitur, *malito alieno*. Atque vt poma quædam gustu suauiter acerba sunt: sic alienæ curæ, securis nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium spectet. adficietur sanè, sed non iniucundo quodam animi morsu, quia aliena pericula videt, sine suo. at reponet eundem in iactata illa nauis: dolabit scilicet alium dolorem. idem cum omnia fecimus diximus, hîc est: & (a) nostra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis morisque causa. Quam obrem aulæum hoc scænicum tandem remoue Lipsi, & siparium complica: & missa omni simulatione, ostende te nobis vero doloris tui vultu.

## CAPVT X.

*Querela mea de increpatione Lægij tã liberâ, sed additum, Philosophi id minus esse. Conatus item refutandi superiora: & obligatio amorque, qui in patriam.*

**A**CRIS mihi visa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ ista sermonum libertas, imò acerbitas est? inquam. sic vellicas, sic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

— (a) μή νοσῶντί μοι νόσον

προσθῆς ἄλλῃς γὰρ συμφορὰ βαρύνομαι.

Langius

Opinio sola est quæ cā artat.

Sed ostensum, ne angustæ quidem illius patriæ causa nos dolere. Malitia nostra in alienis malis id euincit.

a Egregiè  
Pindarus:  
τῷ γὰρ οἰ-  
κειον πῖνεν  
Πάνδ' ὁ-  
μῶς· εὐδὺς  
δ' ἀπήμων

καρδία  
καῶδος  
ἀμφ' ἀλ-  
λότριον.  
a agro ne a-  
gritudine  
Addas. satia  
supérq; cla-  
dibus premor



Sapiētis a-  
cris oratio,  
ad sanitatē  
comparata  
non ad sua-  
uitatem.

*a* Officina  
medici, & viri  
philosophi  
schola est. Est  
autem Mu-  
sonij Rufi,  
apud Arri-  
anum.

Per occasi-  
onem trāsi-  
tus ad secu-  
dum Adfe-  
ctum.

Patriz par-  
ticularis  
laus: &  
A naturā  
cum eā vin-  
clum.

Etiā in a-  
lijs anima-  
libus.

Langius aridens, Ergōne tu crustulum, inquit, à me aut  
malum exspectas? atqui ferrum paullo antè poscebas & ig-  
nem. Et rectè. Philosophum enim audis, Lipsi, non tibicinē.  
cui docere propositum, non dūcere: prodesse, non placere.  
Vt pudeas & vt rubeas malo, quā vt rideas vt pæniteas,  
quā vt exsultes. (a) Ιατρειον, ὃ ἄνδρες, τὸ τῆς φιλοσό-  
φου σχολειον, clamabat olim Rufus: quò sanitatis causā cō-  
curritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blā-  
ditur: sed penetrat, pungit, radit, & acri quodam sermonum  
sale sordes absterget animorum. Itaque ne in posterum qui-  
dem, Lipsi, rosas cogita, selsamum, aut papauer: sed spinas, si-  
cas, absynthium & acetum. Ego iterum. Sed enim Langi, si  
fas dicere, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pu-  
gil, legitimo nexu deijcis me, sed per argutias supplantas.  
Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipsam. Ergōne?  
falsum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) respe-  
ctum in eo aliquem mei esse; at non solius. Lugeo enim, Lā-  
gi, patriam imprimis, lugeo: lugebo quē, etiam si nullum mihi  
in eius discrimine discrimen. Iure bono. illa siquidem est,  
quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium sensu, sanc-  
tissima & antiquissima parens. At enim orbem vniuersum  
patriam mihi das. Quis renuit? sed tu quoque fatēre, præ-  
ter hanc grandem & communem, aliam mihi esse magis de-  
finitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam natu-  
ræ vinclo propius obstringor. Nisi censēs vim nullam esse  
laciendi & attrahendi in natali illo solo. quod primū cor-  
pore isto pressimus, pedibus institimus; cuius aërem hausi-  
mus: in quo infantia nostra vagijt, pueritia lusit, iuuetus ex-  
ercita & educata est. Vbi familiare oculis cælum, flumina, a-  
gri: vbi longā serie cognati: amici, sodales: & tot gaudij ille-  
cebræ, quas frustra terrarum alibi quæram. Nec Opinioni  
hic, vt videri vis, filum tenue, sed firmi compedes Naturæ.  
Ad animalia abi. feræ ecce cubilia sua amant & agnoscunt;  
aues nidos. Pisces ipsi in magno illo & interminato Ocea-  
no, frui gaudent certa eius parte. Nam homines quid dicā?  
qui culti siue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt  
quisquis vir est, nihil ambigat mori pro eā, & in eā. Itaque,  
Langi, nouam hanc & rigidam tuam sapientiam nec sequor  
adhuc

adhuc nec adsequor: Euripidem magis, verè adfirman-  
tem:

— ἀναγκαιὸς ἔχει  
Πατρίδος ἐργῶν ἀπαντας.

## CAPVT XI.

*Refusus secundus Adfectus nimij amoris in patriam, quem Pie-  
tatem falsò vocant: idq; ostensam. Item vnde origo illi Ad-  
fectui, & quid Patria propriè ac verè.*

**A**D hunc sermonem renidens Langius, Adolescens, in-  
quit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de  
cognomine suo M. Antonij frater. Sed tamè hoc com-  
modè, quòd vltro offert se hic Adfectus & procurrit ante  
figura: quem iam antè aggredi mihi decretum, & sternere  
leui hastrà. Detraho autem illi ante omnia velut spoliū pul-  
cherrimæ vestis, quā malè se exornat. Amor enim hic in  
patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec  
ferente. Vndè enim Pietas? quam eximiam virtutum esse  
scio: nec propriè aliud, quàm **LEGITIMVM DE-  
BITVMQVE HONOREM ET AMOREM  
IN DEVM AC PARENTES.** Quā fròte autè Pa-  
tria (α) mediam his se inserit. Quia, inquit, etiam illa  
sanctissima & antiquissima parens. O inepti: nec iam in Ra-  
tionem iniurij, sed in Naturam ipsam! Illāne parens? cur,  
aut quomodo? Nihil enim hīc video: & tu si acutior Lipsi, te-  
nebras meas illustra. Quiāne excepit? id enim visus antè  
dicere, atqui etiam hospes aliquis sæpè aut caupo. Fovit?  
hàud paulò mollius olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pe-  
tudes, hoc arbores, hoc segetes cottidiè: & inter magna  
corpora quibusque nihil imputet terra, Cælum, Aër, Aqua.  
Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus.  
Madida hæc & natantia verba sunt: quibus nihil expressi-  
ris, præter plebeum & inutilem quemdam Opinionis succū.  
Parentes quidém ij soli, qui genuerunt, formarunt, gesta-  
runt: quorum nos semen de semine, sanguis de sanguine,  
caro de carne. Quorum siquid in patriam vel comparatio-  
ne conueniet: nil recusò, quin Pietatem hanc oppugnem in-  
rito

a imperas  
Necessitas  
Amare pa-  
triam cur-  
ctos.

Rationes  
cæ repulsæ.

Adfectum  
cum malè  
Pietatis  
nomine ve-  
lari.

a Nam faci-  
unt tres gra-  
dus Pietat-  
is: in deum,  
patriam, pa-  
rentes.

Nec Patriæ  
parētis no-  
mine dig-  
nandam.

Indeum &  
parentes,  
pietas in  
patriam,  
Caritas.  
Quę tem-  
peranda est

Vnde ea  
Caritas na-  
ta?

A more nō  
ā natura.

Imō ideo a-  
mamus pa-  
triam, quia  
quiddam in  
ea nostrū.

Et origo il-  
li, ab amore  
priuato.

Quem pro-  
duxit & au-  
xit cōfuetu-  
do, siue lex.

Idq; socie-  
tatis huma-  
nę causa.

Argumen-  
ta clara, cur  
non ā natu-  
ra.

Primō, quia  
non æqui-  
ter tangit  
omnes.

rito telo. At enim viri docti, viri magni, sic effati passim. Fa-  
teor, sed ad famam, non ad verum. quod si sequeris, sacrum  
illud & augustum nomen deo remittes, & si placer, parenti-  
bus: hunc quidem adfectum, etiam cum emendatus est,  
contentum esse iubebis honesto titulo Caritatis. Sed de  
nomine tantum est: rem potius videamus. quam equidem  
non totam tollo, sed tempero, & velut scalpello circumci-  
do rectę Rationis. Vt enim vitis, nisi amputes, latissimē se  
spargit: sic isti Adfectus, quibus aura aliqua velificatur po-  
pularitatis. Ac fateor libens, Lipsi, (non enim ita hominem  
exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cui-  
que nostrum in minorem hanc patriam esse: sed cuius  
causę, vt video, parū liquidō tibi cognitę aut origo. A  
natura enim esse vis: reuera autem est ā more quodam &  
instituto. Postquā enim homines ex rudi illa & soliuaga  
vita ab agris in opida compulsi sunt, & domos & mœnia  
struere cœperunt, & cætus facere, & populariter vim infer-  
re vel arcere: ecce communio quędam necessariō inter eos  
exortā, & societas variarum rerum. Terram & fines quosdā  
coniunctim habuerunt: templa in promiscuo, fora, æraria,  
tribunalia: & quōd pręcipuū vinclum, cerimonias, iura, le-  
ges. Quas tamen ipsas res ita amare & curare auaritia no-  
stra occępit (nec errauit proflus) vt suas. Verē enim singu-  
lis ciuib; in ea ius: nec differunt ā priuatis possessionibus,  
nisi quod non vnius. At consortio ista velut formam, & faci-  
em quandam expressit noui status, quam Remp. & eandem  
proprie Patriam appellamus. In qua cum intelligerent ho-  
mines quantum momenti esset ad salutem singulorum: la-  
tę etiam leges de ea iuuanda & propugnanda: aut certē tra-  
ditus ā maiorib; mos, qui instar legum. Hinc factum, vt cō-  
modis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia reipsa  
priuatę nostrę opes saluę, illa salua; & mortuę, moriente.  
Hinc caritas in eam siue amor, quem boni publici causa (il-  
lic autē occulta quędam dei Prouidentia nos trahit) aux-  
ere maiores, factis dictisq; omnibus maiestatem patrię  
adstruentes. Ab instituto hic adfectus igitur, me quidem iu-  
dice, quod si ā natura, vt tu pertendebas: quid ita non pari-  
ter in omnes & eadem mensura diffusus? cur nobiles diui-  
tesq; patriam magis amant, curant: minus plebeij aut ino-  
per

pes, quos plerūq; curarū suarū videas, publica omiſſa? quod tamen aliter euenire certū eſt, in omni adfectu qui à violēto iuſſu naturæ. Deniq; quid cauſæ adferes, quoddam leuis cauſa ſæpè eū minuit aut tollit? Ecce alium ira, aliū amor, quosdam ambitio patria elicit: & hodie quā multos Luerius ille deus? Quot Itali relictæ regina regionum Italia, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam ſedes tranſtulerunt & fixerunt, quæſtus tantum cauſa? Hispanorum quot millia quot annis in ſepoſitas & ſub alio ſole terras auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum eſſe, quod vna aliqua cupiditas tam temerè ſoluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Lipſi, in circumſcribenda patria ipſa. Adſtringis enim eam ad natale illud ſolum, quod inſtitimus, quod preſſimus: & quæ alia mihi tinnis inani ſonitu verborum. Petere enim illinc fruſtrā vis inſitas amoris huius cauſas. Nam ſi genitalis ſolius ſolidum nomen: patria mihi quidem Bruxella tantum erit, tibi Iſcanum, alteri cuiſiam tugurium aut magar, imò multis nec tugurium quidem, ſed ſilua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intrā iſtos anguſtos limites concluda? villam illam tantum aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias, & quā beati, te definiēte, ſiliani illi aut agreſtes, quorum natalis terra florens ſemper & pænè extrā omne cladis aut interitus diſcrimē. Sed nō illud proſectō patria eſt, non: ſed VNVS ALIQVIS STATUS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam ſi iure amari à ciuib; vis: fatebor, defendi: agnoſcam, mortem pro ea ſuſcipi: permittā. nō illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

*Dulce & decorum eſt pro patria mori,*  
magno adſeſu cauæ dixit poëta Venusinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus, quos exuimus, cum in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremo, Lipſi, altum illud & arcānum tibi inſtillo: ſi hominem totum aſpicias, vanas falſasque eſſe has omnes patrias, & corpori quidem fortasſe aliquam hīc poſſe tribui, nullam animo, qui è ſupero illo domicilio delapſus, velut carcerem & cuſtodiam habet omnem

Secundō,  
quia facilis  
minui, imò  
tollī.

Reiecta o-  
pinio de  
particulari  
patria.

Non eſſe  
eam, locum  
natalem.

Quid verè  
& propriè  
ea ſit.

Eaq; ciuili-  
ter ſanè de-  
fendenda.

At nō mul-  
liebriter  
cōplorāda.  
Sapientum  
decretum  
de vera pa-  
tria.

omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaque patria est; ad quam adspiremus, ut cum Anaxagorâ ex animo possimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi curæ patria est? Mihi verò illa patria, & digitum mentemque in æthera incendamus.

## CAPVT XII.

*Terminus Adfectus temperatus, qui Misericordia. eam in vitio esse. diffaminata, lucis causâ, a Misericordia. quomodo, & quatenus ea vitandus.*

Ad miserationem transiunt.

Quæ aliena sapienti.

Nec Christiano quidem prorsus conuenit: sano intellectu.

quid ea sit? Misericordia tamen ab exclusi.

**N** Vbem aliquam mihi ab animo dispulisse hoc sermone visus Langius, & ad illum, Iuvas largiter mi senex quâ monendo, quâ docendo. & iam Adfectum illum qui erga solum aut statum est, videor temperare posse: nondû illum, qui in homines ipsos. Quomodo enim non tangant & angat me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miserâ sorte? Langius excipiens, At istic Lipsi, inquit, non dolor propriè, sed Misericordia est: quæ ipsa tamen spernenda à sapiente & constâte; Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ esse non possunt, si deijcit contrahitque eum non suus solum luctus, sed alienus. Interrupti hîc ego, & Quæ istæ Stoicorum spinæ sunt? inquam. Miserari me vetas? at virtus ea apud bonos est, certè apud nos qui verâ religionē imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc si ab animis tollo, ægrè non feret quisquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miseria est, quisquis miseratur. Ut imbecilli malique oculi nota est, lippire ad conspectum lippientis: sic animi, dolere viso dolente. Definatur earectè, **VITIUM PVSILLI MINVTIQUE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS.** Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolumus aut inclinari? Imò flecti non displicet: sed ad iuuandum, non ad dolendum. Misericordiam tibi permitto, non miserationem. Distinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à nostra porticu, docendi causâ. Misericordiam appello, **INCLINATIONEM**



ONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM Quid item  
 AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc vir- ca sit?  
 tus illa, Lipsi, quam velut per nebulam vides, & pro qua Mi-  
 seratio tibi subrepat & imponit. At enim humanum est adfi- Discrimen  
 ci & miserari. Esto. sed non rectum. An tu virtutem vllam inter vtrâ-  
 in mollitie & abiectione animi esse censet? vt ne ingemis- que.  
 cas? vt suspires? vt verba fracta & tertiata cum lugente mi- Effectus  
 ceas? erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos vtriusque.  
 Eucliones possum; è quorum oculis mille lacrymas citius  
 expresseris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noster verus  
 ille misericors, non miserabitur quidem, sed tamen eadem  
 omnia aut maiora faciet miseranti. Adspiciet aliena mala  
 humanis oculis, sed tamen rectis: adducto quodam vultu  
 adfabitur, sed non lugubri aut deiecto. solabitur fortiter,  
 iuuabit liberaliter: & faciet benignius quàm dicet: & ma-  
 num potius egeno aut lapso porriget, quàm verba.  
 Atque hæc omnia cautè & circumspectè præstabit, ne, vt  
 in malâ contagione, alienus morbus in illum transeat: né-  
 ue, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipse fe-  
 riat. Quid hîc rigidum, sodes, aut durum? & talis omnis Multa Stoï-  
 Sapiëntia est: quæ procul intuentibus seuera & tetrica appâ- corum πα-  
 ret; cum propius successeris, lenis, clemens reperitur, & quâ ράδοχα, νό-  
 non mitior aut amicior ipsa Amorum dea. Sed satis de tribus δοχα,  
 his adfectibus. quos si in parte tibi deterfi, magnum mihi id  
 ad reliquam pugnam momentum.

## CAPVT XIII.

*Remotis obstaculis, ventum serîo ad eleuanda aut tollenda ipsa pub-  
 lica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à  
 me & expugnanda. Ac primò hîc de Providentiâ dictum.  
 eaq; probata inesse & præesse rebus humanis.*

Verum pro  
 Constatiâ  
 nunc cer-  
 tamen.

**V**ENIO enim tandem a velitatione ad veram seri-  
 amq; pugnam; & omissis leuibus istis telis & lusori-  
 is, ad decretoria arma. Milites copiasque meas om-  
 nes ordinè & sub signis inducâm; quarum quadruplex mihi Diuisio &  
 agmè. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc ordo quat-  
 publica mala: secundo, Necessaria ea esse & à Fato: tertio, tuor ratio-  
 Vtilia nobis: postremo, Nec grauiora, nec noua. Quæ copiarum si num, quæ  
 locis principes.

locis suis aptè pugnāt & repugnant: etiā mne resistere mihi  
ultrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non  
audebit. Vici. Et cum hoc omine, signa canant.

**Stultissimū  
inter adfe-  
ctus, dolor ē  
publicum  
esse.**

**Quia sine  
nullo aut  
spe suscep-  
tus.**

**Eum dē im-  
pium: quia  
in deum  
pugnat.**

**Fortuna  
expulsa ē  
rebus hu-  
manis.  
Prouidentia  
stabilita.**

**Cuius im-  
mensa capa-  
citas, cele-  
ritas, im-  
mensæ vires,**

Cū omnes igitur adfectus, Lipsi, qui vitam humanā  
variè incurrunt & turbant, à desinēti mente sint: tum, meo  
animo, dolor præsertim, qui de rep. sumptus. Nam cū ce-  
teri finem aliquem habeant & tanquā scopum (vt ama-  
tor potiri; iratus, vlcisci, avarus, acquirere; itemq; in cete-  
ris:) soli huic nihil propositum reperies præter ipsum. Ne  
vaga & libera nimis oratio mea sit, sed adductis habenis  
maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt a-  
is, corruentem. sed qua fini, cedō? aut quid speras in eo aut  
spectas? Vtrūmne vt rem lapsam corrigas? labētem firmes?  
an vt dolendo imminentem patriæ pestem perniciemque  
depellas? Nihil horum. tantū vt tritum illud possis dice-  
re, Doleo, & cetera vanus irritusq; hic omnis luctus. Rei c-  
nim præteritæ is est: quam reprehendere & insectam reddere  
ne dijs quidem voluerunt esse in manu. Et vanus tantū: i-  
mō impius, si rē pendes æquā iudicij lance. Quod enim te  
non fugit, æterna quædā mens est, quam Deū appellamus:  
quæ, cælorum perennes orbes, quæ siderum inæquales cur-  
sus, quæ elementorū alternas vices, quæ deniq; omnes res  
superas inferas, temperat, moderatur, gubernat. Casum tu  
aliquem Fortunæmue dominari in hoc pulcherrimo mundi  
corpore censes? temerario aut cæco impetu ferri misceriq;  
res humanas? scio, non censes: nec quisquam à te alius, qui  
aliquid non dicam sapientiæ habeat, sed sanitatis. Na-  
turæ enim, naturæ ista vox est: & quocunque oculos ani-  
mumq; conuertas; mortalia, immortalia; sublimia & terre-  
na; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur, quid-  
dam super nos esse, quod hæc tam mira tam magna tam  
multa crearit, fecerit: & creata, facta, etiam nunc dirigat &  
conseruet. Id autem est Deus. cuius summæ & perfectissimæ  
naturæ nihil magis conuenit, quā vt curam tutelamq; o-  
peris sui gerere & velit, & possit. Quidni autem velit? opti-  
mus est, quidni possit? maximus est. adeoq; vires nullæ su-  
prà ipsum, vt nullæ nisi ab ipso. Nec distringit eum aut disti-  
net magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æ-  
terna illa lux quoquoersum suos radios: & vno eodemque,  
vt is

ut ita dicam, istu siue nictu, sinus omnes & abyssos penetrat  
 cæli, terræ, maris. nec præest solum diuinitas hæc rebus  
 omnibus, sed interest, imò inest. Quid miramur? Sol ille quā  
 tam mundi partem simul instruat & illustrat? nostra mens  
 quantam congeriem rerum vna cogitatione complectitur  
 & sensu? & ò fatui, non censemus plura inspicī & concipi  
 ab eo posse, qui hunc ipsum Solem, hanc ipsam Mentē cre-  
 auit & fecit? Egregiè vel diuinè potius, is qui non multa de  
 rebus diuinis, (α) Aristoteles: ὅπερ ἐν νηὶ μὲν κυβερνήτης,  
 ἐν ἄρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῶ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ  
 νόμος, ἐν στρατοῦ δὲ ἡγεμὼν, τὸ τοῦ θεοῦ ἐν κόσμῳ.  
 Πλὴν καδ' ὅτον τοῖς μὲν καματηρὸν τ' ἄρχειν, πολυκι-  
 νητὸν δὲ καὶ πολυμέριμον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε,  
 πάσης χωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. id est: Quod  
 in nauī gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in urbe lex,  
 in exercitu Imperator: id in orbe est Deus. Hoc tantum discrimi-  
 ne, quidd illis quidem laboriosum suum regimen, anxium, & ex-  
 ercitium est: deo autem sine dolore aut labore, seipsumque ab om-  
 ni corporis nisu. Est igitur in Deo, Lipsi, fuit, erit, PERVI-  
 GIL ILLA ET PERPES CVRA (sed cura ta-  
 men secuta) QVA RES OMNES INSPICIT, A-  
 DIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IM-  
 MOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS  
 SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autē  
 est, quod prouidentiam hīc voco, de qua queri non nemo  
 per imbecillitatem possit, nemo quærere, nisi qui absurdū  
 & obbrutuit contrā naturæ vocem omnem & sensum.

α Libello  
 περὶ κόσ-  
 μῳ. quem  
 Stobæus ci-  
 tat, ut Epi-  
 stolam ad A-  
 lexandrium.

Descriptio  
 Prouiden-  
 tiæ.

## CAPVT XIIIIL.

Nihil hic geri, nisi prouidentie eius nutu. ab eā clades in populos  
 aut vrbes immitti. idē parū pie super iis queri nos aut fle-  
 re. Denique adhortatio ad parendū Deo. cum quo temerē  
 & frustra pugnatur.

Argumentū  
 à prouiden-  
 tiā in rem  
 præsentem

QVOD si benè imbibisti, si gubernatorem illam vim  
 inserere se atque insinuare, & ut cum poëta loquar,

ire per omnes

Terrâsque tractûsque maris,

Ab ea enim  
clades &  
mala im-  
mitti.

a omniū re-  
rum dispen-  
satores &  
administri  
in celo.

a clades à  
deo inuictæ.

Indignum  
verò vt in  
eam homo  
insurgat.

Cetera e-  
nim omnia  
creata pa-  
rent:  
Sed & stul-  
tum, quia in  
surgit sine  
effectu.

seriò & ex animo credis: non video, quis locus vltra esse pos-  
sit dolori tuo aut querelæ. illa enim ipsa prouida mens, quæ  
cælum hoc cottidiè voluit reuoluit, solem ducit reducit, fru-  
ges promit recondit: casus istos & vicissitudines omnes re-  
rum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantum  
& nobis commoda submitti cælitus putas? imò tristitia eti-  
am & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi  
machinâ geritur, turbatur, miscetur, (peccatum excipio)  
cuius non causâ & origo à primâ illâ causâ. (a) Πάντων

enim ταμίαι ἐργῶν ἐν οὐρανῷ ait rectè Pindarus: & aurea  
quædâ veluti cathena demissa supernè est (vt per fabulam  
Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd  
ibi labes terræ opida aliquot absorpsit, à prouidentia est.  
quòd alibi pestis multa millia hominum demessuit, ab istâ.  
quòd cædes, bellum, tyrannis apud Belgas, ab eadem i-  
sta. Diuinitus Lipsi, diuinitus immisæ omnes istæ clades: i-  
deo quæ benè & sapienter Euripidi (a) συμφορὰ δειλάτοι  
dictæ. Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerum huma-  
narum, ab illa Luna dependet: ortus regnorum & occasus,  
ab illo Sole. Itaque tu nunc cum fræna dolori tuo laxas, &  
indignaris patriam tuam conuerti aut everti: ne illud qui-  
dem cogitas quis, & in quem indignè? Quis? homo: im-  
bra, puluis, in quem? formido dicere, in deum. Vetustas gi-  
gantes quosdam fabulata est, qui diuos deturbare aggressi  
de sua arce mittamus fabulas: vos queruli, ij estis. Si enim  
hæc omnia non permessa solum à deo, sed immissa: vos qui  
fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm sceptrum illi  
(quod in vobis est) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca  
mortalitas/Sol, Luna, sidera, elementa, & omnia hæc sæcla  
animantium parent non inuita & obaudiunt supremæ i-  
li legi: nobilissimum rerum homo, solus in conditorem su-  
um calces iacit & resistit. Atqui si vela ventis dedisses, se-  
querè non quò voluntas impelleret, sed quò illi: & in hoc  
vitæ Oceano spiritum illum sequi recusas temperatorem  
vniuersi? Et recusas tamè frustra, quia aut sequè, aut tra-  
hère: & cælestia illa decreta vim suam ordinè quæ seruabunt,  
suo

sue inuolentem sue in rebellem. Rideamus, si is qui cimbam ad rupem alligauit & funem idētidem trahat, rupem ad se accedere censeat cū ipse ad illam: & non maior nōstra stultitia est, qui ad rupem illam æternæ Prouidentię nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obsequi, non nos ipsi. Mittamus aliquando hæc vana: & si sapiamus, sequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum censeamus ut homini placeat, quicquid placuit Deo. Miles in castris, audito viæ signo, vasa colligit, audito pugnæ, depōnit: animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis sit, & in hac militiā sequamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Imperatorem. *Ad hoc sacramentum adacti sumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec pertimescere his, quæ vitare nostræ potestatis non est.* In regno nati sumus: deo parere, libertas est.

Omnia enim diuina illa mēs uolentia, nōlentia moderatur & trahit. Ideo spōtē parendum.

Auro meliora verba Senecæ.

## CAPVT XV.

*Ad secundum pro Constantia argumentum transitum, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in rebus ipsis.*

**H**OC firmum, Lipsi, & Vulcanium planè scutum contra Omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iussit in casum & fortunam. Deo subijci, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad magnam illam mundi mentem. Prouidentiam dico. Cuius (a) pias & felices copias quoniam satis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod sub necessitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim Fulminatricem. Rigida enim & infracta ista vis, quæ omnia domat, superat: & cui mirabor, Lipsi, si resistes. Thales interrogatus olim, (σ) τὶ ἰσχυρότατον; rectè respondit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & sermo de eadem vetus etsi parum cautus, (α) τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεισθαι. Hanc Prouidentię nunc adtexo: quia cognata illi, vel, ut verius dicam, ex ea nata. A deo enim eiusq; decretis necessitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, Plato v. De ut Græcus philosophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία Legib. & καὶ ἀμετάστρεπτος δύναμις τῆς ἀπονοίας. FIRMATA

a Allusio ad Legionis veteris cognomen, Piae Felcis.

A necessitate argumētum alterū. Cuius vis cōmuniter ostensa.

a Quid fortissimū? Necessitas, omnia enim vincit.

a id est: ne deos quidem cogere posse Necessitatē. Plato v. De Legib. & vij. usurpat.



Quid sit necessitas?

Quotuplex in nostra hac re?

Inscita rebus & innata, primò.

Quia ad mutationē omnia & interitum creata.

*Hic & immutabilis Providentię potestas.* Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato: A rebus ipsis: quoniā ingenium hoc omnibus creatis, vt insitā quadam vi ad mutationem ferantur & casum, Vt ferro consumens quædam rubigo per naturam agnata est: ligno, exedens caries aut teredo: sic animalibus, opidis, regnis, internæ & suæ causæ pereundi. Supera, infera respice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Arque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono cursu: sic res omnes humanæ, per hunc (vt sic dicam) cladium canalem labuntur ad suam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus Pestis, Bella, Cædes, administri & instrumenta. Ita si mors ijs necessaria: necessariæ hoc respectu & clades. Quod vt clarius videas sub exemplis, non diffugiam mente & animo paullisper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuersum.

### CAPVT XVI.

*Exempla necessarie mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in prouincijs, & regnis. Denique gyrate hinc omnia, nec quidquam stabile aut firmum.*

Exemplis superis infestisq; id ostensum.

Vni deo Numquā senectus, atra nec mors imminet. Sed alia miscet dominitor ætas omnia. Sunt Sophoclis versus. A cælo & aëre, initio facto.

**A** Eterna lex à principio dicta omni huic Mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquā stabile aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, præter ipsum.

— μόνοις οὐ γίγνεται

Θεοῖσι γὰρ, οὐδὲ μὲν θανεῖν ποτε.

Tà δ' ἄλλα συγγεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος. exclamat Tragicus vates. Omnia ista quæ suspicis, quæ miraris, vicibus suis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabescit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuset hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cælesti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, varia forma, vario situ, & motu: quos omnes ab aëre & in illo esse, haud facillè imponat mihi Lycæum: sed ecce nuper negotium Astrologis fecêre noui quidam

dam motus deprehenſi, & nouæ ſtellæ. (a) Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimusque (difficiliter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quia Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſcrit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus Ἑσπερον appellat, colorem muſaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidiè: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas, flumina illa quæ perennia dicimus & fontes, aliàs periſſe videbis; aliàs alueum muſaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt cæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & reſceſſus. atq; vt interire eum totū poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidiè per partes. Iam ſi Terram intuëris, quam vnā immobilem voluerunt, & (a) vi ſua ſtare: ecce illic labat, & tremore atque occulto ſpiritu concutitur: alibi aquā corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantū eſſe indignère, ſunt inter elementa ipſa. Diluuiis maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorſit? Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſtea Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, (a) duas inſulas cum opidis virisque, Quin iam nunc cum maximè cæculus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidiè & abrodens inſidum marginem, Friſiorum, Canuneſatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauia ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, quæ deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenectæ, mors: ſic iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia idè, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræ motus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit, totidem Campaniæ opida alius, ſub Cōſtantino. & vnum aliquod Artiliæ bellum, plus centenas. Vt Aegypti Thebas vix fama retinet: centū Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis,

a Anno lxxij  
quodd ſupra  
omnē elemē-  
tare regionem  
fuiſſe  
periſſimè  
Mathematicorum  
conſe-  
tiant.  
Ab aquis &  
mari.

A terra.

a Idè Veſtā  
appellatam.  
Hoc ſine  
pugna &  
aduerſitas  
inter ele-  
menta.  
a In Zelandiæ  
partibus.

Si elemen-  
ta pereunt,  
quāto ma-  
gis quæ ex  
ipſis?

Vrbū mag-  
narum exi-  
tia aut ex-  
cidia.

*a Romanam  
sentio.*

*a Romani,  
& Turcici.*

*a De Assyria  
historici: de  
Iudea, sacrae  
litterae. At de  
Aegyptiorum  
olim potestas,  
praeter alios  
Tacitus: qui  
non minus  
magnificam  
eam facit,  
quam vim Par-  
thorum aut  
imperium Ro-  
manum. Lib.  
III. Annal.  
Coclusio, &  
per conge-  
riem, muta-  
tionum ex-  
empla.*

*a Ob Turcas  
dico, qui ex  
illis.*

Numantiae, Corinthi, prisci viderunt & mirati sunt nos Athenarum, Spartae, & tot illustrium urbium ignobiles ruinas. Illa ipsa rerum gentiumque; (a) domina & falso Aeterna urbs, ubi est obruta, diruta, incensa, inundata; perijt non vno leto, & ambitiose hodie quaeritur, nec inuenitur in suo solo. Byzantium illud vides, quod sibi placet (a) duplicis imperij sede? Venetias istas, quae superbiunt mille annorum firmitate? veniet illis sua dies: & tu nostra Antuerpia, ocella urbium, aliquando non eris. Diruit videlicet construitque; & (si fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plastes, varias sibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argilla. Opida adhuc loquor & vrbes: sed regna etiam & prouinciae trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit & Assyria, Aegyptus, Iudaea valere armis ingenisque: fors ea in Europam transijt, quae tamen ipsa, vt corpora instante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & praesentiscere magnum suum casum. Quod amplius & numquam satis miremur, hic a quinque annorum millibus & quingentis habitatus orbis senescit: & vt Anaxarchi explosae olim fabulae iterum applaudamus, surgunt alibi succrescuntque noui homines & nouus Orbis. Omnia & numquam comprehensa. Necessitatis lex! abeunt omnia in hunc nascendi pereundi que; fatalem gyrum: & longaeuum aliquid in hac machina est, nihil aeternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, & vt in Oceano, aestus. Tu surge, tu cade, tu impera, tu serui, tu occultare, tu emerge. & e- at hic rerum in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque; populos Europae. Britanni inculti & inopes? delicijs ac diuitijs Aegyptios prouocate & Sybaritas. Graecia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc seruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos fex Barbarorum prodite e latrebris & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos (a) Scythae, & potenti manu paullisper habenas temperate. Asiae atque Europae. Sed isti ipsi mox discedite, & sceptrum relinquire illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem nescio quem noui imperij surgentem video ab Occidente?

## CAPVT. XVII.

*Ventum ad Necessitatem quæ è Fato. Fatum ipsum primo aduersi.  
Vulgi in eo & sapientiam vniuersum quemdam consensum  
fuisse, sed in paribus dissensum. Quotuplex Priscis Fa-  
tum.*

**D**IXERAT Langius: & lacrymas mihi pænè expref-  
serat hic sermo. ita visus mihi in clara luce cernere  
ludibria rerum humanarû. Et exclamans, heu, quid  
aut ipse sumus, inquam, aut omnia hæc in quæis sudamus?  
(a) *τί δέ τις; τί δ' οὐ τις; τίς τις; διαρ' ἀνδρωτος*, vt verè ni-  
mis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adolescens,  
inquit, non adspice solùm ista, sed despice: & Constantiam  
animo imprime, ex hac inconstanti & desultoriâ leuita-  
te omnium rerum. Inconstantem dico, à mente & sensu  
nostro, quia Deum prouidentiamquæ si adspicis, rãto om-  
nia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omisiss gladijs,  
ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugna-  
bo, sed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, vali-  
dum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acu-  
men eludet. Qui locus etsi lubricus ad lapsum: tamen in-  
grediar. sed cautè, lentè; & quod Græci dicunt, *ἡσυχῶ  
ποδὶ*. Ac principio Fatum aliquod in rebus esse, non tu  
Lipsi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego in-  
terpellans, Ignosce, inquam, si remeligo tibi obijcior in hoc  
curlu. Fata mihi opponis? Futilis hic aries Langi, & qui  
Stoicorum neruis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. &  
illa ego sperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum  
hoc anile agmen vno spiritu disflauerim, vt folia ventus.  
Langius seucro atque adeò minace oculo, Temerarie &  
inconspicte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: nisi  
vna vim omnem tollis numenquæ diuinum. Si enim Deus  
est, prouidentia est: si hæc, decretum & ordo rerum: si istud,  
firma & rata necessitas euentorum. Quomodo exis hunc  
ictum? aut qua securi scindis hanc cathenam? Deum enim  
& æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas  
quàm vt scientia & præuisio in eo sint æterna. Eum dēq; fix-  
um, nexu.

(a) *Quid est  
esse aliquem?  
quid est esse  
nullum? im-  
bra somnium  
homo.*

Deflexum  
ad alteram  
necessitatē,  
respectu  
fati.

De quâ, ob  
spinosa in-  
genia, dis-  
sertio an-  
ceps.

Probatum  
initio fatale  
aliquâ ne-  
cessitatem  
esse.

Ex indisso-  
lubili isto  
nexu.

a Nō etenim  
diuinū mens  
ueritur a-

ternorum,  
Homeri  
versus.

Fati impres-  
sa quædam  
omnibus  
notitia.

Homerus  
verē sapiēs  
poëta apud  
sapientes.

Dux ad Fa-  
tum.

Quem se-  
cuti scripto-  
res reliqui.

Philosophi  
penē om-  
nes in fato  
conspirant

Sed de na-  
turā eius  
quadriper-  
titā senten-  
tiz.

um, firmum, immutabilem, semper vnum & sui similem  
sentimus: in ijs quæ semel voluit aut vidit, nihil flecten-  
tem, nihil fluctuantem.

(A) Οὐ γὰρ τ' αἴψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ὅντων.

Quæ si vera fatēris (& fatearis necessum est, nisi rationem  
omnem exuis & sensum: illud quoque ad fatēre, decreta  
omnia diuina firma & immota esse, ab æterno in æternum.

At ex eo necessitas emergit, & hoc quod illudis Fatum.  
Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia ve-

terior aut receptior sententia inter gentes, omnibusq; fe-  
rē, quibus dei aut prouidentiz lux aliqua adfulsit, his & fa-  
ti. Vt ijdem illi primi puriq; igniculi, qui homini illū ape-

ruere: præluxisse pariter videatur ad istud. Homerū ecce adi  
& audi, primum & sapientissimum poëtarū. mentior si ali-

am magis orbitam diuina illa musa calcavit & inculcauit,  
quàm hanc fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum stirps à  
suo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è nostris,

Virgiliū vide. Ad historicos me vocas? omnium illæ vo-  
ces, fato hoc tale accidisse, & Regna euerfa aut stabilita fa-  
tis. Ad philosophos? quibus cura maior erudendæ & tuen-

dæ contrā vulgum veritatis. At illi cum in plerisque alijs  
diuersi ierint, studio & malo ambitu certandi, mirū quàm  
omnes cōuenerint in vnus huius viæ capite, quæ ducit ad

fatū. Capite viæ dixi. quia non co negatū, quin ea in plures  
mox semitas secta, quas tamen omnes ad hoc Quadri-  
finitium videor posse reducere, Fati Mathematici, Naturalis,  
Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tanquam pedem  
in singulis ponens: quia vulgo confusio hīc & error.

## CAPVT. XVIII.

*Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio siue  
descriptio. Stoici leuiter & breuiter excusati.*

**A**C Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD  
ALIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES  
OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERV  
ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & A-  
strologi, primi auctores. interquē philosophos fundus, &  
subscriptor, sublimis ille Mercurius. qui prouidentiam, ne-  
cessitatem, fatum, subtiliter nec vanē prorsus distinguens,  
ait

Fatum Ma-  
thematicū,  
quid?  
Etiam plato  
inclinare i-  
stuc videtur  
in Timæo.



αὐτῶν πρόνοια ἐστὶ αὐτοτελὲς λόγος τῷ ἐπερανίῳ θεῷ δύο  
 δὲ τούτῳ διωάμεις αὐτοφύεις, Ἀνάγκη καὶ Εἰμαρμένη.  
 ἡ δὲ εἰμαρμένη ὑπερετεῖ πρόνοια, καὶ ἀνάγκη. τῇ  
 δὲ εἰμαρμένῃ, ὑπερετίθουσιν οἱ ἀστέρες· οὕτε γὰρ εἰμαρ-  
 μένῃ φυγεῖν τις δύναται, οὕτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν  
 τούτων δεινότητος. ὁπλον γὰρ εἰμαρμένης, οἱ ἀστέρες,  
 καὶ αὐτὴ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτελεῖσιν τῇ φύσει καὶ  
 τοῖς ἀνθρώποις. id est: Providentia est perfecta & absoluta  
 ratio celestis Dei, cui duæ cognatæ facultates, necessitas & fatum.  
 Et Fatum quidem subseruit ministratque providentiæ, simul &  
 necessitati: at fato ipsi, subseruiunt stellæ. nam nec sati vi non effu-  
 gere quisquam potest; nec cauere sibi à vi & potentia stellarum, Fatum phi-  
 Ηὰς. π. ι. ε. λ. α. & arma sati, cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt quid  
 ciuit natura atque hominib. Et in eadem stultâ naui hodie  
 nō solum Astrologorum vulgus, sed (pudet dicere) è The- a Nam ipse  
 ologis non nemo. At naturale fatum voco. ORDINEM Aristoteles  
 CÆVSARVM NATVRA LIVM, QVÆ (nisi impediantur) sicut excipio  
 tur VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQ; de mundo, v.  
 PRØDVCVNT EFFECTVM. Aristoteles in hac parte; bi aliter.  
 si (a) Alexãdro Aphrodisiensis fides, interpreti eius haud in- b Ita Virgilio  
 fido. iteq; Theophrastus, qui clare scribit, τὴν εἰμαρμένην & Cicero-  
 ῖναι τὴν ἐκαστοῦ φύσιν, Fatum esse, vniuscuiusque naturam. Ex Fatoperrine,  
 horum mente, quod homo hominem gignit, Fato fit: quod aut præter  
 moritur ab internis & sine alienâ vi causis, fato. & retrò, fatum, scrip-  
 Quod homo serpentem gignit aut monstrū, (b) præter fa- tum.  
 tum: itemq; quod gladio occiditur aut igne. Sententia nō c Vt qui nec  
 valdè peccans, quia ad vim Fati ne adsurgit quidem. Quis providentiā  
 autem casum non vitet, qui non ascendat? & talis in (c) di- plenè & pla-  
 uinis ubiq; ferè Aristoteles est: libellum illum de Mundo nenè satis adse-  
 excipio, qui totus aureus, ab alia mihi videtur & magis cæ- rat, sed obiter  
 lesti aura. Quin hoc amplius in Græco scriptore lego. Ari- aliquid in  
 stotelé censuisse, τὴν εἰμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρόπον Ethesit.  
 δὲ τίνα αἰτίας συμβεβηκότα πῶς τοῖς τῆς ἀνάγκης τε- Stoici for-  
 ταγμένοις. Cor philosophi! qui Fortunam casumque se- piunt inter  
 riò numerare inter causas audet Fatum nō audet. Sed veteres sa-  
 hunc mitto: ad Stoicos meos venio (non .n. dissimulo in pientes.  
 prætio & amore mihi ea secta) qui auctores Fati Violenti. Quid Fatū  
 Quod Stoicum.

*a Cuius et i  
alia definitio  
in Agelij lib.  
6.*

In quo ab-  
errent hic  
Stoici.

Deum Fato  
subijcere  
videntur.

Tollere hu-  
manam li-  
bertatem.

Sed reuera  
non peni-  
tus ea sen-  
sere.

Nam fati  
nomine sæ-  
pe aliter ab  
utuntur, &  
providenti-  
am, imò de-  
um ipsum  
intelligunt.

Quod definitio, cum Seneca, NECESSITATEM RE-  
RUM OMNIUM ACTIONVMQVE, QVAM NVLLA  
VIS RVMPAT. aut cū (a) Chrysip. δὴναμιν πνευματικὴν,  
τάξει τῶ πάντος διοικητικὴν. vim spiritalem, ordine vniuer-  
sum hoc gubernantem. Nec abeunt definitiones illæ nimis à  
recto, aut à verò, si sanè & modestè interpretèrè. vti nec to-  
ta fortasse eorū sententia, nisi iugulasset eā pridè cōuersus  
pollex omnis vulgi. Tribuunt ijs duo impia. & Quòd De-  
um subijcem faciunt trigis fati. & Quòd actiones item in-  
ternas, & nostræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos pur-  
gem vtriusque culpæ. E scriptis enim eorum, quæ pauca  
restant, est vbi hæc elicias, est, vbi magis saniora. Sene ca  
sanè porticus illius tibi cè haud infirmus, in prius illud im-  
pingere videtur, libro quo minimè debuit, De prouidentia:  
Eadem necessitas, inquit, & Deos alligat, irremocabilis humana ac  
diuina pariter cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector  
scripsit quidem Fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit. Et in-  
dissolubilis illa cathena nexulq; caussarum, quo omnia &  
omnes ligant, vim facere non obscurè videtur. Arbitrio  
humano. At Germani tamen verique Stoici, apertà fron-  
tè professi nunquam ista, aut si quid tale ijs elapsum in ca-  
lore illo, vt fit, scribendi siue disserendi: verbis id magis ta-  
le comperies, quàm re & sensu. Chrysippus ipse (qui pri-  
mus corruptit, & enarrauit virilem sectam spinoso acumi-  
ne quæstionum) de libertate imminutâ, apud Ageliū di-  
luit & purgat. Nec Seneca noster Deum Fato subijcit (sa-  
nior illi mens) sed genere quodam sermonis, Deum Deo.  
Nam qui inter eos proximè verum accessit, Fatum aliàs  
providentiam ipsam appellabant, aliàs deum. Itaque Zeno  
cum definisset εἰμαρμένην, δυνάμιν κινητικὴν τῇ ὕλης  
κατὰ ταῦτα, καὶ ὡς αὐτῶς. Vim secundū eadē eodē modo ma-  
terie motricē. addidit, ἣν τινα μὴ διάφορον καὶ πρόνοιαν  
καὶ φύσιν καλεῖν: quam nihil interst, Prouidentiam etiam  
aut Naturam dixisse. Et Chrysippus ab eādē mente Fa-  
tum alibi dixit λόγον αἰδίου τῇ προνοίας: Prouidentie  
æternam rationē. Iam Panætius Stoicus δεῶν ἀπεφαίνετο  
τὴν εἰμαρμένην, Deum ipsam dixisse Fatum. Quod idem  
sentens

fentiens clarè (a) Seneca: *Quoties voles, inquit, tibi licet aliter hunc auctorem verum & naturarum compellare. Et louem illum optimum ac maximum videri dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt historici tradiderunt, ex eo quòd post votum susceptum accies, Romanorum fugientium stitit, sed quòd stant beneficio eius omnia Stator Stabilitorque est. Hunc eundem & Fatum si dixeris, non mentieris. Nam cum Fatum nihil aliud sit, quàm series implexa causarum: ille est prima omnium causa, ex qua cetera pendunt. Quæ postrema tam pie dicta, vt calumniari ea nec calumnia ipsa possit. Neque abijt hac parte à Stoicis scriptor ille (a) magnus ad regem Magnum: εἰμαι δὲ, inquit, καὶ τὸν Διῶχην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τῆτον. οἷον ἀκίνητον οὐσίαν, εἰμαρμένην δὲ, διὰ τοῦ εἶρεσθαι τε καὶ χαρῆν ἀπολύτως. id est, Existimo autem & necessitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam stabilem naturam. & Fatum item ipsum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac sine impedimento. Qui sermones siquid improvidi habent, nihil tamen impij: & apud æquos interpretes haud longè absunt à verò nostroque Fato. Illud quidem elogium seriorò Stoicorum genti do, non aliam sectam maiestatem suam & prouidentiam Deo magis adseruisse: non aliam homines ad ætherea illa & eterna traxisse magis. Et in fatalis huius stadij decursu siquid Lapsum: a laudabili bonoque studio fuit, cæcos, mortales à cæca Dea reuocandi. Fortunam inquit. cuius non solùm num è ab ijs fortiter explosum, sed & (b) nomen.*

a Lib. 4. De benef. cap. 7. ubi hæc tamè aliter & corruptè legas.

a Aristoteles De mundo.

Alta & erecta Stoicorum secta & quæ tales gignit.

a Vti & ab Augustino li. 1. Retract. cap. 1.

## CAPVT. XIX.

*Quartum siue verum Fatum explicatum. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & offensum à prouidentia differre.*

**S**ED de sensu veterum aut dissensu, dixi satis. cur enim Scuriosè nimis aut subtiliter scruter (a) τὰς ἐν ᾧ δὲ τριᾶκτάδ αἱ? Cum Vero Fato ad fatum mihi negotij: quod nunc propono & illustro. Id autem hîc appello, æternum prouidentia decretum: quod tolli non magis è rebus potest, quàm prouidentia ipsa. Nec nomen mihi aliquis capere noster villetur Desiderius.

a Tricesimas quæ in orco

quod adagium malè

vertit, malè

cepit noster

Fatinomen  
an, & qua-  
tenus, no-  
bis licitum.

*a Priscani  
verba. & si-  
milis Varro.*

Veri fati fi-  
nitio prior,  
simplex.

Altera im-  
plicatior,  
sed ad rei  
vim expref-  
fior.

Idemne id  
cum Proui-  
dentiâ?

Non videti  
& discrimi-  
na.

Prouidentia  
communi-  
ter cōside-  
ratur: fatū  
partitē. illa  
in deo, hoc  
in rebus.

*Hæc ut &  
explicarent,  
aliq̃ triplicem  
prouidentiam  
fecere. v. pla-  
tonici &  
Plutarc. qua  
diuisione ni-  
hil opus.*

*b Milium te  
rebrare. ada-*

uilletur. quia, fidenter hoc adseuero, non aliud huic rei pro-  
prium in Romana lingua. abusi eo veteres? nos vtemur: &  
eductam Stoicorum carcere vocem, trahemus ad lucem  
meliorem. Fatū enim certē à fando: nec aliud propriē, quā

*(a) dictum & iussum diuinum.* At hoc ipsum illud est, quod  
hic quærimus. Fatum enim Verum definitio, siue cum illu-

stri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO  
SERIEM ORDINEMQUE CAUSARVM. siue  
nostris verbis, obscurius sed subtilius: INHAERENS

REBUS MOBILIBVS, IMMOBILE PROVIDEN-  
TIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVA  
ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER RED-  
DIT. Dixi, prouidentia decretum, quia Theologis qui hō-

diē (venia mihi in libero veri studio sit) non prorsus adfenti-  
or, qui id cū prouidentia ipsā, re & nomine miscent. Scio

arduum imò temerarium, ὑπερβόλιον illam & ὑπερβόλι-  
ον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut

adstringere, & quicquid ad illum: tamen ut humanæ men-  
tis captus est, perseuero aliud prouidentiam esse propriē,  
aliud nostrum fatum. Nam prouidentiam non aliter capio

aut considero, quam ut IN DEO VIS SIT ET PO-  
TESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBER-  
NANDI. & vis dico vniuersa, indiuisa, stipata, & ut cum

Lucretio loquar, vniter iuncta. At fatum ad res ipsas ma-  
gis descendere videtur, in ijsq; singulis spectari, ut inquam  
sit digestio & explicatio communis illius prouidentia di-

stincte & per partes. Itaque illa in Deo est, & ei soli tribu-  
itur: hoc in rebus, & ijs adscribitur. Tricari tibi videor, &

quod ille ait, *(b) κέχρον τρεπῶν?* Imò sumo hæc, Lipsi, è  
medio sermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quā ut  
dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo: & hoc esse regni illius*

*aut opidi fatum.* At de prouidentia nemo sic loquetur: nemo  
inquam rebus ipsis eam tribuet, citrà impietate aut irrisum.

Benè ergo dixi, in Deo illam esse: hoc à Deo quidē, sed in-  
telligi in rebus. Addo amplius, prouidentiam etsi reapse à  
Fato indiuisam, tamen præstantius quiddam & prius fa-  
to videri: uti solem præcellere lumini, æternitatem tem-

pore, intellectū rationi, vulgò adserimus in sapientū scho-

lis. Sed ne dilatem hæc tristia, etsi nondum trita: vides ex istis causam mihi iustam discriminis, itemque nominis re-  
tenti contra nouitium τῶν θεολογμένων senatum. Nam  
prisci illi & olim conscripti (c) Patres, nihil mihi 'inuidet  
aut inhihent quin verbo fati in sana & vera notione fiden-  
ter vtar. sed vt ad clarandam finitionem meam redeam,  
dixi inhærens decretum. vt ostenderem spectari fatum de-  
bere in ijs ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, re-  
bus mobilibus, illud adsignificans, fatum ipsum etsi immo-  
bile, motum tamen insitum & naturam non tollere à rebus:  
sed leniter & sine vi agere, vt cuique rei impressa à Deo sig-  
na postulant, & notæ. In causis quidem (secundas intelligo)  
necessarijs, necessariò: in naturalibus, naturaliter: volun-  
tarijs, voluntariè: in contingentibus, contingenter. Itaq; re-  
rum quidem respectu, vim nullam adfert aut coactionem:  
sed vt quidque natum est facere aut pati, ita dirigit singula  
& flectit. At si id ad originem suam tamen retrahis, id est  
prouidentiam & Deum: constanter nec timidè adfirman-  
dum, necessariò omnia fieri quæ fato fiunt. Postremò ad-  
iunxi, de ordine, loco, tempore. firmans quod antè posui,  
prouidentiam rerum omnium iunctim esse; Fatum per di-  
stributionem, singularum. Et in ordine, seriem nexumque  
causarum intelligo, quas fatum definit, in loco & tem-  
pore, miram illam & nunquam explicandam vim qua omnia  
euēta & certis locorū sedibus, & temporū momentis sunt  
adstricta. Fatum est Tarquiniū regno eijsi? fiat: sed adulte-  
rium præcedat, ordinem vides. Cæsarem interfici? ita: sed  
in Curia etiam, & ad statuam Pompeij, locum vides. Do-  
mitianum à suis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam fru-  
stra vitabat, quinta, tempus vides.

## CAPVT XX.

*Distinctum & diuulsum id à Stoico fato quatuor terminis. Ofsen-  
sum accuratius, quomodo vim non inferat voluntati. itemque  
Deum nec συγερῶν mali nec auctorem esse.*

**S**A TI N' hæc capis adolescens? an clarior etiam fax ti-  
bi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi,  
clarior inquā: aut æternum relinquis me in hac nocte.  
Quod, n. istud discriminum subtile stamé? qui questionum  
captiosi

gio est, qua  
vltus Gale-  
nus.  
Prouidentia  
melior fato  
*Vt August.  
li. 5. de Ciuit.  
cap. 1. & c. 9.  
Item Isidorus  
Orig. 8. ca. 76.  
Quin. &  
Tho. Aquin.  
libellum de  
Fato scripsit  
& inscripsit.*  
Vltior to-  
tius defini-  
tionis ex-  
plicatio.  
Fatum res  
non violat.  
Ordo cau-  
saurum in  
fato.  
Adstrictio  
eius ad lo-  
cum & té-  
pus.



Fatum ve-  
rum videri  
cum Stoïco  
mixtum.

*a Parcas in-  
telligo.*

Sed discre-  
tū tamē his  
terminis.

Primò,  
quòd Deus  
nobis suprà  
fatū. Secun-  
dò, quòd  
causæ nobis  
non æternæ  
Tertiò, q̃  
contingen-  
tia non tol-  
limus. Po-  
stremò, q̃ li-  
bertatem  
quandam  
homini per-  
mittimus.

*Quicquid  
hic disputo,  
prudētū iu-  
dicij esto. Cor-  
rigāmonitus,  
& erroris ali-  
quis me con-  
vincet, nemo  
pertinaciæ.*

*a Acutè*

August.  
*Non. n. volis-  
sas cogi potest  
vt velis quod  
non vult. non*

captiosi laquei sunt. Insidias, mihi crede, metuebam : & cā  
expensa & suspensa tua verba suspiciebam, vt singulos ho-  
stes. Langius subridens, At tu confide, inquit, nullus hic  
Annibal est : in præsidium, non insidias deuenisti. Dabo  
lucē : illud modò effare, vbi & in quā parte cæcutis? In cā,  
Langi inquam, quæ de vi est & necessitate. Non enim ca-  
pio prorsus, quomodo fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum  
distinguis. quod cum verbis & ianuā, quod dicitur, benè ex-  
clusisti; re & postico vidēris admittere. Langius promptè,  
Absit Lipsi, inquit, absit. Non enim ego vel per somnium  
fatum vllum Stoïcorum induco: nec (a) anus illas recoquo  
diu extinctas: modestum priumque fatum profero, quod  
ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi Deum  
fato subijciunt, nec Iupiter ipse apud Homerum, cum max-  
imè velleret, Sarpedonem suum eripuit eius vinculis : at nos  
fatum Deo, quem liberrimū omnium rerum auctorem & ac-  
torem esse volumus, & transcendere cum libuit ac rumpere  
implexa illa agmina & volumina fati. Item illi ab æterno  
fluentem seriem causarum naturalium constituūt. nos nec  
naturalium causarum semper, (Deus enim prodigij aut  
miraculi causa, sæpe citrà, imò contrà naturam egit:) nec  
ab æterno : quia secundæ causæ non æternæ. Origo. n. ijs  
certè cum mundo. Tercio illi τὸ ἐνδεχόμενον sustulisse vi-  
dentur è rebus : nos id reddimus, & quoties secundæ cau-  
sæ tales sunt, contingens fortuitumq; admittimus in euen-  
tis. Postremò, voluntati vim illi intulisse visi violentam. ab-  
est hoc à nobis, quī & fatum poni mus, & in gratiam tamen  
reducimus cū arbitrij libertate. Ita enim fortunæ & casus  
fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad necessitatis  
scopulum non allidamus. Fatum est? sed prima nempe cau-  
sa, quæ adeò secundas mediasque non tollit, vt nō nisi (or-  
dinatim quidem & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At in-  
ter secundas etiā voluntas tua est : quam fuge credere,  
vt Deus ille (a) cogat aut tollat. Hic error omnis in ista re,  
hæc nubes. Nemo scit se velle debere, quod vult fatum. &  
dico, liberè velle. Deus. n. ille qui res creauit, rebus vtitur,  
sine corruptione rerum. Sicut supremum illud cælum infe-  
riores omnes prebes ita secum ducit, vt proprium eorum  
motum non abruptat aut sistat : sic Deus fati impetu hu-  
mana

enim velle:  
mus, si nolle-  
mus:

προγινώσκει  
πάντα, ἀλλ' οὐ  
πάντα προ-  
ορίζει.

Damascenus.

Plutarchi  
satis argutē  
Peccatane-  
gat fato fie-  
ri, tamē fa-  
to cōtineri:  
sicut non  
omnia lege  
fiunt, quæ  
lege conti-  
nentur.  
‡ Quādam  
etiam sen-  
tentia volē-  
te, quia ni-  
hil certē in-  
uito deo fit.

mana omnia trahit, sed peculiarem cuiusq; vim aut moti-  
onem non tollit. Arbores & fruges voluit crescere? crescūt  
sine vllā vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? de-  
liberant sine vlla vi & elegunt, per voluntatem. Et tamen  
hoc ipsum quod electuri fuerunt vidit ipse ab æterno: sed  
vidit, non coëgit; sciuit, non sanxit; predixit, non præscrip-  
sit. Quid titubant hīc nostri Curiones? Misse illi: non aliū  
mihi locus videtur in clariori luce. nisi quod petulcā ista  
mens identidē se scalpit & exasperat, malā quādā scabie  
infecta litigandi & differendi. Quomodo. n. inquit, si  
deus prouidit peccatum me, nec falli prouisio illa potest,  
non necessariō peccem? Fatue. quis id negat? peccas ne-  
cessariō: sed adde, per tuam voluntatē. Nempe hoc proui-  
dit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt li-  
berē: liberē igitur necessariō peccas. Satin' hoc clarum? sed  
vrgent iterum. At. n. Deus in nobis auctor omnis motus.  
Comuniter auctor, fateor: sed non nisi boni fautor. Ad vir-  
tutem accingeris? illo sciente & iuuante fit, ad vitium? sci-  
ente & finente. Nec eius hīc aliqua culpa. Equum in  
sideo & impello debilem & claudū: quod impello a me est;  
quod debilem, ab ipso. Citharam pulso dissonam & nervis  
malē vinctam: quod tamen discordat, instrumenti vitium  
esse fatebere, nō meū. terra hæc ipsa arbores & fruges om-  
nes alit communi succo: sed illæ salutarē fructum proferūt  
aliæ venenum. quid dices? a terrā hoc esse, an potius ab in-  
sitā arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in su-  
um virus? Simile hic est, & a Deo quidem quod mouēre;  
a te & in te, quod ad malum. Deniq; vt concludam de hac  
libertate: Fatum veluti præfultor est, & funem ducit in mū-  
di istā chorēā: sed ita vt partes aliquę nostræ sint volendi  
semper aut nolendi. Nec vltra. non enim efficiendi: quia ar-  
bitrium saltē relictum homini, quo reluctari & obniti deo  
libeat: non vis etiam, quā possit. Vt in naui ambulare mihi  
fas; & per foros discurrere aut trāstra, sed nihil minutus hic  
motus valet vt impediāt eius cursum: sic in fatali hac naui,  
quā omnes vehimur, currant licet volūtates nostrę & trāf-  
currant, nō via eā eiciant aut sistant. Temperabit & habe-  
bit moderabitur semper suprema illa voluntas: & quo vi-  
sum eris cumq; currum hunc diriget leni quodam freno.

## CAPVT. XXI.

*Conclusio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & accipitem eam esse. non curiosè indagandam, deniq; adhorasiosa seria vt vires animo imprimantur à necessitate.*

*a In libris de  
Diuinis.*

**S**ED quid ego ista? verto proram, & remoueo me ab Shac Charybdi, quæ multorum ingenia absorpsit. Ciceronis hic naufragium video, qui prouidentiam (a) maluit tollere, quàm delibare aliquid de humanâ libertate. Ita dum homines liberos fecit, (ait eleganter antiſtes Hipponenſis) fecit ſacrilegos. Damascenus etiâ inter noſtros, natus in hoc freto: & prouidentiâ ad cetera quidè porrigit, remouet Ignem ſub cinere eſſe, ab ijs quæ t̃p̃ h̃m̃v. Quorum periculis moniti, terram mæhec de fato, limus legere, Lipſi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Non nimis Euclides olim interroganti multa de dijs, per commodè recommendat: Cetera quidem nescio, illud ſcio, quod odère curi- da: nec acuoſos. Idem de fato cenſe: quod aſpici vult, non inſpicere. credi, non cognoſci. Biantis opinor illud eſt, (b) τερὶ θεῶν λέ- γειν ἐστὶν. melius ad fatum transferam: de quo hoc ſatis eſſe moneo, vt eſſe ſcias. Cetera nihil peccas, ſi ignoras. Illud propriè ad noſtram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterè & apertam viam) vt neceſſitatè agnata malis publicis credas, & in illâ ſolacium aliquod quæras tui luſtus. Quid ad te curiosè de libertate arbitrij quærere, aut ſeruitute? de coactâ voluntate, aut ductâ? Miſer! Syracuſæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi ſuprà caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ ſupernè certè immiſſa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduerſum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores iſtos omnes non pungit, ſed iugulat: non minuit, ſed tollit. Vt vrticam ſi contâter attingas, adurit; ſi fortiter, hebeſcit: ſic luſtus iſta aſperitas increſcit ſi lenioribus remedijs attrahes; ſi duris & fortibus, cedit. Neceſſitate autem nihil fortius eſt, quæ ſolo impetu mollia hæc agmina obruit & auerſit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non ſolum poteſt, ſed debet. Quid tu querela? quater hoc cæ leſte iugum potes, non potes excutere.

*Violenta enim hæc arma contra  
dolorem.*

*Defin.*

*Defino fata deum flecti sperare querendo.*

Necessitatis non aliud effugium est, quam velle quod ipsa cogat. Eximie (a) eximius ille sapientum: Ανίκητος εἶναι δυνασται, ἔα μὴ δύναι ἀγῶνα κατὰ βαίνα, ὅν οὐκ ἐστὶν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. Inuictus esse poteris, si in nullum certasse te dimittes, quod in te non est vincere. At talis agon iste cum necessitate est: quem quisquis suscipit, succumbit: & quod magis mirere, succubuit, priusquam suscepit.

a Epictetus in Enchirid.

## CAPVT. XXII

*Ignauie latibulum aliquod queri solere in fato. sed id detectum. Fatum agere per causas medias, coque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patrie, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.*

ET sermonis paulam hic aliquam faciente Langio, alacrius erupi & interrupti ego: Si ventus hic diutius spirat à puppi, nō procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum sequi, audeo necessitati obsequi: & video cū Euripide posse discere, (b) Θόδοιμι ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμοῦ μενος. Πρὸς κέντρα λακτίζομαι, δηγτὸς ὢν θεῶ.

b Porius scra illi fecerim, quā periclitus Tra ferire calcibus stimulos velim. Mortalis ipse calico pugnat deo, Obectio cōtra fatū pro ignauis.

Æstus tamen vnus est turbidæ cogitationis, qui me iactat quem Langi, siste. Si enim mala publica à Fato: nec vinci id potest aut vitari: quid vltra de patria aut pro ea laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & sedemus ipsi, quod dicitur, manibus compressis? Nam tuo quoque concessu, vanum auxilium omne & consiliū, aduersantibus fati. Langius renidens, Per contumaciā aut proteruiā adolescens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc est obsequi, an oppedere & illudere? Sedebo, inquis, manibus compressis. Benè habet. vellē nunc labijs. Quis enim vnquā tibi dixit, Fatum merum solūmq; agere, sine mediā & auxiliante causā? Liberos tibi tollere fatum est: sed ita vt in vxoris tuæ horto prius seras, a morbo sanescere: sed haecenus, vt medicū adhibeas & fomenta. Simile hic & seruari hanc fluctuantē & mergentē patrie tuæ naue si fatum est; hoc quoq; Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portū peruehi vis, manū remis admoueas oportet, & vela expādas: nō vt otiosus captes & expectes ab alto vētū.

Remora, & ostensum, causas medias Fata præcedere.

Fata bona  
aut mala, si-  
ne miracu-  
lo: & per  
suetos mo-  
dos.

Belgicam  
hanc vide.  
*a Velleius*  
*Paterculus*  
*hæc li. II. De*  
*Cæsare, &*  
*Varo.*

Non despe-  
randū sta-  
tim, velut si  
infestum  
fatum.

Tentanda  
prius omnia  
Sed cū mo-  
do, quem  
sola prudē-  
tia definit.

Conclusio.  
& generalis  
admonitio.  
pro constā-  
tia.

*a Thebas.*  
*Id est, Do-*  
*lares autem*  
*In animore-*  
*fidere fina-*  
*mus, licet tri-*  
*stes. Non n.*  
*utilitas ali-*  
*qua frigida*  
*luctus.*

At contrā, si fatum illam ipsam patriam tuam perire: sient  
fato. videlicet ista quoque, quæ ad exitium humana via du-  
cant. Plebs cum proceribus & inter se erit discors. nemo  
parere gnarus, nemo imperare. strenui lingua multi, ignavi  
omnes opera. deniq; in ducibus ipsis non consilium, non fi-  
des. Verē (a) Velleius: *Inestabilis factorum vis, cuius fortunam*  
*mutare constituit consilia corrumpit.* itemq; *Quippe ita res ha-*  
*bet, ut plerumq; qui fortunam mutaturus est Deus, consilia corri-*  
*pat: efficiatq; quod est miserrimum, ut quod accidit etiam meri-*  
*to accidisse videatur.* Nec tamen illuc statim delabere, ut ex-  
trema fata virgere patriam tuam censeas. Qui enim nosti?  
& qui scis an concussio & commotiuncula hæc tantum sit,  
an ad interitum morbus? Fer opem igitur. & quamdiu, iux-  
tā vetus verbum, anima huic ægro est, spera. Quod si iam  
certis clarisque indicij fatalis mutatio apparebit: me qui-  
dem iudice valebit illud, *μη θεομαχῆν*. Et Solonis exem-  
plum tutò hîc ingeram: qui cum Athenas Pisistratus oc-  
cupasset, videretq; conatum omnem frustra esse pro liber-  
tate; arma & scutum ante fores Curie ponens, O patria,  
inquit, tibi & dictis & factis opitulatus sum: atq; ita domū  
abiit, in posterum quieturus. Hoc facias. Cede Deo, ce-  
de temporis: & si bonus civis es, te ipsum mollioribus & me-  
lioribus fatis reserva. Quæ nunc periit libertas, reuiuifce-  
re potest: & patria quæ corruit, resurgere labenti ævo, Cur  
temerè abijcis animum, aut despondes? Ex illo pari Cōiū-  
lum apud Cannas, fortiozem ciuem varronem habeo qui  
fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus po-  
pulusq; Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt.  
quod de rep. non desperasset. Ceterum siue titubat illa tā-  
tum, siue cadit: siue perit, siue profus interit: nihil adfligere,  
sed Cratetis excelsum illum animum indue, qui quærenti  
Alexandro an (a) patriam suam vellet restitui? Quid opus?  
respondit. alius Alexander iterum eam forlasse diruet.  
Hæc sapientum, hæc virorum. — (b) *ἀλγεα δ' ἐμπυε*  
*Εἰ θυμὸς κατακτεῖναι ἐάσομεν, ἀχρὺ μενοί περ.*

Οὐ γὰρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliàs, vt  
Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam  
amittit



inuit, sed ipse vnâ perijt sic te citius, Lipsi, extrinxis, quam lacrymis tuis hunc publicum Belgicę ignem. Dum dicit etiam Langius, validiore sonitu strepuere fores, & puer ecce rectâ ad nos introijt, qui à clarissimo Torrétio missus, vt admoneres de hora cęnz. Langius, velut expectatus. Hem! inquit, ita imposuit mihi hæc fabulatio? & dies elâm elapsus? Simulq; surgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipsi, inquit, ad optatam mihi cęnam. Imò sedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cęnas hæc mihi est: quam verè cum Græcis dixerim (α) *θεῶν τροφὴν*. In his a Deorum cibis. epulis Esurio semper ego, numquam Saturio: At langius nihilominus me traxit, & fidem, inquit, nunc seruemus: cras si voles, Constantiæ perlitabimus.

Abrupti & dilati sermonis causa.

## I. LIPSI DE CONSTANTIA LIBER SECVNDVS.

### CAPVT PRIMVM.

*Occasio repetiti sermonis. Itio ad Langij amaranthos hortos, eiusque laudatio.*

**S**EQVENTI die, visum Langio abducere me ad suos hortos. quos impenso sanè studio duplices colebat. alteros in collē, ē regione ædiū: alteros paulò longius sitos, in depressiore loco, ad ipsum Mosam.

Langij hortense studium.

*Quod per amaranthos urbem leni fluit agmine flumen.*

Itaque cum occupasset me satis manē in cubiculo, Ambulamusne Lipsi? inquit, an quies tibi magis cordi & sessio? Imò ambulatio Langi, inquam, si tecum. sed quo imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via est. corpus obiter exercueris: urbem videris: denique grata ibi in hoc æstu & frigerans aura. Placet, inquam ego. nec te duce via mihi vlla molesta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia poposcimus, sumimus; iuimus, iniuimus. Cumq; in ipso aditu, oculos circum-

Ennij versuta.

Itio nostra ad hortum.

## DE CONSTANTIA

Eius pulchritudo & nitiditas

tuliffem vago quodam & curiofo adfpectumiratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi fenex quæ hæc amoenitas eſt? inquam, quis ſplendor? Cælum hæc habes Langi, non hortum, nec aſtrorum illi ignes proſectò magis nitent in ſerenâ noctè, quàm hi tui ſcintillantes micantesq; variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propius accedens & flores quosdam naribus oculisq; admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumq; ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite, ite omnes Arabum odores qui nauſea, mihi præ halitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præſciñe Lipſi, inquit, non ego, nò hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbana laudè. Ego iterû, Tamè Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hic vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in arcolas ſiſas, puluilloſque diſpoſita? vt non elegantius teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ ſorum herbarumq; copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concludiſſe, quicquid eximium habet noſter aut alter orbis.

### CAPVT. I I.

*Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à natura. Reges & viros magnos uſurpaſſe. Denique delectationem ob oculos poſita, & non improbum mentis uotum.*

Hortorum laus: idque ſtudium videri ingenium. Optimos. n. ad ſe traxit, & trahit. Antiquitas horti cultu-  
12.

**E**T proſectò egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum, ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur. à natura ipſa. Cui argumentum quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quàm ab omni æuo tam cupide còſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato ad ſe traxit, natos, hortos: quos Deus ipſe primo homini domiciliũ adtribuit, & velut ſedem beatæ vitæ. Profanas? Ecce Adonidis, & Alcinoi, & Tantalæ, & Heſperidum hortos prouerbia horti cultu- & fabulæ loquuntur: & in veris certisq; hitorijs, reperies  
Cyri

Insignes in  
ea viri dedi-  
ti;

Voluptas  
interna &  
mystica in  
hoc studio.

*a Ornatum*  
intelligo.  
Quæ ani-  
mum & sen-  
sus fascinat

Item in tot

Cyri regis manu plātaria instituta, & Semiramidis aërios  
penfilesque flores, & Masaniſſæ nouum & celebrem cul-  
sum, Africa mirantē. Iam inter priscos Græcos Romanos-  
quæ, quot illustria capita tibi proferam, qui positis alijs eu-  
ris, soli in hæc cura? In illis quidem: vno verbo, omnes  
philosophos & sapientes. qui remoti ab insano foro & vrbe  
hortorum se spatijs sepibusque clauferunt. At in istis; Tar-  
quinium regem video iamrum priscā illā Romā, in hortis  
molliter ambulantiem & papauerum capita resecantiem:  
Catonem Censorium agnosco in re hortensi deditum, &  
de ea seriō scribentem: Lucullum post Asiaticas victorias  
in ijsdem otiantem: Sullam, abiecta dictatura, suauiter hic  
senescentem: & Dioclesianum principem, olera sua & la-  
tuas ad Salonam, purpuræ & omnibus sceptris preferen-  
tem. Nec abiit ab hoc meliorum iudicio vulgus, in quo ip-  
so, simplices omnes & sine mala ambitione animas scio fu-  
isse in hoc cultu. Est enim profectō arcana quædam & con-  
genita nobis vis cuius intimas causas non facillè reddo,  
quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem trahit  
non nos tantum qui propendimus; sed illos ipsos serios &  
seueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æ-  
ternos illos ignes nemini adspicere fas, sine occulto horro-  
re quodam & religione: non item Terræ sacras opes &  
hunc inferioris mundi (a) mundum, sine tacita quadam  
gaudij titillatione & sensu. Animum tuum mentemq; per-  
contare, cæpi se hoc adspectu dicet, imò pasci. Oculos sen-  
sumque: fatebuntur non alibi libentius se acquiescere, quā  
in his hortorum areis & puluillis. Circumsiste, quæso te,  
paullulum hæc agmina florum & augmenta, vide mihi il-  
lum è calyce, hunc è vagina, alium è gemma protuberan-  
tem, vide hunc orientem subitō, alium subnascentem, de-  
nique inspicere in vno aliquo genere cultum, formam, faci-  
em, mille modis paria & diuersa. Quæ illa rā rigida mens,  
quæ inter hæc non flectat se molli aliqua cogitatione, &  
liqueſcat? Iam ades curiosè tu oculo: defigere paullum in  
nitores istos & pigmenta, inspicere hanc natiuam purpuram, colorum  
hunc sanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, lasciuiā: &  
hoc aurum: & tot colores, quos artificii cuique penicillo, æ-  
mulari fas, æmulari, sed non imitari. Deniq; quis exhalās

In odoris  
fragrantia,  
Votum me-  
um.

ille odor? quis penetrans spiritus? & nescio quæ pars æthereæ auræ infusa ab alto? Ut non vanè poetarum nostra gens flores plerisque natos finxerit, è succo aut sanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis vere fons! ô Venerum & Graciarum sedes! mihi in vestris ymbraculis quies & vita sit: mihi fas remotò extrâ ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignoti quæ orbis flores, hilari & hian te oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre: & cum vaga quadam alucinatione curarum hîc omnium falli & laborum,

## CAPVT. III.

*Contra curiosos quosdam disertum, qui horris ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum usus. Sapiensibus & doctis idoneos esse. & sapientiam ipsam altam in ijs & educatam.*

**C**VM dixissem hæc acrius, & voce vultuque accensore-  
misso ore ad me Langius, Amas corè Lipſi, inquit,  
amas floridam hanc purpureamque Nympham: sed  
vereor vt ames immòdestè. Hortos enim laudas, sed ita vt  
vana pleraque in ijs mirere aut externa vera & legitima eorû  
gaudia omittas. Colores enim duntaxat auide inspicis, &  
in puluillis quiescis, & flores petis ab noxo ignotoque orbe.  
**Hortensio-** Obsecro vt quid? vt ne te quoque effesciam in hac secta, quæ  
**rum secta** exorta hodiè, malè curiosorum hominum, malè feriatore  
**& ea irrita.** qui rem optimam simplicissimamque, instrumentum duorû  
vitiõrum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini ha-  
bent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitio-  
sè conquirunt: & quæ sitos ita anxie fouent & tuentur, vt  
nulla mater suum gnatum. Hi sunt, quorum litteræ in Thra-  
ciam, Græciam, Indiam discurrunt: idque seminis exigui  
aut bulbuli causa. Hi, quibus ægrius sit florem aliquem no-  
uum mori, quàm veterè amicum. (a) Romanum illum riserit  
aliquis, qui piscem suum atratus luxit? isti plantam. Iam si  
quis ex his Floræ cãdidatis nouius aliquid aut rarius na-  
ctus sit, vt ostentat? vt alij cõpetitores emulantur, inuidet,  
è quibus non nemo tristior domum discedit, quàm olim in  
præture petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam  
nisi

*Hortensius,  
qui lugubria  
sumpsisse di-  
citur ob mu-  
vanam.*

nisi hilarem hanc quandam infantiam esse: nec absimilem illi puerorum, pallétium & rixantium circa pupas suas & sigilla? At eorundem industriam in hortis etiam cognosce. Sedent, circumambulant, oscitant, dormiunt. nec aliud prorsus ut non otij sui secessum hunc habeant, sed desidiz sepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgijs veri arcanique horti, quem modestæ voluptati natum scio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam levis, quem effecit aut deprimat herbula aliqua rarior, siue adepta siue amissa? Imò æstimo res suis pretijs: & seposito lenocinio illo novitatis, scio herbas esse, scio flores: id est, breuia quædam & fugacia, de quibus aptissime poëta princeps

(α) Ζεφύρην πνεύσα τὰ μὲν φύει, ἀλλὰ δὲ πέσσει.

Itaque non sperno eas siue delicias siue elegantias (& exemplum vides:) sed hoc à mollibus Hortensijs istis muto, quod sine cura hæc talia conquiram: sine cura habeam: sine cura amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, ut recondam & velut sepeliā me in his hortorum vmbribus. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod sine actione vlla agat, sine labore vllō elaboret. Numquam minus solus sum, aiebat ille, quàm cum solus: nunquā minus otiosus, quàm cum otiosus. Vox egregia, & quàm aulim dicere natam in his ipsiis hortis. Scilicet menti parati illi, nō corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad salubrem quemdam secessum à curis atque turbis. Homines tibi molesti: hic apud te eris. Occupatio exhaust? hic replebere. ubi animo quietis illud pabulum, & ab aurā puriore velut inspiratio novæ vitæ. Itaque vides veteres illos sapientes? in hortis habitauerunt. Eruditas hodiè doctasque animas? hortis delectantur, & in ijs diuina illa pleraque scripta procusa, quæ miramur, & quæ nulla temporum series aut senectus abolebit. Viridi illi Lyczæo tot dissertationes de natura debemus, vmbriferæ Academiæ, de moribus. & ex hortorum spatijs diffusi vberes illi Sapientiæ riuus quos bibimus, & qui secunda diluue orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit se magis erigitque ad alta iste animus, cum liber & solutus videt suum cælum: quàm cum ædium aut vrbium carceribus inclusus. Hic mihi vos poëtæ duraturum

Deflexū ad  
verum hor-  
torū vsum.

Qui non in  
æstimatione  
florum:

a Zephyri spi-  
rans aura a-  
lia quidem  
gignit, alia  
concoquit.

Sed in qui-  
ete & laxa-  
tione hone-  
sta animi.

Aptissimi  
enim illi ad  
secessum.

Ad capran-  
dam aurā.

Domus i-  
dedò olim  
Sapientū.

Scriptioni  
& medita-  
tioni litte-  
aliquod ratæ apti.



aliquod carmen pangite. hic vos litterati meditamini & scribite. hic vos Philosophi de tranquillitate, de constantia, de vita & morte disputate. En Lipsi, quæ vera hortorum vsio & finis. orium inquam, secessio, meditatio, lectio, scriptio. & ea tamen omnia velut per remissionem & per lusum. Vt pictores longa intentione hebetatos oculos ad specula quædã & viros colligunt: sic nos hic animus defessus, aut aberrantẽ. Et cur celẽ te meum institutum? Pergulam illã topiario opere vides? hæc musarum mihi domus est, hæc Sapientie meæ gymnasium & palæstra. Illic aut seria arcanaque lectione pectus impleo: aut semente quadam obseco bonarum cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, sic ex ijs præcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contra vim varietatemq; Fortunæ. Intrã eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes seruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, studia profanæ plebis despicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipsum exuere mihi videor, & in altum rapi igneis Sapientie quadrigis. An illic angustias me censet, quid Celte, quid Celtiberi moliantur? quis sceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? An tyrannus classe nobis an terra minetur? aut deniq;

*quid sub Arcto*

*Rex gelidæ medietur oræ?*

Nihil horum. munitus & clausus contra externa, intrã me manco: à curis omnibus securus præter vnã, vt fractum subactumque hunc animum rectæ Rationi ac Deo subijciam, & animo ceteras res humanas. Vt quodcumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte composita nec mæstus cum excipiam: abeamq; ex hac vita nõ vt eiectus, sed vt emissus. Hæc muginatio mea in hortis Lipsi, hi fructus, quos non permutem (quamdiu sana mihi mens) cum omni gaza Persarum aut Indorum.

CAPVT

## LIBER SECVNDVS.

## CAPVT IIII.

44.

*Ad Sapiensiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri.  
& serio monita inuentus ut serias Philosophia litteras  
cum amoenioribus illis & liberalibus coniungas.*

**D**IXERAT Langius, & postremo illo tam alto & constanti sermone, verè fateor, dederat me in stuporem. quem tamen abrui, O te felicem, inquires, otij pariter & curarum! & o vix humanam in homine vitam! quam vnam parte aliqua imitari mihi fas: & per vestigia ista serpere, et diu longo interuallo. Langius velut castigans, Imitari? inquit, imò superare. nec sequi tibi solùm hinc ius, sed præire. Parùm enim, Lipsi, parum in hac Constantiæ & virtutis via ipsi nos promouimus: nec fortibus bonisque patet adhuc sumus, sed proiecit mollibus aut malis paulò fortasse firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere, & me duce, viam hanc inique rectà ad firmitudinem & Constantiam ducit. Via quam dico, sapientia est, cuius æquabile & tranquillam orbitam, quæ so moneo quæ, ne ultra fugas calcare. Littere tibi hactenus cordi, & nouem istæ deæ. Placet, scio enim amoeniore hac & externâ doctrinâ excolli & præparari prius animum debere, (a) non ante idoneis cui divina semina committantur, sed illud non placet, si in his adhærescis, eaq; vnâ tibi studiôrũ, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc nostra esse debent, non opera via, non mera. In conuiuio aliquo si assedis, non bellaria solùm & placentas gustares, credo: sed stomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarũ epulo, cur non idem sit? cur inquam ad illa oratorum & poetarum mella, non adiungis hanc firmiorem philosophiæ dapem? Non enim deleri illas volo (ne tacitus me calumniere) sed hanc adferi: & solutas per se fluentesq; Nymphas temperari hoc seucriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuria ridentur, qui relictâ Penelope conuertere se ad ancillas: caue idem tibi sit, neu spretâ illâ rerum domina, ardeas tantùm in eius ministris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! sed illa melior, O virum sapientem! & ista optima, O virũ bonum! Has sectemur: & per tot labores nõ Scire tantùm velimus, sed Sapere & Facere.

Omnibus  
ad Constantiam via  
patet:

Quæ est,  
Sapientia.  
Damnata  
igitur philo-  
logia sola.  
a Augustini  
verba & sen-  
tentia, lib. 1.  
De Ordine.

Nisi philo-  
sophia ad-  
iungatur.

*a Quā scire  
nihil est, sa-  
pere si non  
adfer?*

*Curæ no-  
strę sordes.  
Aut inep-  
tiz.*

*Quā vera  
sint sint lit-  
terę?*

*Ad eam ad-  
hortatio.*

*Non votis  
ad sapien-  
tiam iri.*

(A) Ως ὁδὸν ἢ μάθησιν αὐτὴν μὴ νῦν παρῆ!

ait vetus & verus versus. Quā multi hodie in hoc nostro Musico cœni qui & se dedecorant, & omne nomen literarum? quidam, quia flagitijs, & sceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, *μετεωροί*, & nullius serię curę. Linguas discunt, sed linguas tantum. Gręcos Latinosque scriptores intelligunt sed intelligunt tantum, & quod Anacharsis scitę olim de Atheniensibus dixit, Nummis eos uti dūtaxat ad numerandum: sic isti scientia, ad sciendum. Vitę factorumq; adeo nulla cura est: ut, me quoque iudice, non frustra litterę in vulgus malę audiant, tanquam ad nequitiam magistrę. Atqui ad virtutem eę sunt, si legitime vr̄are. Sapienciam modo adiunge, cui pręparare ingenia: nostra litterę debent, non detinere ea aut sibi vindicare. Ut enim arbores quędam fructum non ferunt, nisi alijs velut mari- bus adsit: non item tuę istę virgines, nisi cum virili Sapiencię robore coniunctę. Quid Tacitum mihi corrigis: si vita tua inemendata est? Quid Tranquillum illustras: cum tu in errorũ tenebris? Plauto notas aut maculas studiosę elu- is: cum animum sordescere pateris & squalere? Transi ali- quando ad meliores curas & doctrinam para, quę non in pompam tibi solum sit, sed in vsum. Ad sapienciam conuertere, quę mores tibi corrigat, quę animum turbidum sordidumque tranquillet & illustret. Illa est quę virtutem imprimere, quę Constantiam suggerere potest: illa sola, quę templum tibi aperire Bonę Mentis.

#### CAPVT V.

*Sapienciam non vouendo, sed conando acquiri. Rediit in sermo- nem de Constantiā. Cupidinem discendi, bonum esse in ado- lescenciā signum.*

**A**RDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celauit, & Animo sequor te mi senex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me solum his curis in Sapiencię verę orbitā sistat? qui per eam ad Constantiam ducat? Langius velut increpans, Itā e voues potius, quā facis? inquit, vanę prorsus & ex more vulgi. Non enim ut

Cæneus

Cæneus ille in fabulis è fæminâ in virum transijt, oprando:  
 sic tu votis, è fatuo in sapientem, è leui in constantem. Ad-  
 das istuc operam oportet & (a) manum moueas, quod ai-  
 unt, vñâ cum Minerva. Quære, lege, disce. Ego excipiens,  
 scio Langi, inquam: sed tu quoque, sodes, adde operam, &  
 filum illud hesterni sermonis pertexe, quod inuitatio malè  
 abruptit. Ad constantiam inquam redi. cuius intermissum  
 sacrum sine piaculo non differs. Langius capite leuiter ab-  
 nuens, Vt ne includar iterum in hunc ludum? inquit. non  
 faciam Lipsi: non certè in hoc loco, quem otio meo scire  
 debes non negotio consecratum. Denique aliàs decurre-  
 mus illum cursum. Imò nunc, inquam ego, & quis locus sa-  
 pienti huic sermoni aptior, quàm illa Sapientiz tuæ do-  
 mus? Pergulam hanc dico, quæ mihi quidem velut templū  
 est; & mensula in eâ, tanquam ara: ad quam sedentes ritè  
 faciamus huic Diuæ. Deniq; capto etiam ex eâ omē. Quod  
 nam illud? ait Langius. Istud, inquam. Vt ij qui in tabernâ  
 aromatum aut vnguentorum sederunt, in vestibus ipsis re-  
 ferunt secum odorem loci: sic mihi spes, vt halitus aliquis  
 Sapientiz animo adhærescat, ab inessâ hac eius officinâ.  
 Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus sit, in-  
 quit. tamen, Lipsi, eamus. Non enim dissimulo. me quoq;  
 excirat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt  
 aquileges cùm manè halitum quemdam erumpentem è  
 terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: sic  
 mihi de secunda scaturigine virtutum spes, vbi in adolescē-  
 te præit & elucet cupiditas hæc discendi. Et cum ijs verbis  
 duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad mensulam adse-  
 dit. ego prius ad pueros conuersus, Heus vos, inquam, stare,  
 obseruate: ostium illud imprimis obserare. Atque auditis?  
 Vita à vobis exit, si viuus quisquam huc init. Non virum, nō  
 canem, non fæminam admitti volo: non, si venerit, Bonam  
 Fortunam ipsam. Et cum dicto adsedì. Sed Langius largiore  
 visu, Sceptrumne tu vsquàm gessisti? inquit. ita basilicę pror-  
 sus & seueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab he-  
 sterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

α οὐν Α·  
 γινῶ ξγῶ  
 χεῖρα χίρῃ.  
 Reditio ad  
 sermonem  
 abruptum,

Amor & ar-  
 dor discēdi,  
 nota bonæ  
 indolis.

# DE CONSTANTIA

## CAPVT VI.

*Pro Constantia tertium argumentum ab Vtili. Clades bonus esse. Originem intueare sine Finem. Originem enim à Deo sumere, qui æternum & immutabiliter bonus, ideoq; causa nullius mali.*

Breuis re-  
ductio pri-  
orum.

Ratio ter-  
tia ab vtili.  
Eiusq; cõ-  
muniter vi-  
res.

Mala publi-  
ca, Bona es-  
se. Quia à  
Deo.

Qui nõ nisi  
beneficus  
& iuuans.  
Nec im-  
mitti vt  
pznas.

Sed vt me-  
dicinas.

**L**ANGIVS non diu meditatus, sic inquit. In sermone quem de Constantia herẽ cœpi, Lipsi, à constantia nõ abibo: ordinem eundem exsequar, & limites tenebo quos semel finiui. Quattuor, vt scis, velut agmina mihi facta, quæ pro ea in Dolorem abiectionemq; pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentia & Necessitate, iã produxi: docuiq; satis, supernè & à deo mala publica immitteri: itemq; necessaria ea esse, nec vitari vlla fuga. Instruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, si inspicis, validum & callidum: quod nescio quo modo illabitur & insinuat se in animos, & blanda quadam vi vincit non inuitos. Irrepat enim potius, quàm irrumpit: suadet, non cogit: & tam facile duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Necessitate trahi. Hanc tibi, Lipsi, & mollibus tuis copijs nunc oppono. Vtilia enim sunt, hæc quæ patimur publica mala: & cum interno nostro fructu commodisq; coniuncta. Mala autem: imò Bona verius, si remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes adq; Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonũ. Origo enim certè harum cladum (herẽ satis mihi dictum & doctum) à deo: id est, non ab ipso Summo bono solum, sed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis est vt malum aliquod emanet, quàm vt malus sit ipse. Benefica tantum & salutaris illa vis: quæ lædere æquè spernit, ac lædi: & cui vna summaq; potentia est, Prodesse. Itaque etiam prisci illi tenebriones, cum superum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixere Iouem. An tu exasperari eum censes & irasci, & hec velut noxia quædam tela spargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantum in imbecillos. Persecratur autem æternum in benignitate sua illa mens: & ista ip-  
sa af-



sa opera quæ suggerit aut ingerit, velut medicamenta sunt: sensu tristitia, re salubria & euentu. (a) Homerus ille philosophorum rectè: ὁ δὲ θεὸς μὲν δὲ κακὸν ποιεῖ, ὁ δὲ ἀνθρώπος αἶψα κακὰ δέσσειν. Et melius impressiusque no-  
 (b) Sapiens: Quæ causâ est dñs beneficiendi? natura. Er-  
 rat, si quis putat illos nocere velle, vel posse. nec accipere iniuriam  
 queunt, nec facere. Primus est deorum cultus, deos credere, deinde,  
 reddere illis maiestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla  
 maiestas est. Scire illos esse qui præsident mûdo, qui vniuersa & sua  
 temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curiosi etiam singu-  
 lorum. Hi nec dant malum, nec habent.

a Plato.

b Seneca in  
Epistolis.

## CAPVT VII.

Finem item cladum semper dirigi in bonū, etsi per sepe ea per nox-  
 ios homines, & noxa causâ administrat. Sed frangi & re-  
 perari eorum vim à deo, flecti omnia in nostram vsu obiter-  
 q; dictum est. Malorum operâ in ijs deus vtiatur.

Mala pub-  
lica item  
Bona esse.a Certe in  
bonis.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia  
 ad bonum directæ semper & (a) salutem. Occurris  
 mihi tacitus, scio: & quomodo? inquires. nōne bella  
 hæc & cædes clarè scopum nocendi habent lædendiq;? Ha-  
 bent, fateor, si homines spectas: non habent, si deum. Quod  
 ut planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine  
 distinctionū. Duplices diuinæ Clades: aliæ Mæræ, aliæ mix-  
 tæ. Meras appello, QVÆ PVRE A DEO SVNT,  
 SINE INTERVENTV VLLO HVMANÆ  
 MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVÆ A DE-  
 O QVIDEM SED PER HOMINES ADMI-  
 NISTROS. Illius generis sunt, Fames, Sterilitas, Terre-  
 motus, Terræ labe, Inundatio, Morbi, Mortes. Istius, Tyrā-  
 nides, Bella, Oppressiones, Cædes. In illis pura omnia & li-  
 quida, quia haustæ è purissimo fōte, in istis, sordidū admixtū  
 aliquid nō negauerim, quia lapsæ & deriuatæ per impurum  
 hunc Adfectuum canalem. Homo ijs interuenit: quid mi-  
 raris, si noxa & peccatū? Illud mirare potius, quod tam  
 prouida dei benignitas est, ut illam ipsam noxam in salutē  
 nostrā vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrānum illum,  
 qui

Quia bo-  
nus semper  
eorū Finis.  
Ea tamen  
duplicia.  
Purè à deo  
quædam.  
Quædam  
hominum  
opera.  
In his po-  
stremis no-  
xæ aliquid.  
Quā deus  
tamen ab-  
sterget,  
quod ad  
nos quidē  
spectet.

Trahit enim fines omnes ad suum finem.

Nec iniquum esse, si deus per alios castiget.

Non item, quod cum peccato alieno: & causa aliqua eius rei.

a In Enchiridio. cap. xj.

qui minas spirat & cedere cui voluptas, nocere est? qui perire ipse optet, dum perdat? Sine, aberrabit à sua mente: & deus occulto quodam fune inscium inuitumque trahet ad suum finem. Vt sagitta ad emittentis scopum peruenit sine vilo suo scitu: sic impij isti. Frænat videlicet coercetque humanam omnem vim suprema illa vis: & exerrâtes eorum gressus dirigit ad salutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum sunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium, omnes tamen pro victoria & Principe pugnant sic omnes istæ voluntates bonæ malæque, Deo militante, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt sic dicam, finium finem. Sed cur, inquires, malorum opera deus videtur? cur ipse clades eas bonas non immittit, aut saltem per bonos administratos? Curiose nimis, mi homo, quæris: nec scio an arcana illa expediam. hoc scio, constare illi rationem sui facti, etiam cum de ea nihil nobis constat. Et tamen quid hic miri aut noui? Ecce Præses prouinciæ in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum aut lixtorem. Pater in magna familia, interdum filium ipse castigat, est cum seruo id munus mandat aut pædago. cur deo non idem ius sit? cur non ipse, cum visum, sua manu nos verberet, cum aliter visum, aliena? Nihil enim hic iniuriæ aut noxæ. Seruus ille iratus tibi est? animum adfert nocendi? Nihil refert, tu illo omisso ad animum respice iubentis. Pater enim certè exactor adstat: nec plagulam vnâ tibi superaddi sinet vltra præscriptum. Sed cur tamen peccatum hic admixtum, & adfixum diuinis his sagittis Adfectuum venenum? Ad asperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt sapientiam potentiamque suam deus ostenderet, melius indicauit (a) (Augustini verba sunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere*. Quid enim eo sapientius aut melius, qui è malo bonum potest elicere, & reperta ad perniciem vertere ad salutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ suæ viperam admiscet saluberrimo effectu: in deo cur improbes, si pharmaco huic cladiû humanas quasdam noxas intemperat, sine tua noxa? Decoquit enim certè & consumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentie suæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò necessario omnia ipse refert. Quid enim magis

magis vim eius exprimat, quàm quod nō vincat solum ob-  
 luctantes sibi hostes, sed ita vincat vt ad se traducat & sua  
 castra vt pro ipso militent? vt arma pro victoria eius fe-  
 rant? Quod euenit cottidie, cum in malis dei voluntas sit,  
 etsi non à malis, cum ea quæ contrà voluntatem eius im-  
 probi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius vo-  
 luntatem. Et quod potest insignius miraculum (a) quàm vt a Severini  
 malos mali bonos faciant? Ecce, addes paullum tu C. Cæsar. a- Boëthi verba  
 bi, & duo sancta nomina simul conculca, patriam, Generū- sunt De Com-  
 que. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo seruiet: imò patriæ ser-  
 uiet, contrà quam sumpta. Reparatio enim erit salusq; Ro-  
 mani status. Tu Attila ab extremo orbe aduola, sitiens san-  
 guinis & prædæ. rape, cæde, vre, vasta. Sequitæ hæc deo mi-  
 litabit: nec aliud quàm excitatio Christianorum erit, qui vi-  
 tijs & delictijs immerfi aut sepulti. Quid vos duo Vespasiani?  
 Iudæam Iudæosque perdit: capite & excidite urbem sa-  
 cram. quâ finis vos quidem gloriæ & propagandi imperij:  
 sed erratis. reuera listores & satellites ultionis diuinæ estis  
 in impiam gētem. Ite, & qui Romæ Christianos morte for-  
 tasse adfcitis, Christi mortē in Iudæâ vindicate. Iam tu ille  
 noster ab (b) Hespero Præses siue ab Aurora, quid per hoc b Allusio nō  
 bellum & cruda arma tibi vis? Firmare imperium regis, vt stra ad patri-  
 putas, & vim tuæ gentis, tu quoque erras: quia non aliud am & cogno-  
 quàm Flagellum & mastix es lasciuientium Belgarum. Cō- men Præsi-  
 coquere felicitatem nostram non potuimus, nisi adiuti Ne- dis,  
 ronianis hisce thermis. Et exempla hæc ab omni æuo ob-  
 uia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam suam  
 voluntatem exercuit; per aliorum iniustitiam, exseruit iu-  
 dicia sua iusta. Quare miremur, Lipsi, reconditam hanc Sa-  
 pientię vim, non rimemur: & sciamus clades omnes exitu  
 bonas esse, etiamsi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò  
 non pertingat. Latent enim nos sæpè veri earum fines: ad  
 quos tamen ignaris nobis peruenient, non aliter quàm flu-  
 tij quidam, qui erepti oculis & sub terram reconditi, serun-  
 tur nihilominus ad suum mare.

Occulti sæ-  
 pè cladium  
 fines;

## CAPVT VIII.

*Magis distinctè de finibus ipsi. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paulò fusiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præundo.*

**Q**UOD si fas mihi vela pandere, & nauim immittere altius in hoc rerum diuinarum fretum: possim de finibus ipsis promere fortassis aliquid magis disertè & exsertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

(A) Εἰ δὴναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἔσαι.

*a Si facere id possim, aut fieri res ipsa potissis.*

Tres fines Cladium. Exercendi causâ, primò,

Quod tripliciter nos iuuat.

Firmando:

Sunt enim ex ijs, quos satis certo comprehendere & signare posse videor: sunt, quos ambigè & adspectu confuso. E certis, hi tres: Exercendi, Castigandi, Puniendi. Pleraque enim ista inmissio cladum, si attendis, aut Bonos exercet; aut Lapsos castigat; aut Improbos punit. eâque omnia nostro bono. Nam vt illustrem, & pedem paulisper in primo sine defigam: videmus cottidiè optimos quosque aut seorsum premi cladibus, aut hisdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur, quia nec causam satis capimus, nec attendimus ad finem. Causâ autem amor in nos dei, non odium: finis, non læsio nostra sed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: sed Firmit, Probat, Præit. Firmit, quia hoc velut gymnasium est, in quo deus suos ad robur instituit & virtutem. Athletas per multa aspera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cense in hac cladium palæstrâ. Acer enim ille noster gymnastes & exercitor est: laboris patientiâque; exactor non ad sudorem tantum, sed ad cruorem. Molliter cum habere suos censes? delitijs fouere aut luxu? non facit. Matres sunt, quæ plerumque specie dulcium corrumpunt & enervant liberos: patres, qui tristitium specie seruant. Pater autem ille nobis est: ideoque verè nos diligit & seuerè. Si nautam te esse velis; per tempestates docere. si militem; per pericula. si verè virum; cur recusas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidēsne languida illa & umbratica corpora, quæ rarus sol vidit, ventus nō strinxit, aura tristior non libauit? tales mollium istorum & perpetuum felicitium animi sunt, quos deijciēt & resoluet minima

nima

nima aduersantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur, & vt arbores ventis agitatæ, altius radices agunt; sic boni in virtute magis comprehendunt, impulsique aliquoties aduersitatum flabris. Sed probant etiam, quia aliter, quomodo constare cuiquam potest de firmitudine sua aut progressu? Vela gubernatori ventus semper à puppi impleat: artem nusquam explicabit, felicia omnia homini & obsequentia: nusquam virtutē. Obrussa enim eius vnica & non fallax, adflictio est. Magnificē Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil enenit aduersi.* & verē. Nō enim parit Imperator noſter talibus, sed diffidit; nec indulget, sed abijcit & contemnit, expungit inquam eos è legionum suarum numeris, vt ignauos quosdam & imbelles. Postremò præeunt, quia bonorum in cladibus robur & patientia velut lumen quoddā est tenebroso huic mundo. Vocant exemplo suo ad eadem alios, & velut limitem signant per quem eant. Bias bona & patriam amisit: sed inclamat etiam hodiē mortalibus, vt *Omnia sua secum portens.* Regulus inter tormenta fœdē perit: sed viuunt præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: sed securis illa securitatem nobis imprimit pro Iustitia moriendi. Denique tot selecti ciues per vim & iniuriam pulsi aut interfecti: sed è riuis illis sanguinis Constantiam cottidiē bibimus & virtutem. Quæ tamē omnia latērent in tenebris, sine cladium istā facie. Vt enim aromata longē lateque odorem emittunt, si teras: sic virtutis fama diffunditur, si premas.

Probando:

Præeundo

## CAPVT IX.

*De castigatione, qui secundus finis, eam quoque ostensum ex vſu nostro esse, dupliciter.*

**I**AM Castigandi alter finis est, quo nego aliud mitius aut melius repertum ad salutem. Iuuat enim seruarique dupliciter: siue Flagelli loco, cum peccauimus; siue Frænis, ne flagigandi peccemus. Flagelli quidē, quia paterna manus est quæ lapsos crebrò verberat: carnificis, quæ tardē sed semel punit. Vt ignis aut aquæ lustratio quædam adhibetur ad sordes: sic ista cladium ad peccata. Et flagellum, Lipsi, meritò nunc nobis. Lapsi enim pridem Belgæ sumus, & delicijs diuitijsque

Clades causa  
causā.  
Quæ casti-  
gatio, aut e-  
ta & dete-  
rit



Aut deter-  
ret ab ijsdē  
& arcer,  
Sepe enim  
in anteces-  
sum adhi-  
betur.  
Ab illo, qui  
internos  
omnes mor-  
bos, imò in-  
clinationes  
nouit.  
Idēd frustra  
& temerē  
in medici-  
nam eius  
inquirimus.  
Aptat enim  
eā pro va-  
rietate in-  
geniorum.  
Nostra por-  
rō iudicia,  
in nostro  
morbo, cor-  
rupta,

corrupti precipitem viam institimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer: plagas aliquot infligens, vt ijs admoniti ad nos redeamus, imo ad ipsum. Bona nobis eripit: quia ad luxum ijs vsi. Libertatem: quia ad licentiam eā abusi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina nostra velut expiat & depurgat. Verē miti, quantula enim ista satisfactio? Persas aiunt cum supplicium de illustri viro sumpturi sunt, vestem & tiaram ei detrahere, eaque suspensa verberare vt hominem ipsum: facit hoc noster ille pater, qui in omni castigatione non nos tangit, sed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam castigatio est, quod opportunē iniicit, cum videt peccaturos. Vt medici sanguinem interdum prouidē demittunt, non quia æger sis sed ne ægrescas: sic deus per has clades quædam nobis adimit, materiem aliâs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, sed ē pectore & ē fibris. Videt Etrusca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coercet. Helueticum sedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipsa in tempore fortasse mutaturus est, cum ipsi se mutabunt. Tamen querimur, & cur, inquiunt, nos diutius bello adfligimur quàm alij? aut cur in acriori seruitute? Stultē & verē iam æger, tu prudentia ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus absynthij aut ellebori miscet, quàm illi? nempe quia morbus eius id postulat aut natura. Idem in te censē. Videt hūc populum fortasse ferociorem esse, ideoque flagris coercendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci posse sola virgæ vmbra. At tibi ita non videtur. Valdē scilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etsi valdē se adflētanti. præuident enim læsionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verē pueri, nec salutaria gnari sumus petere, nec abijcere nocitura? Tamen, si voles & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerē tam plenum tibi cælestis ille medicus propinat.

## CAPVT X.

*Denique Punitionem ipsam bonam & salubrem esse. dei respectu, hominum, & eius qui puniuntur.*

Clades, puniendi causa.

Quæ puni- tio amara, sed bona: dei, hominumq; respectu.

*a Iustitiæ lumen esse, cuius est quod videtur.*

Imò etiam, respectu punitorū. Diuina nō

ultio propriè, sed co- hibitio.

*b Aristoteles egregie*

*1. Rhet.*

*διαφέρει*

*δὲ τιμωρία*

*καὶ κόλα-*

*σις ἢ μὲν*

*γὰρ κόλα-*

*σις τῷ πά-*

*σχοντος ἐ-*

*νεκά ἐστιν, ἢ*

*δὲ τιμω-*

*ρία τῷ πο-*

*νυτος.*

**A**T Punio ad malos spectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, si deum respicis: cuius iustitiæ æterna & immota lex postulat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Castigatio autem, quæ abluui possunt, emendat: quæ nequeunt, Punio tollit. Bona iterum, si homines spectes. quorum stare aut perennare hæc societas non potest, si violentis scelestis quæ ingenijs omnia sint impunè. Vt ad priuatam cuiusque securitatem, priuati furis aut sicarij supplicio opus est: sic ad publicam, illustri aliquo & communi. Animaduersiones istæ in tyrannos & orbisterræ latrones aliquando interueniant necessum est, vt exenipla sint quæ adimoneant,

*(a) Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ πάνθ' ὀρᾷ.*

quæ alijs regibus populis quæ inclament,

*Discis iustitiam moniti & non temere diuos.*

Bona tertio, si eos ipsos spectes qui puniuntur. Pro ipsis enim. Quia non ultio hæc aut vindicta propriè est, nec vnquam benignum illud numen — *ex ira pœnas petere imbibit*

*acres*, vt pie poëta impius ait: sed non aliud quàm cohibitio quædam à scelere & repressio: & vt cum Græcis signanter dicā, *(b) κόλασις ἀλλ' οὐ τιμωρία*. Vt mors bonis clemen-

ter sæpe immissa ante scelus: sic desperatè malis, in scelere, quod ita amant, vt nisi sectione ab eo non auellantur. Si-

stit igitur deus effrænem illum cursum, & peccantes paratosque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, iustitiæ adpectu: sicut impunitas mala, quæ efficit vt diutiùs scelesti, id est miseri viuant. Acutè Boëthus: *Fe-*

*liciores esse improbos supplicia luentes, quàm si nulla eos iustitiæ pœna coërceat.* & causam dat, quia bonum aliquod iis accessit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

## CAPVT XI.

Finis quidā  
cladiū cō  
mūnis, &  
Vniuersum  
spectans.

Ad id cōser  
uādum siue  
ornandum.

α πᾶντα  
μὲντοι καὶ  
ἀριθμῶ  
καὶ καθμῶ  
διέταξε,

ait Hebræ  
us Sapiens,  
cap. xi.

Creata om  
nia, & præ  
sertim ani  
mata, exu  
berant &  
fœtificant.

Idq̃, si vio  
lentū nihil  
interueniat  
immensum.

β Filiorum  
intelligo cō  
uoluntatem.

Ideo gladio  
quodā cla  
dium opus,  
ad metēdū  
& minuen  
dum.

Aliter orbis  
non ætē,

*De fine quarto, qui homini ambiguus est. eum pertinere vel ad cō  
seruationem tuiclamque Vniuersi, vel ad Cultum. Singula  
rberius explicata.*

**H**I tres illi fines, Lipsi, certi, clari: & quos pedē peragra  
ui satis firmo. quartus superest, quem vacillante. Igno  
rior enim ille & remotior, quā vt humanæ mentis ve  
stigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video:  
& suspicari mihi de eo ius, non scire; ambire, sed non adire.  
Finis quem intelligo communis est, & tangit Cōseruationem  
sive Cultum Vniuersi. Ac de Cōseruatione quidem  
eō suspicor, quod deus illē quis sapienter hæc omnia condi  
dit & disposuit; ita condidit, vt singula certo (a) numero,  
augmento, pondere definiret, nec modū eum generi cuiq̃;  
excedere fas, sine inclinatione omniū aut ruinā. Ita magnis  
illis corporibus sui terminai, cēlo, mari, terræ. ita animantiū  
cuique sæclo descriptus numerus. itemq̃ue hominibus, opid  
is, regnis. Excedere ea volunt: turbo igitur cladium aliquis  
atterat necessum est & tempestas. Nam aliter, noccant, læ  
dantq̃ue pulcherimum hoc opus Vniuersi. Atqui excedere  
volunt sæpe, præsertim ea quibus data lex gignendi crescē  
diq̃ue. Homines ecce vide. quis neget densius per naturam  
nos nasci, quā per eandē mori? adeo vt duo aliqui homi  
nes ex suo cœtu (b) centena capita paucis annis producāt,  
non occidant ex ijs dena aut vicena. Gregē pecudum: cres  
cat immensum, nisi pecuarij quot annis secernant aliquas  
& eligant ad macellum. Aues & pisces. aëra siue aquas bre  
ui implicant, nisi dissidia quædā & velut bella inter ipsa sint,  
itemq̃ue insidię ab humana gente. Opida aut vrbes. struit  
& ædificat sua quæque ætas: & nisi incendia interueniant  
aut ruinæ, vix ceperit ea noster & alter orbis. Et licet in co  
gitatione simili perambules naturam hanc rerum. Quid er  
go mirum, si Saturnius ille pater falcem interdum immit  
tit in luxuriantem hunc agrum, & superflua aliquot millia  
peste demetit aut bello? Nisi faceret: quæ iam regio ca  
piendis nobis sit? quæ tellus alēdis? Pereat ergo iure in par  
tibus aliquid, vt summa ista summarum æterna sit. Vt enim  
modera-

moderatoribus reip. salus populi suprema lex est: sic deo, mundi. At de Cultu conijcio dupliciter. Primum, quia ornatum nullum in hac vastâ machinâ concipio, sine varietate & distinctâ vicissitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor, sed gratiorem tamen eum rorisflua nox facit, & palium obductum nigræ matris. Æstatem amœnissimam, sed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canē niues. Quæ si tollis, reuera sensum gaudiumque intimum tollis siue lucis siue æstus. In hac ipsa nostra terra, non vna facies me delectat, sed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & siluas: semperq; fastidium & satiās, comites paritatis. Et in hac vitæ, vt sic dicam, scæna, cur idem habitus mihi semper placeat & vultus? Imò non placeat, sed, meo animo, Alcedonia interdum & maliciæ quædam sint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & sæuentium tyrannidum procellæ. Quis voueat hoc Vniuersum sicut mare mortuum esse, sine vento, sine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis serium & cum interiore fructu. Historiæ mihi præeunt, meliora omniâ & molliora ferè subsequi post cladiū istos nimbos. Bella populum aliquem exagitant, sed ea dem (a) excuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum imposuerunt: sed iugum salubre exitu, quod, vt sol caliginem ab oculis, sic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc essemus, nisi magni imperij illa lux nobis adfulsisset? Feri, horridi, cædibus alienis & nostris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi cteniet: quem Ibéri salutarī quâdam sæuitia exhauserunt, & ijdem mox replebunt & colēt. Atq; vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inferunt, alias excidunt: eaque omnia peritè administrant, & in bonū inq; fructum: sic in vasto hoc mundi agro deus. Scientissimus enim ille cultor est: & alibi onerosos aliquot familiarum ramulos defringit, alibi hominū aliquot folia decerpit ac destringit. Iuuat hoc stirpem. at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum iam effatam: eijcit. Aliam asperam & infrugiferam: transfert. & quasdam inter se

Qui deo ramen ante omnia curæ.

Ornant & colunt etiā clades: Varietate quâdam rerum.

Iterum emédatione & expolitione rerum, siue animorum.

a Quò spectat proverbium ὁ πόλεμος ἀπάντων πατήρ: quod frustra aliò referēs.

Solarium,  
quod ex  
hoc fine  
petendum.

etiam confundit, & velut inſitione quadam miſcet. Vos, labente imperio, enervus & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robuſtique Longobardi feliciter exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perire, & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc ſolo. itemq; confuſione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipſi, prompta non ignauo Lectori ex hiſtoria & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis inferitur, prodeſſe ſciamus in parte aliqua Vniuerſi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit. illius opidi occaſio, exſtructio noui: nec quidquam propriè hic interit, ſed mutat. An ſoli Belgæ nos eximij apud deum & ſelecti? ſoli felices perpetuè & Fortunæ tantum albæ pulli? Inepti. plures imò liberi magno illi patri ſunt: quos permitte, quoniam ſimul omnes non vult aut poteſt, foueat & in ſinû recipiat per interualla. Fulſere nobis noſtri ſoles: nox paullisper hic nunc ſit, & radiatum illud lumē abeat ad Heſperios & occaſum. Seneca, vt ſolet, ad hanc rem aptè & altè: Vir ſapiens nihil indignetur ſibi accideret, ſciatq; illa ipſa quibus ledi videtur, ad conſervationē Vniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ cuſum mundi officiuntq; conſuuant.

## CAPVT XII.

*Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur imparcs pœne, ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa im pia.*

**C**VM interiungeret hic paullum Lægius, excepi. Quod ſons aquæ viatoribus in æſtu: id mihi tuus ſermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam ſucco febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina diuina ac- mihi illa in animo, quæ priſcos quoque pupugit, de impari- culſata. tate puniendi. Quid enim ita Langi, ſi æquabilis iuſtitia il- Quasi pœ- la lanx, telum hoc cladium,

— (a) plerumque nocentes

Præterit, exanimatque indignos inq; merentes?  
Cur inquam immeriti aliquot populi eueruntur: & culpæ maiorū in poſteros ſepè expetunt & nepotes? Fumus iſte acer mihi in oculis: quē, ſi potes, rationis radio tolle. Lægius contra-

& Lucretij  
verſus.



contractâ fronte, Itane adolescens, inquit, iterum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non sinunt aberrare, sed insistere vni feræ: sic ego te vestigia illa tantum velim premere, quæ signavi. Fines cladium tibi ingero, ut si bonus es, exerceri te sentias; si lapsus, alleuari; si improbus, puniri: tu me rapis ad causas. Vaga mens, quid per hanc curiosam curam tibi vis? Tangere cælestes illos ignes? liquefces. Scandere in providentiæ arcem? cades.

Vt papiliones & minuta quædam animalcula vesperè lucernæ lumen identidem circumvolitant, donec amburantur: sic humana mens lasciuivit circa arcanam illam flammam. Cedò causas, inquis, cur diuina ultio hos prætercat, illos tangat. Causas? tutissimè dicam me nescire. Non enim cepit me vnquam cælestis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantum scio, causam antè omnes causas esse, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam causam omnem necessum est, genere quodam, priorē & maiorem esse suo effectu.

at Deo & eius voluntate nihil prius aut maius, non ergo vlla eius causa. Deus præterijt, deus terigit, quid vltra hic vis? *Summa iusticia est*, ut rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen rationem aliquam huius imparit atis exigimus, inquirunt. A quo? à deone? cui vni licet quod libet: & nihil libet, nisi quod licet. Si seruus à patre familias, subditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduersus Deum est? A-

page te peruersa curiositas. (a) *non aliter hæc ratio constat, quam si nulli reddatur.* Et tamen cum omnia feceris, non euolues te tuis tenebris, nec ad consilia illa & consulta verè tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

(b) Ἀλλ' οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα κρυπτόνων θεῶν,  
Μάδοις ἂν οὐδ' εἰ πά. τ' ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

*numquam, ipsis regentibus Deis, Scibis, nec omnia  
usque si peruasferis.*

Sed suprâ  
hominem  
ostensa eâ  
inquisitio.

Quæ cum  
calus peri-  
culo:

Et ad quam  
planè cæ-  
cutimus.

Quicquid  
Deus vult,  
idèò rectū,  
quia vult.

a Quod in  
summo impe-  
rio acusè di-  
ctum ē Ti-  
berio inge-  
ssum à Salu-  
stio. Tacitus  
I. Annal.

b Diuina

## CAPVT.

## CAPVT. XIII.

*Tamen vt curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres objectiones responsum. & primò ad eam de malis non puniis, quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipsorum causâ: vel naturâ quâdam Dei, quæ ad supplicium lenta.*

Simplicitas  
& modestia  
deo grata.

**R**VDI'S hæc & simplex via, sola hîc tuta, Lipsi: reliquæ fallaces & lubricæ ad lapsum. In diuinis superiorique vnum acumen est nihil cernere, vna scientia nihil scire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter si possum, & hærentem trāsferam quoque per hoc flumen. Tu cælestis & eterna Mens (in altum suspiciebat) pacem veniamque mihi da, si quid in his arcanis minus pium purumue dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipsi, communiter iustitiam suam adferere deo posse videor, vno isto ictu. Si adspicit res humane, manus deus, etiam curat, si curat, regit, si regit, iudicio regit, at si iudicio, quomodo iniuste? Non enim regimen vllum sine eo sit, sed congeries, confusio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod scutum aut quæ arma? si verum fateri vis, imperitiæ humanæ. non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniuntur. Benè habet, ergone ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius purique iuris quia non capis, carpes? Quæ potest contrâ iustitiam iniustior esse ratio? Si hospes aliquis arbitrari leges aut instituta patriæ tuæ velit, silere cum iubeas & facere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damna-bis ignotas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamè age, liceat. premam te enim iam propius, & calumniæ tuæ nebulas distinctè examinabo ad rationis, vt postulas, solem. Tria obijcis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat. quòd substituat & commutet. De primo, prius. Malos, ais, diuina ultio malè præterit. Itane præterit? imò, vt ego sentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore statim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & spontis. At qui idem facit magnus ille Deus, cui cum pœnam improbi omnes debeant, ab istis eam statim exigit, in alijs differt sed cum

fzno-

fenore soluendam. Quæ hîc iniquitas? Nisi tu dei vicem fortasse sollicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui securus es, mi homo: nemo unquam decoquet supero huic creditori. In oculis eius omnes sumus quocumque fugimus, imò in neruo & in vinculis. Sed vellem, inquires, tyrannum illum nunc puniri, & præsentî cæde eius satis fieri tot oppressis. clarior enim ita nobis dei iustitia. Clarior iustitia? imò tuus mihi stupor. Quis enim tu ille es, qui Deo non ad pœnam solùm præeas, sed eius etiam tempora præscribas? Vtrum iudicem cum tuum esse censes, an lictorem tantum & administrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici suspendito. ita enim mihi visum. Heu impudentiam? sed Deo aliter visum: quem scire debes paullo clarius hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotissimus, exemplum spectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea utilis esse possit, & quando. Magna momenta temporum sunt, & saluberrima sæpe medicina abiit in perniciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis suæ cursu sustulit: Neronem grassari paullo diutius fuit: diutissimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipsorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno sæpe flagello mali nostri & inemendati mores: at nos tolli illud statim volumus & conijci in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipsum Deum. cui videtur instum, *vt lento gradu ad vindictam sui procedat, tarditatemque supplicij gravitate compenset.* Benè Synesius: (α) τὸ θεῶν σχολή *τὴν αὐτῶν βαδίζει.* nec malè præci, qui ab hac mente Deos fingebant lancos habere pedes. Vt quantumvis feruidus & vindictæ properus sis, nō videaris ægrè ferre deberè hanc moram: quæ ita pœnæ intervallum est, vt sit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam si spectes, an indignè re si Atreus ille aut Thyestes in primo alteroque actu sublimes per scenam & elati paulisper incedant: regnēt, minentur, imperent? nō opinor. breuè .n. felicitatē eam esse scias, & expectes vt scedē mox ruāt in extremo actu. In mūdi hac autē fabulā cur iniquior in Deū, quā in poētā aliquē es? ille

Nec hæc dilatio ei fraudi.

Cur omitat, siue differat?

Primò, tempestiuę correctionis causā.

Secundò, naturæ suæ (si fas ita loqui) ductu, a Divina natura lentè & ordine progreditur. Quia clementissima illa mens, tarda in pœnas. Quæ aliquando tamē cū fenore veniunt,

impius unt,

Vita hæc  
impiorum  
tragœdiæ  
compar.

impius floret, ille tyrannus vivit. Ita sed cogita primum hunc actum esse: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium istud manere lacrymas & angores. Scena hæc mox sanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ istæ auratæque vestes. Bonus enim ille noster poëta est, nec temerè migrabit tragœdiæ suæ leges. Nónne etiam in Musicâ dissonas aliquandiu voces fers, quia extrema disitura scis in concentum? idem hîc fac. At enim punitionem eam non vident semper læsi. Quid mirum? longiuscula enim sæpè fabula est, nec illi presedere tam diu potuerûnt in hoc Theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam amplari quosdam in rigido hoc iudicio vident, non absolui, diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipsi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore gestare, qui non idem Nemesim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam.

a — *silenter*  
 & *leno pede*  
*progressâ ra-*  
*piet improbos*  
*in tempore.*

— (a) σιγῇ καὶ βραδείᾳ ποδὶ  
 εἰσάγουσά μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχη.

## CAPVT. XIII.

Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam Occultas internasque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt nunquam. quæ graviorès quàm illæ externæ.

Plures tamé  
diuinas  
esse pœnas.

Internas:

Postumas:

Externas.

Aliquæ ex  
istis semper  
expetunt in  
impios.

QVAE tamen vt clarius capias, & semel te ducam in arcem ipsam huius causæ: hoc sciendum, triplices diuinas esse pœnas, Internas, Postumas, Externas. Illas appello QVAE ANIMVM TANGVNT, SED AD HVC IN CORPORE. vt sunt angores, pœnitentia, metus, & conscientiarum mille morsus. Alteras, QVAE EYDEM ANIMVM, SED LIBERV M IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM, vt pœnæ ex sunt quas, morte obitâ, scelestos manere etiâ è priscis illis pleriq; nõ vanè suspicati sunt. At tertias, QVAE CORPVS TANGVNT, AVT QVAE CIRCA ILLVD. vt paupertas, exsilium, dolor, morbi, mortes, Et est quidem plerumque, vt ex omnes iusto quodam Dei iudicio in impios conueniant

ueniant: certè quidem priores duz semper, vt de internis Præsertim:  
dicam: quis ille vnquam tam proiectus ad omne nefas, Internæ,  
qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus sen- quæ animū  
serit, siue in faciendo scelere, siue magis post factum? Ve- lancinant.  
rè enim (a) ἀκόλυθος ἡ ἀδικίας ἢ τιμωρία, vt Plato o- a Subsequa  
lim dicebat: vel, vt verius & fortius Hesiodus (b) ἡλικιώτης. iniurie pæ-  
Cognatum, imò innatum, omni sceleri sceleris supplicium: na.  
& nihil in vita securum solutum quæ præter innocentiam b Constantea  
est. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem suam ferebant, ipsi c equalis.  
ab ea mox ferendi: sic impijs omnibus conscientia hanc  
crucem Deus imposuit, in quâ poenas luant priusquam lu-  
ant. An tu solam eam punitionem censes, quæ incurrit in  
oculos? quàm corpusculum hoc subit? Non est, externa ista  
omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna sunt,  
quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut  
marcore laborant, quàm qui inflammatione aliqua aut febris:  
& tamen hæ magis apparent: sic in grauiore poenâ impro-  
bi, qui lento illo passu ducuntur ad æternam suam mortē.  
Caligula olim per sæuitiam imperare solitus, Ita feri vt  
semitat se mori: id istis euenit, quos carnifex ille animus cot-  
tidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec splendor ille tibi  
imponat, & circumfusa potentia, aut opes. quia non magis  
illi idèò felices aut beati, quàm sani quorum febris aut po-  
dagra recumbit in purpureo strato. Mendicum aliquem in  
fabulâ vides, qui regis personam sustinet, auratum & pul-  
chrum. vides, sed non inuides: quia latère sub auro illo scis  
scabiem, pædorem, sordes. idem existima in magnis omni-  
bus istis & superbis tyrannis: Quorum mentes si recludantur.  
ait Tacitus, possint adspici laniatus & ictus: quando vt corpora  
verberibus, ita sæuitiâ, libidine, malis consultis animus dilacere-  
tur. Rident illi sæpe, fateor: sed non verum risum. Gaudēt:  
sed non Germanum gaudium. non hercle magis quam ij  
qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis inter-  
dum aut tesseri fallere se conantur, nec fallunt. Manet e-  
nim impressus ille imminētis supplicij terror, nec tollit se  
vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi so-  
des, dimoto externorum isto velo, Siculum illum tyran-  
num:

Ex quæ pœ-  
næ grauior-  
res.

Quæ sæpe  
sub alacri &  
lætâ facie.

In malis, dis-  
sidium lin-  
guæ & sen-  
sus.



*Districtus ensis cui super impiâ*

*Cervice pendet.*

(a) Tiberij  
verba ex epi-  
stolâ ad Se-  
natum.

(b) Neronis  
moriuntis  
verba.

Audi Romanum illum lamentantem: (a) *Dij me deæque pe-  
ius perdant, quàm perire cotidie sentio.* Audi alterum ingemif-  
centem: (b) *Ergo ego solus nec amicû habeo, nec inimicû?* Hæc  
vera illa animorum tormenta, Lipsi, hi cruciatus, angi sem-  
per, pænitere, metuere: quibus caue compares eculeos vl-  
los, fidiculas, vncos.

### CAPV T. XV.

*Pœnas etiam Postumas manere improbos. Et plerumque imò ip-  
sas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfir-  
mata.*

Postumæ  
pœnæ, de  
quib. Theo-  
gi propriè  
differunt.  
Sed plerum  
quæ etiam  
Externe  
pœnæ  
sue in ipsis  
qui pecca-  
runt, sue in  
stirpe.  
Dyonisij  
mira & ve-  
rè à deo pu-  
nitio.

Item Iulij  
Cæsaris.

**A**DDE iam huc postumas illas & æternas pœnas:  
quas è mediâ Theologiâ, posuisse mihi satis sit, non e-  
uoluisse. Adde etiam Externas. quæ tamen si desint, cû  
prioribus illæ irrogentur, quis cœlestem iustitiam iustè cul-  
pet? At non desunt, nec factum vîquam (certè rarò) quin  
apertè scelesti & aliorum oppressores, pœnas item luerint  
spectabiles & apertas. alij citius, alij serius, alij in se, alij in  
suis. Vides & quereris Dionysium illum in Siciliâ, stupra,  
rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paul-  
lùm sustine. videbis eundem mox infamem, extorrem, ino-  
pem, à sceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille  
magnæ insulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipse Fortunæ  
verus ludus. Parte alia, Pompeium in Pharsalia vinci in-  
dignaris, & exercitum penè è Senatu? ludere & lasciuire  
aliquandiu in ciuili sanguine tyrannum? ignosco. video e-  
nim Catoni ipsi clauum hîc tantum nō recti iudicij extor-  
tum, & elicitam ab alto pectore ambiguum vocem, *Res diui-  
nas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipsi, tu Cato, fle-  
stite paullum huc oculos: vnus adpectus in gratiam redu-  
cet vos cum deo. Cæsarem illum videte, superbum, victorè,  
opinione sua & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu,  
interfectum. nec simplici morte, sed viginti tribus plagis  
confectum, instar ferè in sanguine suo volutantem. & (quid  
amplius vultis?) in Pompeij curia, superstante Pompeij  
statua

statuâ, magnam victimam Magni manibus parentantem. Ita Brutus in câpis Philippicis, pro patriâ, & cû patriâ moriens, mihi quôq; miserationi est. sed consolor idē, cû hâut longē video victores illos exercitus, velut ad eius tumulū, gladiatorio more inter se cōmissos. & è ducibus alterū, M. Antonium, terrâ mariq; victum, inter tres mulierculas, mulierosa illâ manu, ægrē mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paulo antē dominus? lanista Romanorum exercituum? Pompeij & reip. sector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuus in monumentum tuum repis! en ne moriens quidē auelleris ab eâ quæ tibi mortis! Vide an vanē vocem supremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

(A) Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῷ δ' ὅς ἀτίσιος κακῶν.

(a) Ne hu-  
mili mali te

Non enim latuit profectō, non effūgit. non item ille alter *fallat auctor,*  
dux, qui pœnam iuuenilium scelerum non obscurē in se *Iupiter.*  
luit, & clarius in omni suâ stirpe. Sit felix & magnus Cæsar, Quod de  
& verē Augustus: sed filiam tamen Iuliam habeat, sed nep- Antonio  
pem, nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios ab- sensit. Plut.  
dicet. & horum tædio, quatrīduana inedia mori velit, nec Et Octaui-  
possit. denique cum Liuiâ sua viuat, foedē ducta, foedē re- ani Augusti  
tenta: & quam turpi amore ipse periit, (c) turpi morte per (b) *Ob suspici-*  
eam pereat. In summa, inquit Plinius, deus ille, *calanque ne-* cionem vene-  
*scio adeptus magis an meritis, herede hostis sui (b) filio excedat.* ni ab eâ dati.  
Hæc taliaq; cogitanda, Lipsi, cû querela illa iniquita- (c) *Nempe*  
tis erumpit: & ad duo semper vertenda mens, Tarditatem *Tiberio.*  
supplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? man. pu- Conclusio  
nietur. Non in corpore? sed fortassē in animo. Non viuus? huius loci  
sed certē mortuus. & querelæ.  
de Malis.

*Nunquam antecedentem scelussum*

*Deseruit pede pœna claudō.*

Vigilat enim semper diuinus ille oculus: & cum dormire eum censes, conuict. Tu tantū æquus in eum sis: nec iudicem tuum inaniter accusa, ipse ab eo iudicandus.

CAPVT.

## CAPVT. XV.

*Responsio ad alteram obiectionem, de Immeritis. ostensum omnes meruisse penam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, egrè imò nullo modo ab homine posse discerni. Deum solum esse, qui noxas clarè videat. ideoque iustissimè puniat.*

**S**ED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc secunda tua querela, siue calumnia, de Immeritis. **am** potius dicam. Incaute adolescens, sic loqueris? Punianturne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ sine noxâ? Fiducia imò temeritas sit in singulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes statuere impeccantes? Vanissimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, scio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo iocer, sine telo sint, si fulmina semper missa in merentes. Non enim vt pisces in salo nati & alti, salem tamen non referunt: sic censendum homines in hac mundi sæce esse, ipsos sine sæce. At-  
**Nec prætex** qui si omnes in noxâ vbi populi isti immeriti? Culpæ n.  
**enda inæ-** Comes iustissimè pœna semper est. Sed inæqualitas, in-  
**qualitas** quies, illa mihi displicet: quod quidam premuntur qui mi-  
**culpe aut** nora peccarunt, florent & regnant qui magna. Nempe  
**pœnæ.** hoc erat! eripies tu, credo, trutinâ cælestis iustitiæ mani-  
 bus, & tuo quodam sensu ponderibusque eam librabis. Quò  
 enim aliter spectat hæc delictorum parium impariumue æ-  
 stimatio. quam ante Deum tibi sumis? Sed duo hîc, Lipsi,  
 cogita. Primùm, æstimari ab homine noxas alienas non  
 posse, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata  
 æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legi-  
 timè discernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das  
**Vt qui ani-** animus est qui peccat: per corpus quidam & sensuum hæc  
**num nò vi-** instrumenta, sed ita vt momentum & pondus omne crimi-  
**deant, pec-** nis sit ab ipso. Quod adeò verum est, vt si inuitum aliqùe  
**tati sedem.** statuis peccasse, non peccarit. Id autem si est: quomodo, ob-  
 secro, peccatum ipsum peruidebis, qui nec cubile eius aut  
 sedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non po-  
 tes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel teme-  
 ritas

ritas tua est, censuram æstimationemque vindicantis in re nec visâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noscendâ. Secundo illud cogita, vt maximè ita sit, nec malum tamen aliquid hîc esse, nec iniquum. Non malum : quia illorum ipsorum bono fit, qui castigantur statim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina est : & iure semper suspecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum : quia poenam, vt dixi, omnes meruimus : nec vîquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ supersit falsâ hac aquâ cladium velut eluendâ. Quemobrem, adolescens, mitte hanc de æstimatione noxarum intricatissimam litem, tu terrestris pedaneusque iudex : deo permitte, qui haud paullo æquius de ea certiusque è superiore tribunali cognoscet. Ille est solus, qui merita potest expendere : ille, qui sine vîlo simulationum fûco aut cerussa, virtutem vitiumque videt in vero suo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operata? Quique non facta solum ipsa, sed causas eorum & progressus videt in clara luce. Thales olim interrogatus, (a) εἰ λήθοις θεοῦς ἀνθρώπος, ἀδελφόν; ἀλλ' οὐδέ τι διανοούμενος, vere respondit. At nos contra hîc in nube. qui non solum oculata scelera non videmus, sub tunica (quod aiunt) & sinu admissa; sed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpâ ipsam & vim eius cernimus, sed externa quædam vestigia admissæ & iam fugientis. Optimi sæpe nobis, qui deo pessimi : & reiecti contra, qui illi electi. Claude igitur, si sapias, de meritis aut immeritis os & oculos. causæ tam obscure non benè cognoscuntur de plano.

Nec causâ ite externæ punitiois: quæ sæpe pro bono.

Deo igitur soli seruâda hæc æstimationio.

Qui Καρὶ διογνώσῃς Et quæ velum nullum aut simulatione externa fallat.

a An falleres deos iniuste faciens? ne cogitans quis dem.

## CAPVT. XVII.

*Responsio ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratis id etiam apud homines fieri. Quæ Deo translationis huius causâ sit. & pluscula alia satis curiose subtilitatis.*

**A**T tertia etiam offusa à te Iustitiæ nebula abstergendæ est, de Substitutis. Pœnas enim, inquit, parùm Substitutis iuste in pœnas

Tertia cæ. lumina, de Substitutis

quod tamē  
nec apud  
homines  
nouum aut  
insolens.  
Cortidiē.n.  
priuilegia  
aut poenæ  
transmit-  
tuntur.

Quod in  
pœnis iustif-  
simè facit  
deus.

Quia de-  
uincti cum  
parētibz  
sumus ad-  
gnata cul-  
pā. Deniq;  
quia cōiun-  
git & sub v-  
no aspectu  
habet res &  
crimina,  
quæ nos se-  
iungimus.  
Societates  
aut corpo-  
ra, deo vnū.  
Tempora i-  
tem diffita  
coniungit.

*a* *Que vide-  
licet castiga-  
tio prouida  
& instar me-  
dicine est: at  
in panis, vt  
cū vulgo di-*

iustè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepo-  
tes. Hem! itane hoc nouum aut mirum? Imò miror ego  
mirari istos mirionas: cum cotidie ipsi id faciāt in suā ter-  
rā. Dic sodes, beneficia, quæ ob virtutem à principe maio-  
ribz data, nōne transeunt ad nepotes? sanè transeunt.  
nec aliter in multis aut pœnis, opinor, quæ iisdem impo-  
sitæ ob scelus. Ecce in perduellionis aut maiestatis crimi-  
ne, manifestò alij in culpā sunt, alij in pœnā. idq; adeò in-  
rendit humana sæuitia, vt latæ leges sint, quæ innoxios  
liberos æternā egestate puniāt, *vt mors sit eis solatium & vi-  
ta supplicium.* Maligni Vestri animi! regi alicui aut dynaste  
licere id vultis, non vultis deo. Cui tamē, si examinas, haud  
paulò iustior seueritatis huius causa. Peccauimus enim  
& rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot  
stirpium traduces primogenia illa macula propagata ad  
infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminū  
coram Deo est: nec peccare, exempli causā, pater meus  
aut tuus iam coepit, sed patrum omnes patres. Quid ergo  
mirum, si punit in posteris non propriè diuersa delicta, sed  
communione quādam seminis iuncta, nec vñquam inter-  
missa? Sed vt omittam hæc sublimia, & agam tecum magis  
populari quādam rationum viā: hoc scito. deum coniun-  
gere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam dispa-  
ramus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam in-  
tueri aut confusum, sed vt corpus naturamque vnā. Sci-  
pionum illa aut Cæsarum familia, vnum illi est: Romana  
aut Attica vrbs, ab omni suo æuo, vnum: vnum item Roma-  
num imperium. Iure. vinculum enim quoddam est & legum  
iurisque societas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitque  
vt etiam inter æuo diffitos communio quædā sit præmi-  
orum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni & apud cæ-  
lestem illum iudicem posteris id quoque proffit. Mali no-  
ceat. Belgæ ante annos aliquot lasciui, auari, impij? nos  
luamus. quia in externā omni punishmente deus non præsen-  
tia solum adspicit, sed præterita etiam respicit: & duū  
horum temporum momentis temperat æquabiliter iusti-  
tiæ suæ lancem. Dixi, (a) externa punishmente. & velim no-  
tes. Non enim culpæ ipsæ transferuntur, aut criminū que-  
dam confusio fit: abest: sed pœnæ dumtaxat, siue castigati-  
ones



ones quædam circa nos istę sunt, nō in nobis: & ad corpora aut opes spectant proprię, non ad animum hunc internum. Quid autem hic iniurię? Heredes enim certę commodorum præmiorumq; si qua maioribus debita sunt, esse volumus: cur onera reculemus & pœnas?

*Delicta maiorum immeritus lues*

*Romane.*

canit Romanus ille vates. verē, nisi quod addit *Immeritus*. Meritissimo enim, quia meruere maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adfurrexit ad causam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in senecta ætate dilictum aliquod punimus admissum in iuuenta: sic Deus in imperijs aut regnis peccata vetera, quia externę communionis ratione vnum quiddam Deo sunt & coniunctum: Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clausam habet in capaci sua mente. An verò (a) Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot sceptrata Romanos fregerint impunē? tantum cædium sanguinisq; hauserint, intelligo: ipsi semper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullū Deum esse, (b) qui quę nos gerimus audit & videt. Sed non b *Plantii* est ita, pœnas vel in posteris suis pendant aliquando necesse est, tardas etsi non seras. Nec temporum solūm hæc coniunctio apud deū est: sed & partium. Hoc volo dicere. si- cut in homine cū (c) manus, penis, venter peccauit, totum c *Furto, libi-* corpus id luit: sic in cōmuni aliquo cœtu, paucorū delictū dine inglu- expetere sæpe in omnes. præsertim si ij qui peccant velut nie. digniora quædam membra sint, vt reges, principes, magistratus. Verē Hesiodus & ex ipso sapientię penetrali:

Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλεις καὶ ἄνδρες ἐπαυρεῖ:

Οἷς αἰλιτράινει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.

Τοῖσι δ' οὐρανὸν μεγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων

Λιμὸν δμῶ καὶ λοιμὸν.

*Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,*

*Si quis sacrilegè sese gerat aut iniuste.*

*Iuppiter hinc cælo clades immisit ab alto*

*Pestem siue Famem.*

Ita classis argiuorum tota perijt

*Vnius ob noxam & furias Aiæcis Oilei:*

*a Quā Da-  
uid populum  
ambitiosē  
recensuit.*

*b Rectē Ta-  
citus: Sumit*

*aliquid ex-  
iniquo omne*

*magnum ex-  
emplū, quod*

*aduersus sin-  
gulos utilita-*

*te publica  
rependitur.*

*Abstracta  
cogitatio*

*ab istis:*

*Quæ nec  
capta nobis*

*nec capien-  
da.*

ita in Iudæa septuaginta millia hominum pestis vna iustif-  
simè abstulit, ob iniustam (a) libidinem regis. Et interdum  
contrā. vbi omnes peccarunt, Deus vnum paucosue seligit  
velut piaculares publicæ noxæ. In quo si à (b) rigido illo pa-  
ritatis iure paulisper discedit, tamen ex iniquitate ipsa æ-  
quitas noua oritur: & clemens quædam iustitia in multos  
est, quod sæuitia videtur in paucos. Nōne etiam pædago-  
gi ferula, è numero lasciuiantis gregis, vnum aliquem cæ-  
dit? imperator è fuso exercitu, paucos decumatione casti-  
gat? salubri tamen vterque consilio, quia paucorum ea pu-  
nitio terret nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos  
sæpe venam in pede aut brachio incidere, cum totum cor-  
pus doleret: quid scio an idem hîc sit? Arcana enim hæc ar-  
cana, Lipsi: & si sapiamus, propius non tangemus sacrum il-  
lum ignem, cuius scintillas & stricturas quasdam videre ho-  
mines fortasse possumus: non possumus ipsum. Vt ij qui in  
Solem acrius defigunt oculos, eos amittūt: sic mentis om-  
ne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abstineamus  
igitur censeo curiosæ & cū periculo quæstionis: & hoc sal-  
tem nobis stet, æstimari noxas humanitūs non posse, non  
debere. aliam apud deum trutinam esse, aliud tribunal. &  
quomodocumq; se recondita illa iudicia habeāt, non cul-  
panda ea nobis, sed ferenda & verenda. Vnā hanc tibi sen-  
tentiam ingero, quā manū huic rei & simul Curionū om-  
niū ori imponā, *iudicia dei multa occulta sunt: nulla iniusta.*

### CAPVT. XVIII.

*Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab exemplis. & offen-  
sibus vtile interdum esse serie medicinae admisceri quædam  
incunda.*

*Reditio ad  
sermonem  
ipsum de  
Cōstantia.*

*Quartum  
pro eā te-  
lum, ferro  
duplici.*

**H**AEC sunt Lipsi, quæ pro diuina iustitiā dicenda  
censui contrā hos iniustos, quæ nō planè ex re mea  
esse fateor, nec tamen præter illam: quoniam non  
dubiè æquius libentiusq; Clades has feremus, persuasi eas  
non iniquas. Et interuallo hîc a liquo sermonis, subito ite-  
rum erupit Langius, Benè habet, inquiens. respiravi. Supe-  
raui omnes quæstionum illos scopulos, & plenis iam velis  
inuchi mihi posse videor in portum. Quartum vltimumq;

*incunda.*

meum agmen conspicio : quod producam sanè libens. Et ut nautæ, cum in tempestate Geminos vident, spem magnam & alacritatem concipiunt: sic ego, cui post hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim prisco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec graua hæc mala esse quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ superant, Lipsi, volentem attentumq; te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euasisse illa aspera : & à seria & seuera illa medicina, auidè adspiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam ut medici postquam vsserunt & secuerunt satis; nō omittunt, statim ægrum aut deponunt, sed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis : sic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientia purgasse satis videor, lenibus nunc quibusdam alloquijs fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Descendam ex illo philosophiæ arduo colle, & deducam te paulisper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Id ipsum tamen non recreando magis tibi, quàm sanando. Ut Democharem medicum, aiunt Confidæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem asperiores medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè, propinasse, sed quas lentisco pascebat : sic ego historica quædam & oblectantia tibi infundam, sed oculto quodam sapientiæ succo tincta. Quid refert qua via sanemus ægrum, dum persanemus?

E litteris etiam medicina animorum, sed præsertim historijs.

## CAPVT. XIX.

*Non tam graua esse Mala publica, quàm videntur. idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.*

**S**ED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, qua pugnamus. Non esse graua hæc mala. Id duplici telo effectū volumus, Rationis & comparationis. Rationis : quia illam si respicis, reuera nec graua aut magna hæc omnia quæ adsunt quæq; imminet, sed videntur tantum. opinio est quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibusdam auget. Sed deme, si sapias, circumfusam eam

Prima argumētū humanius pars, de leuitate cladum: Si eas Ratione examinas.

Paupertas  
enim non  
dura.

Non graue  
exilium.

Non ipsa  
mors.

Nos cogi-  
tādo ea ag-  
grauamus.

Plura nos  
huius rei in  
Thrasea no-  
stro siue de  
conemptu  
mortis,  
Socratis  
breue, sed  
salubre di-  
ctum.

nubem, & vide res in clara luce. Paupertatē exempli cau-  
sa in his Cladibus publicis times, Exilium, Mortem. Ea i-  
gitur si rectis firmisque oculis inspicis, quantula sunt? si suis  
ponderibus examinas, quā leuia? Ecce bellum hoc aut  
tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris i-  
gitur pauper. Natura nōne talem te dedit, talem rapiet?  
Quōd si tristē & infame nomen tibi displicet, commuta. e-  
ris expeditus. Subleuauit enim te fortuna, si nescis, & tuti-  
ore iam loco reposuit. nemo vltā exhauriet. quod dam-  
num tu putabas, remediū est. At exul etiam ero. Imō, si vo-  
les, peregrinus. Adfectum tuum si mutas, mutas patriam.  
Sapiens vbicumq; est, peregrinatur: fatuus semper exulat.  
Sed mors mihi à tyranno imminet. Quasi non cottidie à  
natura. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueū.  
O stulte, non illa aut vlla mors infamis, nisi vita tua sit. Ci-  
ta ab orbe condito optimos & illustrissimos quosque, vio-  
lenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipsi, rebus omnibus  
(gustum enim tantū tibi do) adhibendum, quæ terribiles  
videntur: & inspicendæ cæ nude, sine Opinionum vlla ve-  
ste aut persona. At nos miseri ad vana & externa conuer-  
timur: nec res ipsas timemus, sed circumposita rebus. Ecce  
si mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & cō-  
tremiscis. non aliter quam, si naufragium feceris, totum  
illud ebibendum tibi sit, at sextarius vnus aut alter suffece-  
rint. Si terræ motus subito exortus, qui clamor & metus?  
Censes totum opidum, si ruat, in te casurum, aut certē do-  
mum. & nescis quā ad cerebrum tuum elidendum satis  
sit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus istis fit: in qui-  
bus strepitus præcipue nos terret & vanissima imago rerū.  
En satellitum illud! en gladios! Quid isti satellites, quid  
gladij? quid facient? Occident. Quid occisio? simplex mors.  
& ne nomen ipsum te terreat, animæ à corpore abcessus.  
Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, fa-  
cient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus  
vermis. Sed enim durius. Imō non paullō lenius: siquidem  
febris illa quā præoptas, toto anno hominem sæpe tor-  
queat, ictu hic & momento transigitur. Benē igitur Socra-  
tes, qui hæc omnia non aliter appellare solitus quā  
*μορμολύχεια* siue laruas. Quas si sumis, vide sine quomodo  
pueri

pueri te fugiant? sed pone easdem, & vera facie te ostende, accedent iterum & amplectentur. Idem in istis: quæ si detractis personis & sine pompa videas, timuisse te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno strepitu illisa, ipsa tamen dissilit: sic ista in firmum animum si accidunt, franguntur non frangunt.

## CAPV T. XX.

*Ad Comparationem ventum, sed prius exaggerata Belgarum & huius cui mala. eaque opinio communiter refutata & ostensum ingenium humanum prouum ad augendos suos luctus.*

**N**ON ex spe aut opinione mea tam serius Langij sermo. Itaque abruptus, Quod abis? inquam, hocne sermonis, pollicitus? Mella & mulsæ historiæ expectabam: nimis vbertu acre mihi promissis, & quo nihil meracius in sapientiæ præris alioquinu. Quid censeres? cum Thalete aliquo rem tibi esse? cū Lip- & diffusio est: qui homo & inter medios homines, remedia etiam desiderat paulò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnosco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium sequor, excessisse publicæ via me video, & furtim relapsus in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Displicet Falerni illius Comparationem ostendit austeritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad comparationem ecce venio: & ostendam clarè nihil graue aut magis posse leuissimum esse in his, quæ vndique circumfusa, malis, si ea contatem claffers cum antiquis. Maiora enim multis partibus & magis dium, dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti gestu, hoc ais? inquam.

— (a) Καὶ τὸ τοῦ προδοῦς πείσειν ἐμὲ;

Numquam Langi, quamdiu caput hoc sentit. Quod enim retrò æuum, si recte examinas, tam calamitosum fuit quam hoc nostrum est: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

a & persuasum, mi hoc putat? Ex Aristophane est.

*Tam multa dictu grania, perpassu aspera,*

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo solum, Belgarum sed civili; nec hoc, sed intestino. Nō. n. partes solū inter nos fatales mi sunt: sed partiū (ô patria quæ salus te seruet?) nouæ partes, seriæ.



Imò Euro-  
pæ totius:  
quæ profe-  
rò labascit.

*Pelagus*  
*malorum cō-*  
*tinor Tam*  
*magnum, ut*  
*enatare faci-*  
*le non fiet.*  
Quærelæ  
mala sopita  
commouet.  
Omnis  
gens de suo  
quo quæsta.  
Quia proni  
omnes ad  
dolorē au-  
gendum:  
Imò & fin-  
gendum.

Adde pestem, adde Famē, adde Tributa, rapinas, cædes: & ἑσχάτων ἑσχατον tyrannidem, oppressionesq; non corporum solum, sed animorum. Iam in Europa alia quid? aut bellum, aut belli metus. vel si pax; cum fœda seruitute sub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumq; oculos mentemq; conuertas, suspensa omnia & suspecta: & vr in domo malè fulta, signa plura ruinæ. Ad summam Langi, vt animū omnium confluxus in Oceanum: sic cladium videtur in hoc æuum. Et recenseo tantum quæ in manibus iam, & adsunt. quid ea quæ imminet? de quibus verè illud Euripidæum canam,

Κακῶν ὁ τάλαις πέλαγος εἰσορῶ

Τοσῶτον, ὥς μὴ πότε ἐκνεῦσαι πάλιν.

Langius ad me seuerè & in modum coërcentis. Iterumne te per querelas istas deijcis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coijisse: retractas. Atqui animi quadam quiete tibi opus est, si sanesces. Infelicissimū ais, hoc æuum. Vetus mihi ista cantio. scio auum tuum idem dixisse, scio patrem: scio posteros dicturos & nepotes. Insitum hoc à natura humano ingenio, ad tristia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt Muscæ & eiusmodi insecta læuibus politisq; locis non diu insident, scabris adhærescunt: sic querula ista mens meliorem sortem leuiter transuolat, asperam non dimittit. Tractat, inspicit, & ingeniosè plerumq; auget. Atque vt amantes in Domina sua numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: sic dolentes, in suo luctu. Fingimus imò vana, nec præsentia solum dolemus, sed futura. Quo tam sagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quosdam exercitus motus procul puluis castris interdum exiit: sic nos deijciat futuri discriminis falsa sæpe vmbra.

## CAPVT. XX.

*Magis deinde propriè & pressè id refutationem, ex comparatione cum veteribus malis. primo de bellis. & de clade mirabili Iudeorum.*

**A**T tu, Lipsi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me sequere, quam deposcis. Per eam tibi clarum,

rum, non paria solum in omni genere cladum olim euenisse, sed maiora: & gratandi materiam huic æuo esse, quam querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid: ergo bella nulla apud præcos? Imò nata ea, Lipsi, cum orbe nato: nec desitura, nisi cum illo. At non tam grandia fortasse aut tam graua quam ista. Ad eò contrà est, vt ludus hæc omnia sint & iocus (seriò loquor) si conferantur cum præcis. Non aditum non exitum faciliè reperiò, si semel me penetro in profundum hoc exemplorum: sed tamen visne paulùm peregrinemur per orbis partes? Eamus. A Iudæâ ordiamur, id est à regione & gente sacra. Omitto quæ in Ægypto passi, quæ post excessum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi est, vt (a) exponam velut per indicem, singillatim. Passi igitur ciuili externoq; bello, non totis septem annis, ista:

Ipsa Comparatio  
capta.  
Et quidem  
per singula  
genera cladum.

De bello  
primùm.  
Iudæorum  
innumera  
cædes.

a Sumpsi enim  
tem & colle-  
gi è Iosepho.

Hierosolymis primùm interfecti, iussu Flori, — sexcenti  
triginta.

Cæsareæ ab incolis, odio gentis & (b) religionis, vno b Obserua-  
tempore — viginti millia. tiam tunc so-

Scythopoli (Cæsæ Syriæ vrbs est) — tredecim millia. lam religio-  
Ascalone in Palæstinâ, item ab incolis, — duo millia, nem multis  
quingenti. nocuisse.

Ptolemaïde pariter — duo millia.

Alexandriæ in Ægypto, sub Tib. Alexandro Præfide quin-  
quaginta millia.

Damasci — decem millia.

Atq; hæc velut per seditionem aut tumultum gesta: legiti-  
mo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppe captâ à Cesio Floro cæsi — octo millia & CCCC.

In monte quodam Cabulone — duo millia.

In pugna ad Ascalonem — decem millia.

Per insidias iterùm — octo millia.

Aphacæ, cum capta esset, — quindecim millia.

In monte Garizim cæsi — vndecim millia & DC.

Iotapæ, in quâ ipse Iosephus, circiter — triginta millia.

Ioppe iterùm captâ submersi — quatuor millia CC.

In Tarichæis cæsi — sex millia & D.

Gamalzæ, tam interfecti, quam sponte præcipitati, — no-  
quero

*uena millia.*

nec quisquam homo natus ex eâ vrbe

saluus, præter duas mulieres, sorores.

Giscalâ desertâ, in fugâ trucidati *bis mille.*

& fæminarum ac puerorum capti *tria millia.*

Gadarenſium cæſa *tredecim millia.*

capti — *duo millia & ducenti.* Præter cos qui in flumen deſiliere infiniti.

In Idumæę vicis cæſi *decem millia.*

Geraſij *mille.*

Machærunte *mille DCC.*

In ſiluâ Iardes *tria millia.*

In Maſſadâ caſtello, ſua manu perempti *nongenti & LX.*

In Cyrene à Catulo Præſide cæſi *tria millia.*

At in ipſa Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, *decies centena millia.*

capti, *nonaginta ſeptem millia.*

Sûma hæc colligit (a) innumeros qui omiſſi *duodecies centena & quadraginta millia.* Quid ais Lipſi? deiſcis

ad hæc oculos? attolle potius: & aude mihi comparare cum vnus gentis clade, aliquot annorum in orbe Chriſtiano

bella. At quantula tamen illa hominum terrarumq; pars, ſi conferatur cum Europa?

a Quis fame  
exilio, miſe-  
rijs perierit.

## CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorumq; Cladibus ex bello. Magnus inſectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noni orbis. & miſerie captiuitatis.

Græcię at-  
tritio mira.

a De defectu  
oraculorum.

**N**EC hîc inſiſto, ad Græciam me confero. In qua digere ordine omnia bella, ſiue inter ipſos ſiue cum externis geſta, longum nec cum fructu hoc dico. ita ex-  
hauſtam & attonſam eam continuo cladium iſto ferro, ve (a) Plutarchus tradat (numquâ mihi ſine irâ & admiratione lectû) eam vniuerſam non fuiſſe, ſuo æuo, conficiendis tribus millibus milium: quot tamen, inquit, olim bello Perſico, vnum Megarenſiû opidulum confecerat. Heu quò, cecidiſti flos ille terrarum, ſol & ſal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipſa attritâ Belgica eſt, quod numerû eua non adæquet idonei ad bellû ſexus.

Iam

Iam Romanos & Italiã perlustramus? leuarunt me pridem hoc fasce recensionum Augustinus & Orosius. eos vide, & in ijs maria malorum. Vnum bellum Punicum secundum, in solis Italia, Hispania, Sicilia, suprà *quindecies centena millia* hominum (quæ sui enim curiosè) non totis annis septedecim cõsumpsit. Bellũ ciuile Cæsaris & Põpeiij, ad *millia trecenta*, & largius, Bruti, Cassij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recensco plurium auspicio gesta aut ductu? Vnus ecce C. Cæsar (O pestẽ perniciemq; generis humani!) fatetur & manis ediquidem glorians, (a) *undecies cõtena & nonaginta duo millia tẽ. hominum prælîj: à se occisa*, atq; ita, vt non veniat in hanc rationẽ strages ciuiliũ bellorum. Pauculis annis quibus ille Hispaniẽ aut Galliẽ præfuit, in externos editæ istæ cedes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineræ inscripsit *fusa à se, fugata, occisa, in deditionem accepta, hominum vicies semel centena LXXXIII. millia*. Quibus velut in numerum, si vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: posteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum sexaginta duo millia* Hunnorum occidit. Et ne bellis illis hominũ cadauera tantũ fuisse censeas: fuẽre etiam opidorum. Cato ille Censorius (b) gloriatur plura (c) opida se in Hispania cepisse, quàm dies in ægerit. Sëpronius Gracchus, si Polybio fides, *trecenta* in eadẽ deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adstruat his exẽplis, præter nostrũ; sed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vastas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt: quas strages? Nec de caussis aut iure belli dissero, tantũ de euentis. Cerno ingens illud terrarũ spatiũ, quod vidisse magnum sit non dicã vicissẽ, à vicenis tricenisq; militibus peruari: & passim inermes illos greges sterni, vt segetem à falce. Vbi tu es insularum maxima cuba? tu Hayti? vos Iucayæ? quę olim quingentis aut sexcentis hominum milibus succinctæ, alibi vix quindecim ex ijs retinuit in semẽ. Ostende etiam te paullũ tu Peruanũ, tu Mexicana ora. Heu miram miseramq; faciem! immensũ ille tractus & verẽ alter orbis, vastus attritusq; (d) apparet, non aliter quàm si cõlesti quodam igne deflagrasset. Mens & lingua mihi cadit Lipsi, dum hæc memoro: & video nostra omnia præ us coli.

Etiã Italię & Romani imperij.

Cedes in- gẽtes à Ro-

a Plinio hæc tradita. lib.

vij.

Opida ab

ijs multa

deleta.

b Apud Plu-

tarchum.

c ad quadrin-

gentia, vt tra-

dunt Plut.

d Appian.

Indorum

strages, i-

mò excidi-

um.

d Certè sub

initia. Nam

nunc habita-

ri iterũ

scio, & meli-

præ us coli.

Captiuitas  
olim acer-  
ba, & æqua  
da morti.

præ istis non aliud quàm palarum cassa esse, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quàm nihil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, scæminas, omnes victor abripiebat, quis scit an in æternam seruitutem? Certe seruitutem, cuius vestigium iure gratulor non fuisse, non esse adhuc, in christiano orbe. Turcæ sanè vsurpant, nec aliud est quod magis inuisum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

## CAPVT XXIII.

*Pestis Famisque priscæ insignia maximè exempla. item Tributo-  
rum magnitudo quæ olim. & rapinarum.*

Pestis, quæ  
apud vete-  
res.

*a Zonaras  
Tom. 2.*

*b. Procopius  
lib. 11. de Bel-  
lo Persico.  
Agathias  
lib. 5. Hist.  
e Orosius lib.  
7. cap. 8.*

*d Sub annis  
à Christo.  
ccc. lxx.*

**A**T tu pergis in querela. & Pestem etiam adtexis Fa-  
memque: Tributa & Rapinas. Vis igitur singula cõ-  
paremus: sed breuiter. Dic mihi quot millia Pestis in  
tota Belgica abstulit, his quinque aut sex annis? Opinor quin-  
quaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæa  
pestis sub Dauide rege, *sepiuaginta millia* absorpsit, die non  
toto. Sub Gallo & Volusiano Imperatoribus (a) pestis ab Æ-  
thiopia exoriens omnes Romanas prouincias peruasit, &  
per quindecim continuos annos incredibiliter exhaustit.  
Nec alia vmquam maior lues mihi lecta, spatio temporum,  
siue terrarum. Scæuitia tamen & impetu insignior illa quæ  
Byzantij finitimisque locis grassata, Iustiniano principe. cu-  
ius vis tanta, vt in singulos dies *quinque millia* funerum da-  
ret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambigu-  
us fidei: nisi fidissimi huic rei ab illo ipso æuo (b) testes. Nec  
minus miranda Africana pestis, quæ euerfa Carthagine or-  
ta, in sola Numidia (c) *octingenta hominum millia* deleuit: in  
maritima Africa, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* mi-  
litum, qui ad oræ eius præsidium relictæ. Iterumque in  
Græcia, Michaëlis Ducæ imperio, tam scæua: *ὥς ἀδυνά-  
τεν* (Zonaræ verba sunt) *τοὺς ζωῶντας τὰ φθὴ παραδιδόναι*  
*τοὺς θνήσκοντας*, vt vni prorsus pares non essent mortuis sepeli-  
endis. Denique (d) Petrarchæ æuo, vt ipse refert, tam valida  
in Italiam incubuit, vt ex millenis quibusque hominibus vix  
decem



decem superessent. Iam de Fame, nihil profectò nos Fames, quæ  
aut ætas nostra vidimus, si videmus antiqua. Sub Honorio apud vete-  
Imperatore (a) Romæ tanta caritas & raritas omnis anno- res.  
næ, vt homines hominibus iam imminerent, & in Circo pa- a Zosimus  
lâm audita sit illa vox PONE PRETIVM HVMAN- 7j. *Annal.*  
NÆ CARNI. In tota (b) Italia vastantibus eam Go- b Procop. de  
this, sub Iustiniano, iterum tanta; vt in solo Piceno quin- bello Goth.  
quaginta hominum millia fame interierint: & passim in vsum lib. xi. apud  
ciborum veræ sint non carnes solùm humanæ, sed huma- quem plura  
na excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorresco) septê- vide.  
decim viros per insidias noctu interfecerant, & comederât:  
ipse à decimo octauo, qui id agi senserat, cæxæ. Nec refero  
in Sacra vrbe famem, & exempla iam protrita. Quod si de  
Tributis etiam aliquid dicendum est: non nego grauius ef-  
se quibus premium, sed ita si sola & per se ea videas, non si  
componas cum priscis. Pleræque omnes prouinciæ sub Ro-  
mano imperio, fructuum ex (b) agro pascuo *Quintam* quot-  
annis persoluere, *Decimam* ex agro aruo. Nec desuere An-  
tonius & Cæsar nouem decemq; annorum tributa exigere  
in vnum annum. Iulio Cæsare interfecto, cum arma sumpta  
pro libertate, singuli ciues *vigesimam quintam* omnium bono-  
rum dependere iussi: & hoc amplius, Senatorij ordinis om-  
nes, in singulas ædium suarum (c) tegulas, *sex asses*. Quæ im-  
mensa contributio, nostrisq; sensibus nec credenda nec  
reddenda. At (d) Octavianus Cæsar, (credo ratione no-  
minis sui habita) *Octauam* omnium bonorum partem à li-  
bertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumviri, quæ alij  
tyranni patrauerunt: ne nostros doceam, recitando. Vnum  
tibi instar omnium exactionum rapinarumq; sit, de Co-  
lonijs. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmitus, ita nihil  
in subditos cogitari potuit tristius. Deducebantur passim  
legiones cohortesq; veteranæ in agros & opida: miseriq;  
prouinciales momento temporis bonis & fortunis omni-  
bus prouoluebantur. idq; nihil ausi, nihil meriti: sed pro  
crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges  
quidam calamitatum omnium apparet. Miserum est num-  
mis spoliari: quid etiam agris rectisq;? Graue istis pelli:  
quid tota patria? quid templis arisque? Distrahebantur ec-  
ce aliquot millia hominum, liberi à parentibus; domini à  
famili-

Tributorū  
olim mag-  
nitude.

b Appianus  
satis clarè.  
Innuir lib. j.  
ἐμφυλ.

c Dio aperit  
lib. xlvj.

οἱ δὲ βε-

λευταὶ τῆς

σαρας ὁβό-

λης καὶ

ἐκάστην κε-

ραμίδα

τῶν ἐν τῇ

πάλαι οἰ-

κίῳ.

d Dio lib. i.  
In colonijs  
deducendis  
accertitas.

Quæ cre-  
berrimæ.

familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuiq; fors sua fuit, spargebantur: alij in *sicentes Afros*, vt poëta in hac ipsa re ait, *Paris Scythiam, aut toto diuisos orbe Britannos*. Solus Octavianus Cæsar in solâ Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouincijs quot libuit. Nec alia res magis; vt ego scio, exitio fuit Gallis nobis Hispanisque.

## CAPVT XXIIII.

*Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & suprâ omnia scelera huius æni.*

Cædes im-  
manes &  
infames,  
quæ olim.

a Valerius  
libr. II.

b Appianus  
ita numerat.

c Ita Valeri-  
us lib. ix. id-  
q; efficeret  
xxiiij. millia  
hominum,  
At Seneca  
tantum de  
septem milli-  
bus, De Ira.

SED sæuitia tamen hodiè, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipsi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te; si nescis: malum, si dissimulas! Exempla enim adeò pròpra & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen nosti, illius Felicis? ergo & proscriptionem eius infamem & immanem, qua (a) *millia quattuor & septingentos* ciues abstulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe censeas, *centum quadraginta* in ijs Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgò factæ permissu eius siue iussu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expressa sit, *Cū quibus tandè victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eundem haut multò post imitati tres discipuli Triumuiros intelli- go) pariter proscripsere (b) *trecentos Senatores*. equites Romanos suprâ *bis mille*. Heu scelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit visurusq; est, ab ortu omni ad occasum! Appianū, si voles, lege, & in eo variam scædamq; imaginem latitantium, fugientium; sistentium, extrahentium, liberorum circa ciulâtium, & cōiugum: peream ego, nisi humanitatem ipsam perijisse dices fero & ferino illo æuo. Atq; hæc in Senatoribus equitibusque gesta: id est, totidem pænè regibus aut dynastis: sed in multitudinem fortasse non sæuitum. Imò vide mihi eundem Sullam qui (c) *quatuor legiones contrarie partis, fidem eius secutas, in publica villa, nequicquam fallaci dextræ misericordiam implorantes, obruncari iussit*. Quorum cum morientium gemitus Curiam quoque attigisset, attonito & conuerso Senatu: *Hoc agamus, inquit, Patres conscripti. pauculi seditionis iussu meo perimuntur*. Nec scio quid magis hinc mireri!

mirer hominē id facere potuisse, an dicere. Et plurāne po-  
 cis sœuitiæ exempla cape. (a) Seruius Galba in Hispania  
 trium ciuitatum conuocato populo, quasi de commodis ca-  
 rum acturus, *septem millia* in quibus flos iuuentutis consiste-  
 bat, repētē trucidauit. In eadem regione (b) L. Licinius Lu-  
 cullus cōsul, (c) Cauæzorū *viginti millia* contrā deditio-  
 nis stipulatæ fidē immiſſis in urbem militibus occidit. Octaui-  
 anus Augustus Perusia capta, (d) *trecentos ē dediticijs electos v-*  
*triusq; ordinis, ad aram D. Iulio exstructam hostiarum more macta-*  
*uit.* (e) Antoninus Caracalla, nescio ob quos iocos infēsus A-  
 lexandrinis, pacis specie in urbem eam veniens, vniuersam  
 iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit,  
 & signo dato ad vnum omnes occidit. pariq; sœuitia in re-  
 liquam multitudinem vsus, frequentissimam urbem prorsus  
 exhausit. (f) Mithradates rex vna epistola *octoginta millia*  
 ciuium Romanorum negotiandi caussa per Asiam dispersa  
 interēmit. (g) Volesus Messalla proconsul Asiæ, *trecentos* vna  
 die securi percussit, & inter cadauera reiectis manibus su-  
 perbē inambulans, quasi rem magnificam fecisset, procla-  
 mauit, (h) *ὁ τράγμα βασιλικὸν*. Et profanos adhuc lo-  
 quor impiosq; sed ecce tibi etiam inter deo vero deuota  
 nomina Theodosium Principē, qui Thesſalonicæ per sum-  
 mum scelus & fraudem *septē millia* innoxiorum capitum in  
 theatrum quasi ad ludos conuocatos, immiſſo milite ne-  
 cauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas  
 habet. Ite post hæc mei Belgæ, & sœuitiam siue perfidiam  
 principum accusate in hoc æuo.

a Valerius.

b Appianus.

c Puto, Vac-  
czorum.

d Suetonij

verba.

e Xiphilinus

&amp; Herodian.

f Valer. aliq-  
que.

g Seneca II.

De Ira,

h O rem ve-  
giam!

## CAPVT XXV.

Tyrannis etiam nostra eleuata, ostensa ea a natura siue malisia hu-  
 mana esse. & externas internasque oppressiones fuisse o-  
 lim.

**D**Enique Tyrannidem etiam hodiē culpas, & oppressio-  
 nes corporum atq; animorū. Nec ambitiosē mihi nunc  
 decretum attollere æuum nostrū, vel adfligere. cui enim  
 bono? hoc quod ad Comparationem nostram facit, dicam.  
 Quando mala ista non? & vbi non? Cedō mihi sæclum  
 aliquod

Crebra se-  
per tyrāni-  
des & op-  
pressiones.  
Quibus o-  
rigo à su-  
perbia &  
ferocia hu-  
mani inge-  
nij.

Sed & tyrā-  
nis inter a-  
lia anima-  
tia.

De oppres-  
sione ob re-  
ligionem.

Olim eam  
etiā fuisse.

aliquod sine insigni tyrannide, cedò gentem. Si potes (subi-  
bo enim discrimen huius alex:) ego quoque confitebor mi-  
serimos nos miserorum. Quid taces? Verum est ut video,  
illud diasyrictū vetus, *Omnes bonos principes in vno annulo pos-  
se prescribi.* Insitum nimirum humanis ingenijs, imperio in-  
solenter vti: nec facile modum seruare in ea re, quæ suprà  
modum. Nos illi ipsi qui de tyrannide querimur, semina ty-  
rannidis inclusa in pectore gestamus, nec voluntas plerisq;  
ea efferendi deest, sed facultas. Serpens cum frigore torpet,  
venenum nihilominus habet, sed non exerit: simile in nobis,  
quos sola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quod-  
dam frigus. Da vires, da instrumenta: vereor ut vel impotē-  
tissimi plerique istorum sint, qui nunc tam iniqui in poten-  
tes. Exemplum in cottidiana ista vita. Vide mihi patrem il-  
lum sæuientem in filios, dominum in seruos, præceptorem  
in discipulos. Phalarides in suo genere omnes isti sunt: &  
fluctus eisdem in flumine excitant, quos reges in mag-  
no mari. Nec animantibus alijs non hæc natura. è qui-  
bus pleraq; sæuiunt in congeneras sibi species, in aëre, ter-  
ra, aqua.

— *pisces sic sæpè minutos  
Magnus comest, sic aues enecat accipiter.*

ait rectè Varro. Sed corporum istæ oppressiones sunt, in-  
quies: hodiè hoc eximium, quod etiam animorum. Itane,  
animorum? vide ne inuidiosè hoc potius, quàm verè. Igno-  
rare mihi sese & naturam illam cælestem videtur, quisquis  
premi eā putat posse aut cogi. Nulla enim externa vis vm-  
quam faciet, ut velis quod nolis, sentias quod non sentis. Ius  
aliquis in vinculum hoc animi habet siue nexum: nemo in  
ipsum. Soluere eum à corpore tyrannus potest, non natu-  
ram eius dissoluere: quæ pura, æterna, ignea, spernit exter-  
num & violentum omnem tactum. At sensum tamen animi  
nō licet expromere. Esto, sed linguæ tuæ igitur fræna ponū-  
tur, non animo: nec iudicijs, sed factis. Sed nouum hoc ip-  
sum & inauditum. O bone, quàm erras? Quot tibi possim di-  
cere qui sub tyrannis sensuum suorum pœnas luerunt, prop-  
ter incautam linguam? Quàm multi ex iisdem vim adfer-  
re iudicijs conati? & iudicijs dico in re pietatis. Persarum  
& Orientis Reges adorari, tralaticium fuit; & Alexandrum,  
eundem

eundem diuinitatis cultum sibi adseruisse scimus, rusticâ Macedonia suâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Augustus, flamines & sacerdotes in prouincijs imò in domibus singulis habuit, vt Deus. Caligula deorum statuis amputato capite, suum imponi iussit, ridiculâ impietate, idem templum suo numini, sacerdotes, & quæsitissimas hostias instituit. Nero Apollo haberi voluit: & illustrissimi ciuium interfecti, hac præscriptione, (a) *a Idq; inter quod numquam pro caelesti voce immolassent. Iam Domitianus, Deus dominusque noster, palàm audiebat. Quæ vanitas vel seæ obiectu.*

(b) *Αξιόδωρον γὰρ ἐστὶ τὸ σιγῆς γέρας.*

Vnum tantùm in totam hanc rem priscae seruitutis testimonium adferam, & quidem è familiari tuo scriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cum A- raeleno Rustico Pætus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helmidius laudati essent, capitale fuisse. nec in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum seruitum, delegato Triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comisio ac foro vreretur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conscientiam generis humani aboleri arbutrabantur: (c) expul- c Velim notes sis insuper Sapiencie professoribus, & omni bonâ arte in exsilium vera tyrân- actâ, nequid vsquam honestum occurreret. Dedimus profectò grandis mores. de patientiæ documentum, & sicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute: adëpto per inquisitiones etiâ loquendi audiendiq; cõmercio. Memoriam quoq; ipsam cū voce perdidissimus, si tam in potestate nostra esset obliuisci, quàm tacere.*

## CAPVT XXVI.

*Postremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gē- tibusque omnibus semper communia, & solatium in eâ re questum.*

**N**EC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Le. Contrà eos gionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatē: qui nouas sed breuiter & contemptim. Spolia enim potius leget aut eximias in deuictio iam hoste, quàm vt consertâ manū acriter cum putant has cō clades:



co'pugnet. Reuera autem quid hic homini nouum esse potest, nisi qui ipse nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui versum hunc semper habebat in ore

*a* Heu me!  
quid heu me?  
humana per  
fessi sumus.

*b* Non te omnia ad læta  
genus O Agamemnon  
Atreus, Opus  
tibi gaudere  
et dolere.  
Mortalis enim  
natus es:  
et ut recuses,  
Superis i-  
ta a volentibus  
eris.  
Solonis arguti  
inuenti Consolatio.

Clades in  
omni orbe.

(a) Οἷμοι, τί δ' ὀϊμοί; θνητά τοι πεπρωταί.

Circulantur enim cotidie hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid tristitia hæc cucnire ingemiscis? quid admirare?

(b) Οὐκ ἐπὶ πάντι σ' ἐφύτευ' ἀγαθοῖς

Ἀγάμεμνον Ἀτρεΐδς.

Δεῖ δὲ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.

Θνητὸς γάρ εἰς ἔφυς. καὶ μὴ σὺ θήλης,

Τῶν θεῶν οὕτω βυλομένων ἔσαι.

Illud potius mirum, si exlex quisquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon, amicū quemdam Athenis grauius lugentem in arcem deduxit, & subiectas omnes in magnā vrbe ædes ostendit: Cogita, inquit, quā multi luctus sub his tectis olim fuerint, nunc versentur, postea futuri sint: ac mitte mortalium incommoda tāquam propria deflare. Velim idem tibi fieri possit, Lipsi, in magno isto mundo. Sed quoniam re non potest; age, fiat paullisper cogitatione. Sisto te in alto illo, si vis, Olympo. despice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cense totidem consepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam sunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni sunt, cum à sæuis asperisq; ab utroq; latere bellis conqueuit. Latam illam Germaniam? validæ in eā scintille nuper discidij ciuilis. quæ iterum exardescunt, & nisi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in ea bella cedesq; & quod nunc paullisper in pace est, imperio debet pacati sexus. Galliam? vide & misere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna serpit sanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipsi; & communione hac miseriarum, tuas leua. Atque ut triumphantibus à tergo destitui seruus solet, qui in medio triumphi gaudio idem tūdem interclamarer, Homo es: sic ti-

bi monitor iste semper adfistat, Essc hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: sic item dolor.

## CAPVT XXVII.

*Sermonis totius Conclusio. & ad repetendum eum ruminandumque brevis admonitio.*

**E**Xplicui copias mēas omnes & sermonem, Lipsi: & habes quæ pro Constantia dicenda mihi censui in Dolorē. Quæ utinam non grata tibi solum, sed salubria: nec delectent, sed magis iuuent! Iuuabunt autem, si non in aures solum, sed in animum demittes: nec audita iacere & inarescere ea patiēre, vt semina sparsa summo solo. Denique si repetes seriō & ruminabere. quia vt ignis è filice non vno concussu elicitur: sic in frigido isto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honesti. Quæ vt verè aliquādo in te ardeat, nec verbis aut specie, sed re & factis, supplex quæso veneror quæ æternum & diuinum illum ignem.

Cū dixisset, surrexit properè, & Eo Lipsi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index, tu sequere. Ego alacer ac libens, inquam: quod quæ in mysterijs solet, iure nunc acclamationem,

—(α) ἔσθου καὶ εὖ ποὺ ἀμεινον.

Conclusio  
& adhortatio:

Repetiti  
monitionū  
ictus iuuāt  
& penetrāt:

a Effugi malum  
lum repperi bonum.

FINIS.



7-11-68

FILED

AD DEVM  
Pro Constantia

PRECES.

Fusæ in graui & diuturno meo morbo, anno 00-10.  
LXXIX. Aetatis meæ XXXII.

**C**VI mare cui tellus famulatur, & ignea cali  
Sidera: quem metunt mortalia sacra animantū,  
Alme Deus, sine quo diās in luminis oras  
Nil venit, & sine quo nil exit luminis oras:  
Adspice me quem lāguor habet, quem tabida vexat  
Febris, & exigua suadet sperare salutem.  
Annue ne pariter cum corpore mens brutescat,  
Ne timefacta meum fugiat Constantia pectus.  
Certa etenim vitæ finis mortalibus instat,  
Et cuncti properamus eundem tangere portum:  
Non cursus tamen omnibus vnus. O ille beatus  
Qui vitæ infames scopulos & naufraga saxa  
Festinā potuit prateruexisse carinā?  
Quando voles mea Parca, sequar. non hic terrenis  
Impedior curis: nec me fucata veneno  
Vellera, nec rutilo splendor perstrinxit ab auro.  
Sola mihi docta arrisit pellacia Musa.  
Hanc quoque sperno libens, tu tantum die deorum  
Mundi mens eterna & inenarrabile numen,  
Suscipe me, & latum meliori in sede repone.

# INDEX CAPITVM,

*Quem subiecimus vt Lector in vno aspectu habeat  
at filum totius operis & contextum.*

## LIBRI PRIMI

### CAPVT I.

**P**raefatio & introductio, querela item aliqua  
de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non facere ad internos morbos indicinam eam esse, non medicinam, nisi si fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

CAP. III. At veros animi morbos non tolli ea, non minui; imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis agrotet: eique remedium à Sapientia & Constantia petendum.

CAP. IIII. Definitiones constantiae, Patientiae, Rectae rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à constantia differat & abeat: & à Patientia, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde originē habeant. vtriusq; vires & effectus. Alteram ad constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Constantiae laus, & seria ad eam adhortatio.

CAP. VII. Quid sit & quotuplex quod constantiam turbet. Bona & mala externa esse.

Mala



*Index Capitum.*

Mala autem duplicia, Publica & priuata. ex  
ijs grauiā & periculosa maximè videri Publi-  
ca.

CAP. VIII. Mala Publica oppugnata. sed ante  
omnia tres adfectus cōerciti. exq; ijs hoc capite  
ambitiosa quādam Simulatio. quā homines  
Mala propria, vt publica lugent.

CAP. IX. Simulatio ea clarius resecta, & ab  
exemplis. obiter de vera patria dictum. itē ma-  
litiā hominum gaudentium malis alienis, cū  
ipsi extrā ea.

CAP. X. Querela mea de increpatione  
Langij tam liberā. sed additum, philoso-  
phi id munus esse. Conatus item refutandi  
superiora: & obligatio amorque, qui in pa-  
triam.

CAP. XI. Refutatus secundus Adfectus ni-  
mij amoris in patriam. quem pietatem falsō  
vocant. idq; ostensum. Item vnde origo illi Ad-  
fectui, & quid patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus temperatus,  
qui Misericordia. eam in vitio esse. discriminata,  
lucis causā, à Misericordia. quomodo, & qua-  
tenus eā vtendum.

CAP. XIII. Remotis obstaculis, ventum se-  
riò ad eleuanda aut rollenda ipsa publica ma-  
la. quattuor ea præcipuis argumentis oppug-  
nanda à me & expugnanda. Ac primò hīc de  
prouidentia dictum, eaque probata inesse &  
præesse rebus humanis.

CAP. XIII. Nihil hīc geri, nisi prouidentie

*Index Capitulum.*

eius nutu. ab ea clades in populos aut vrbes immitti. ideo parum pie super ijs queri nos aut flere. Deniq; adhortatio ad parendum deo. cū quo temerè & frustrà pugnatur.

CAP. XV. Ad secundum pro Constantia argumentum transitū, quod à Necessitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata: & primò in Rebus ipsis.

CAP. XVI. Exempla necessaria mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in prouincijs, & regnis. Denique gyrare hīc omnia, nec quidquam stabile aut firmum.

CAP. XVII. Ventum ad Necessitatem quæ è Fato. Fatum ipsum primò adsertum. Vulgi in eo & sapientum vniuersum quēdam consensū fuisse, sed in partibus dissensū. Quotuplex priscis Fatum.

CAP. XVIII. Tria prima genera Fati explicata breuiter. omniū definitio siue descriptio. Stoici leuiter & breuiter excusati.

CAP. XIX. Quartum siue Verum Fatum explicatum. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & ostensum à Providentiā differre.

CAP. XX. Distinctum & diuulsum id à Stoico fato quattuor terminis. Ostensum accuratius, quo modo vim non inferat voluntati. itemque deum nec αὐτοῦτον mali nec auctorem esse.

CAP.

*Index Capitum.*

CAP. XXI. Conclusio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam esse. non curiosè indigandam. denique adhortatio seria vt vires animo imprimantur à Necessitate.

CAP. XXII. Ignauia latibulum aliquod queri solere in Fato. sed id detectum. Fatum agere per causas medias, eoque illas adhibendas. quatenus auxiliari patriæ, quatenus nō oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

LIBRI SECVNDI.

CAP. I. Occasio repetiti sermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiusque laudatio.

CAP. II. Hortorum in genere laudatio. cultum eum antiquum esse, & à natura. Reges & viros magnos vsurpasse. Denique delectatio eorum ob oculos posita, & non improbum meum votum.

CAP. III. Contrà curiosos quosdam dissertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vsus. Sapientibus & doctis idoneos esse. & sapientiam ipsam altam in ijs & educatam.

CAP. IIIL. Ad sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri. & seriō monita iuuentus vt serias Philosophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

CAP.

*Index Capitulum.*

CAP. V. Sapientiam non vouendo, sed con-  
nando acquiri, Reditum in sermonem de Cō-  
stantia. Cupidinem discendi, bonum esse in a-  
dolescentia signum.

CAP. VI. Pro Constantia tertium argumen-  
tum ab Utili. Clades bonas esse, Originem in-  
tuere siue Finem. Originem enim à Deo su-  
mere, qui æternum & immutabiliter bonus. i-  
deoquæ causa nullius mali.

CAP. VII. Finem item cladium semper dirigi  
in bonum, etsi persæpe ex per noxios homines,  
& noxæ causâ administratæ. Sed frangi & tem-  
perari eorum vim à Deo, flecti omnia in no-  
strum usum. obiterquæ dictum cur Malorum o-  
pera in ijs Deus utatur.

CAP. VIII. Magis distinctè de finibus ipsis. e-  
os triplices esse: & qui, quibus conueniant.  
Mox paullo fusius de exercitio, quod bonis nō  
vno modo prodest, firmando, probando, præ-  
cundo.

CAP. IX. De castigatione, qui secundus finis.  
eam quoque ostensum ex usu nostro esse, du-  
pliciter.

CAP. X. Denique Punitionem ipsam bonam  
& salubrem esse. dei respectu, hominum, & eius  
qui punitur.

CAP. XI. De Fine quarto, qui homini ambi-  
guus est. cum pertinere vel ad Conseruationē  
tutelamquæ Vniuersi, vel ad Cultum. Singula  
vberius explicata.

CAP. XII. Contrà iustitiam diuinam vetus &  
vulgata

*Index Capitulum.*

vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquisitione ab homine remota, & ostensa impia.

CAP. XIII. Tamen vt curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres obiectiones responsum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. id quæ vel hominum ipsorum causa: vel natura quadam Dei, quæ ad supplicium lenta.

CAP. XIII. Deinde ostensum plures esse pœnas: & quasdam occultas internasquæ, quæ sæculus ipsum comitentur, & quas improbi effugunt numquã. quæ grauiores quã vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiã Postumas manere improbos. & plerũque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Responsio ad alteram obiectionem, de Immeritis. ostensum omnes meruisse pœnã, quia omnes in culpa & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine posse discerni. Deum solum esse, qui noxas clarè videat, ideoquæ iustissimè puniat.

CAP. XVII. Responsio ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratũ id etiam apud homines fieri. Quæ Deo translationis huius causa sit. & pluscula alia satis curiosæ subtilitatis.

CAP. XVIII. Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab exemplis. & ostensum vtile interdum esse, seriæ medicinæ admisceri quædã incunda.

CAP. XIX. Non tam graua esse Mala publica  
lica



*Index Capitum.*

lica, quàm videntur idque primò, sed breuiter, ratione ostensum. Circumiecta . n. rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

CAP. XX. Ad Comparationem ventum, sed prius exaggerata Belgarum & huius zui mala. eaque opinio communiter refutata, & ostensum ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

CAP. XXI. Magis deinde propriè & pressè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

CAP. XXII. De Græcorum item Romanorūque cladibus ex bello. Magnus interfectorū numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis, & miseriæ captiuitatis.

CAP. XXIII. Pestis Famisq;e prisca insignia maximè exempla. Itē tributorum magnitudo quæ olim & Rapinarum.

CAP. XXIII. Crudelitatis & cædium narrationes aliquot, mire, & suprà omnia scelera huius zui.

CAP. XXV. Tyrannis etiam nostra eleuata. ostēsa ea à natura siue malitia humana esse. & externas internaſq; oppressiones fuisse olim.

CAP. XXVI. Postremò doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gentibusque omnibus semper communia. & solatium in ea re quæsitum.

CAP. XXVII. Sermonis totius Cōclusio. & ad repetendū eū ruminandūq; breuis adinonitio.

FINIS INDICIS.

# IN CONSTANTIAM:

V. C. IVSTI LIPSI

**D**VM patriam exercet plus quam ciuilibus armis  
Triste inter Reges discidium & populos,  
(Ah quantum lis illa dedit quantumque datura est  
Sanguinis! at vos o D r meliora date.)  
Non isdem castris, auibus non militat isdem  
Belgica, & heu ciues perditum it ipsa suos,  
Tantumque diu sperata sine laborum  
Decipimur. mendax spes ea abit miseris,  
An mirum aduersa rerum succumbere mole  
Deq; gradu tantum non animum excidere?  
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Austris  
Deserit, & pelago ludibrium ire finit.  
Id vero prohibet I v s r v s (nihil addimus vltra)  
Per quem degeneri non licet esse animo.  
Ille ipsi bellum Dux non inglorius infert  
Fortuna, en viso vt tota super titulo.  
Ille addit vires animoso: turpe labantem  
Sustinet, & mente stare facit solida.  
Omneis inpauidum contra casusq; minasque  
Ceu contra fluctus stare solent scopuli.  
Vt iam, Socraticos quamuis scrutere magistros,  
Quantum vsquam est, melius null alibi inuenias.

F. Duicinus I.C.

## AD IVSTVM LIPSIVM

V.C. DE CONSTANTIA SCRIBENTEM

CAROLI RQET-

CAESI I.C. EPIGR.

**C**ALLIDE, si quisquam mort alium, vtramque tuam  
Fortunam & forti pectore despicere:  
Atq; etiam in nobis animos animare perenni  
Gladefatiscens, & stabile potens:

Vis

Vis dicam ingenū quid de te sentio Lipſi,  
Nec perſonata me ſimulare fide?  
Qui ſtabilit nos, & ſtabilis cluet ipſe reapſe,  
Virtutis iuſtum iure mihi eſt ſtabulum.

*Aliud ad eundem.*

Ex quo ſic turbis turbant omnia, & ex quo  
Exceſſere adytis numina quæque ſuis:  
Sic tua diuinum ſpirarunt omnia, vt omnes  
Lipſi exinde rear tecum habuiſſe Deos.

ELEGIA AD EVMDEM.

ET ſi mens varijs Fortunaꝝ quaſſa ruinis  
Horret adhuc dubio non bene ſulta pede.  
At beat in tanto (heu!) mærorum turbine Lipſi,  
Quod veſter mihi ſit conciliatus Amor.  
Quo ducere carniſices poſſim proſcribere curas,  
Priuaque conſtanti damna leuare animo.  
Atque (ita Douſiadi placeam, cui militat ipſe  
Phœbus, Amor, Venus & triga ſimul Caritum)  
Non te vel rubri ſpolium maris omne vel auri  
Quicquid & Eous condit & Hesperius,  
Permutem, non ſi Diuum Rex Iuppiter ipſus  
Me raptum æthereis inferat ordinibus.  
Te naſcente polo Titan nouus aſſuſiſſe  
Et radios toto diſſerere orbe ſuos  
Viſus. Doctrinæ faciem vt omnibus alluceres,  
Templaque monſtrares MENTIS adire BONÆ.  
Qualis ab ærij fons montis valle volutus  
Communes multis diuidit vnus aquas.  
Per te magnanimo prædit conſtantia vultu  
Ah nimium noſtris commoda temporibus.  
Quâ Diſ inuitis etiam licet eſſe beatos,  
Quâ patriam in patria quærere definimus.  
Etagedum lux Hæſtoriz iuſtiſſime Lipſi,  
Oppreſſis propera conſulere ingenijs.  
Iamque trucidis crepera Fati ſublimior aura,  
Aut Helice tu ſis, aut Cynofura mihi.

*Adr. Blyenborg-Scobb.*

AD

AD EVMDEM  
ODE.

O Phœbe montes qui colis Aonas,  
Dulcesque Musæ (quarum ope post rogam,  
Famâ superstites perenni  
Damna brevis reparamus æui)

Quenam virum nunc laudis adorca  
Mactare porro sumitis, & pio  
Sacrare cantu? cui recentem  
Nectitis ex hedera coronam?  
Non Sol renascens, non vider occidens  
Quicquam venustum Lapsiada magis,  
Cui suada, certatimq; pallas  
Imbuit hæc animum, illa linguam.

Nil est venustum Lipsiada magis,  
Sive efficaci concitus alite  
Seuera pangit, seu remisso  
Difficilis studio Mineræ  
Mutat vicissim grandia lenibus,  
Amatque amœna visere Castalim  
Sic vtili iucunda miscens

Certet ut alterutrumque vtrique,  
Sive eruditi pectoris è penu  
Promit laboris plenum opus ardui,  
Plenum ingenique posthumorum  
Secula quod stupeant nepotum.  
Sublime pectus, mens homine altior,  
Quæ lingua fando, quis poterit tuas  
Æquare laudes siue versu,

Seu cytharæ fidibus canoræ?  
Mitto illa quæ annis scripta prioribus  
Iniurioso nulla silentio

Delebit ætas, nec maligno  
Tabificus petet ore lior.  
Iure illa mitto: nam quid opus facem  
Lucere Phœbo? quin sine te foret

Numquam per immensum hoc profundum  
Vela darem, tua me voluntas

Huc traxit audacem auspicijs tuis,  
 Victusque parendi studio metus  
 Maiora conari laborat  
 Viribus, ac modulo iuvenat.  
 Tu das Camoenis materiem rpeis,  
 Ignauitati tu stimulum admoues  
 Facunde Liphi, dum recente  
 Condecorans tua ferta lauro  
 Constantem, & alta mente animi virum  
 Sublimè sedes tollis in arduas,  
 Quà suda tempestas, nec atris  
 Imbricitor fuit Auster alis  
 Hac arte nixus Amphitruonides  
 Cælestis auget concilium chori,  
 Hac liber, & cum fratre Pollux  
 Sidereo radiant Olympo.  
 Virtutis huius præsidio potens  
 Quicquid vel vîquam est terribile ac minax  
 Nullus perhorresces inertis  
 Altior ingenijs popalli.  
 Quin vt trifulco fulmine Rex poli  
 Piare certet terrigenum nefas  
 Spectabis obitu inretorto  
 Flagitijs comitem ruinam.  
 Intaminatæ mens sibi conscia  
 Vitæ, nec vîllo querquera crimine  
 Munimen est quamuis frequenti  
 Tutius armituum coronâ.  
 At siste cursum, & protinus arripe  
 Thalia portum, neu scaphulam mari  
 Committe tanto, nî procellis  
 Ludibrium, Boreæque debes.  
 Ne littus vltra sit tibi tendere  
 Cupido tanti, desine turgidum  
 Sonare, prælustresque laudes  
 Ingenij tenere culpâ.

*D. Bædins Insulensis.*



# EIVSDEM AD E- VMDEM TETRAS.

TICHON.

Κλή' ζειν τε λόγοις ἀρετὴν ἔργοις τε διώκειν

Τὸτο μὲν ἠϋφυῆς, τὸτο δὲ πάλυραδῆς.

Αἰψίος ἀμφοτέρων μόνος ἔλλαχε μάρτυρές εἰσιν

Ἡϋφυῆς τε βίος, πάλυραδῆς τε βίβλοι.

## IN ILIPIII DE CONSTANTIA

*Primum opus Philosophicum.*

ODE Dicolos Distrophos.

CVM, tu LIPS I, animi SENIS

Terconstantis opes aurea LANGII

Laudas dogmata; cor meum

Efferuens solidis intumet ignibus:

Tunc, & mens adamantinum

Robur concipit, & gymnicus inficit

Constans os rubor; arguens

Quam certâ caleam, summa petens, face,

Firmor; seu timidam vago

Non vanè excutiat pectori inertiam;

Seu CONSTANTIAE inobrutas

Veræ voce notas LANGII, imprimat.

An, si vos satis audiam

Exspectem sine CONSTANTIA Olympicam

Laurum? quem clarius Deus

Magna parte sui luminis imbuir

Felices ter, & amplius,

Qui seruant facilem rebus in asperis

Mentem, non secus in bonis;

Quos mundi interitus impavidos ferit.

HI

L. Esychius,

H

IANVS

# IANVS GRVTERVS IN OPERIS

*Editorisq[ue] Commendationem.*

**E**cce quid hoc? Martis propè nant in sanguine currus,  
 Quos circum effuso Mors volat vda gradu;  
 Extenduntq[ue] sui Eumenides pomœria regni  
 Longè vltra Hesperidum Memnonidumq[ue] plagas:  
 Et tamèn inter agit Bellonæ pax placidè enseis,  
 Anguium & impositis colla premit pedibus;  
 Non mentita equidem sub imagine, Mater amorum  
 Spartano quali visitur in populo;  
 Laureola sed nupta comas; ramum hac manu olivæ  
 Prætendens, illa semini omne genus.  
 Quin & ei se dat comitem flos ille Dearum  
 Quem scelerata hominum vita fugavit humo.  
 Fallor? an hæc accepta tibi miracula feruntur,  
 Delitium humani ò Lipsiade generis?  
 Non fallor. patrare bonâ, tibi & vnico & vni,  
 Perfica aue, insigne tale dedit facinus.  
 Dic sed age (Inuidiæ nec enim fert ora Minerva, ac  
 Fata vetant Cererem claustra subire Famis)  
 Qua tibi, qua arte Erebi Furias, cuneosq[ue] Gradini,  
 Est datum inexplicito sic tenuisse lupo?  
 Fors a n, vt Æsonides tauros, vigilemq[ue] draconem  
 Cantati exarmat graminis obsequio;  
 Sic inimicorum scelera inipia, carminis alto  
 Compescis magici ritè magisterio?  
 Aut, veluti Tethis Æacidem lympa Stige inundat;  
 Sic tibi, in intacto largius amne Deæ  
 Sunt merse; vt quamuis dare damna libido stet hosti,  
 Parte tamen nulla sit dare damna potis?  
 Certè siue hæ sunt, alia est seu causa; Menen  
 Tu mihi tu tantò maior pris Genio  
 Quantò onerosius est contraria Numina; inert  
 Quam dubios populo conciliare patres.

IN

EVMAI

H

# IN LIBROS DOCTISSIMI

Viri D. I. L. De Constantia.

**C**ERTABANT Ajax quondam, & Laertia proles  
Pellei inuictas obducis exuias.

Scilicet his armis, occulta latere putabant  
Robora, quæ alter surgeret Æacides.

Iam bataui victor Martis noua suggerit arma.

Ivstvs, Achilleis apta mage exuijs.

Quæ sint illa, rogas? est constans robore pectus,

Quod, peream, si vnquam Marte perire potest:

Non eget hic clypeo Veneris, nõ Tethyos armis,

Quæ dedit Ætnæo Lemnius igne pater.

Hunc Phrygius, gerat Æneas, hæc Phthius Achilles:

Ipse armis didicit vincere posse suis.

Huius ob exuias certa, qui vincere certas.

Sic aut nulla ferēs, aut mala sponte ferēs.

*Aliud eiusdem.*

Dum canit Historias humano LIPSIVS ore;

Maiorem Pythio se facit arte Deo.

Seu contra Martem generoso pectore tendit,

Morte premit Martem, nescius ipse mori.

Belgica quin dignos statuis victore triumphos?

Nonne vides binos succubuisse Deos?

Ingénio Phœbum superauit, pectore Martem,

O non tam magno secula digna viro!

G. B. Harl.

## EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

**P**RODIT iam in días CONSTANTIA luminis oras

Et nota hæc LIPSI munere fit BATAVIS,

Narrantis nobis, quantum PRUDENTIA, quantum,

Possit in humanis pectoribus RATIO.

Cedite ROMANI SAPIENTES, cedite GRAIE

Anne aliquid maius SOL videt hoc Opere?

*Ianus Douza filius.*

IN I. LIPSI. V. C. LIBROS  
de Constantia Carmen.

**N**IL mirum subito mortales rebus in arctis  
Abijcere audaces ex animis animos.  
Ipsa ignota diu latuit CONSTANTIA, nostris  
Robora quæ solita est indere pectoribus.  
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius  
Vires atque vices discite ferre homines.  
Sic vobis doctor non Vanus LIPSIVS, ille  
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.  
Ipsa à quo didicit CONSTANTIA stare, librisque  
Illius erectum tollere in astra caput.  
Libris, quos LIPSIVS doctum nomen abesser,  
Æthereos dicam composuisse Deos.  
Nec minus adposito titulo: nam LIPSIVS idem  
Ingenium æthereis maius habet Genijs.

*Franciscus Raphelengius Filius.*

AD LIBRVM  
DE CONSTANTIA  
I. LIPSI. V. C.

THEODORVS ESYCHIVS  
BREMANVS.

**D**VM cultæ varias Sophiæ deductus in herbas.  
Inter odoratos flores, fragrantia mella  
Versor; Lipsiacos deuenilatus in hortos.  
Hic patulas subito nares diuinus odorum  
Haltus incurfat, perstringit lumina splendor;  
Hic cælestis honos, varioque nitore coruscans

*Permulcet*

Permulcet sensus odor, ô diuina voluptas!  
 Hic nemus antiquum; & canis radicibus herba  
 Fronde nouâ floret, frugumque, & odora comæ vis,  
 Singula quæ priscæ coluerunt mœnia Romæ.  
 Inscripti hic veterum effigies, decora alta parentum,  
 Antiquos mores, antiquam litteram & omni  
 Arte Togæ & Palli, quantâ dulcedine Floræ  
 IVSTË tuæ, quali, flores nascuntur, honore!  
 Verum æui hic ne prius mirer decus omne vetusti?  
 An quos ipse nouos Heliconis vertice flores  
 Et tulit, & coluit Ivsrvs, lætisque rigauit  
 Amnibus, Aonijs sollers quos fontibus hausit?  
 Hoc opus, hic labor est, tantæ, noua quærere, curæ,  
 Quæ venturo ætas miretur, germina, sæclo.  
 Ecquis iam attonitis animis non hæreat? ecquis  
 Non admiretur Plantæ CONSTANTIS humivim  
 In spinis, suprâ cæli ducentis honorem?  
 Cuius tam felix constanter dextera, vt herbam  
 Prohl longè ignotam inter vepreta sacrarit?  
 Tu LIPSI, fractæ spes vnica & anchora puppis,  
 Ex cuius gaudent primam sibi sumere palmam  
 Pierides plantis: vnde hæc PLANTINVS a mœnâ  
 Excepit tua viuâ, suâ, plantaria, terrâ.  
 Scilicet illum etiam decorarunt fronde LABORES  
 CONSTANTI, & plantæ super astra tulere nitelâ.  
 Hæc, quia non cedit, varijs agitata procellis:  
 Sed stat constanter contrâ; CONSTANTIA dicta est.  
 Rectus & immotus, non sole soloq; benigno  
 Luxuriat, thyrsus; non tempestatibus vllis  
 Interit. hunc pungit spina, haud expungit; & æstus  
 Vrit, at exurit nullus; per frigora florens  
 Tollit se, & cælo ramis CONSTANTIVS exit.  
 Huic vis ætherei flatus, cælestis origo.  
 Hanc MENS SANA, Deo ratio permixta, in eoque  
 Semper certa manens, ne fallat OPINIO sensum,  
 Fert, ac sulcorum penetrâli includit, ad auras  
 Vt quantum æthereas immotâ fronde corruscet:  
 Tantum etiam radice sub infima tartara tendat.  
 Sufficiunt vires illi de vertice cæli



Delapsi FIDET rores: & gratia largæ  
 Addit magnanimum victrix PATIENTIA robur;  
 Ut ferat, obdurans acris sua vulnera spinæ.  
 Dardmorus faciles contra omne MODESTIA robur;  
 Vincendo ut mollis cedat; non occidat ægra.  
 Fonte rigata SPER, variè redolentibus halat  
 Floribus, & latè diuinum spirat odorem;  
 Pungentesque rubos, inter fera spicula acutæ  
 Siluæ fert dulcēs succos, diuinque saporem:  
 Quo non ærumnis quidquam præsentius vllum  
 Auxilium venit, & rursus sentire vigorem  
 Iam fractos animos facit, attollitque medendo;  
 Quando animis sese obijciunt discrimina mille;  
 Etiam, fumi instar tenues cedentis in auras,  
 Membra vigor linquit, mors vnguibus imminet ægræ  
 Mens, & sorpta malis totum iam diffluit ætas.  
 O decus! o vitæ meritò pars maxima nostræ!  
 O diuina, Bonique potens, medicina malorum!  
 Quantus honor formæ est, & quanta potentia odoris!  
 Hic ver purpureum, fecundæ hic sentibus vitæ  
 Incultis pendent, sudatque hic rosida mella  
 Quercus, & in spinis flores dominantur acutis.  
 Non poma Alcinoi, celebres nec Adonidis horti  
 Laudibus hic certent: quæ nil nisi nautea, nugæ,  
 Lappæque, & tribuli, præ tam redolentibus, herbæ,  
 Cælestes succos, CONSTANTIS, odoribus. Ergo  
 Aura tonet, ruat vnda æstu, fremat Orbis & Orcus;  
 Semper odoratos fundet CONSTANTIA flores,  
 Semper inexhaustum cæli spirabit odorem:  
 Vnde piæ libetis apes, vnde inclita texat  
 Nympha Bonæ mentis capiti conserta modesto;  
 Quæ decus omne suum cæloque soloque perennant.

FINIS.

## PRIVILEGIUM GALLIARVM REGIS.

**C**AVTVM HENRICI III. Galliarum Regis Pri-  
uilegio, ne quis in omni eius regno libros totos, aut in parte,  
quoscumq; Christophorus Plantinus aut nouos excuderit, aut  
veteres, sed correctos sine illustratos, aut adnotatos, eosce iterum ex-  
cudat, excudi faciat, aut excusos vendat, idque intra sexennium a  
cuiusque libri editione. Id autem hoc fine, vt ne idem Plantinus, la-  
borum suorum, sumptuumque meritisimo fructu priuetur, cogatur  
que tandem intermittere aut omittere laudabile suum munus, cū  
detrimento reipub. litterarie, & doctorum. Qui contrā fecerit, sci-  
as paratam librorum confiscationem, aliásque pœnas sine multas,  
quæ Regijs Edictis continentur. Cū lege tamen, ne idem libri qui c-  
quam contineant, quod vel Religioni Catholice Apostolicæ Roma-  
ne, vel huius Regni Statui aduersetur. Atque huius Edicti exem-  
plar cūm fronti aut calci cuiusque operis apponetur, nullus typo-  
graphorum sine bibliopolarum vllam ignorantie causam prætex-  
at. Datum Fontibellaque, quinta Augusti.

M. D. LXXXII.

Signat.

Per Regem

De Neufuille.

